

Σχολή Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών
Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών
Π.Μ.Σ στις Διεθνείς Σπουδές
Ειδίκευση **Στρατηγικές Σπουδές και Διεθνής Πολιτική**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Υβριδικές απειλές ασφαλείας: Στρατηγικές και επιχειρησιακές διαστάσεις
και οι ενδεχόμενες επιδράσεις τους στην απρόσκοπτη ανάπτυξη
δυνάμεων και την συνακόλουθη συντήρησή τους**

της

Αρδά Στυλιανής

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Δρ. Μπέλλου Φωτεινή

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Δρ. Μικέλης Κυριάκος

Μάρτιος 2018

Υπεύθυνη Δήλωση

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Ημερομηνία: 28/03/2018

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

*Αφιερώνεται στον σύζυγό μου Παναγιώτη,
στον γιο μου Πέτρο και στους γονείς μου*

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω θερμά **την καθηγήτρια Κα Φωτεινή Μπέλλου** για τη αμέριστη συμβολή της και το περιβάλλον συνεργασίας, που δημιούργησε στη μεταξύ μας σχέση. Την ευχαριστώ επίσης, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε, για το χρόνο που αφιέρωσε και τη καθοδήγηση που μου παρείχε, για την εκπόνηση αυτής της διπλωματικής εργασίας.

Θα ήθελα επίσης να εκφράσω τις ιδιαίτερες ευχαριστίες μου και στους λοιπούς καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος για τις πολύτιμες γνώσεις που μου προσέφεραν και οι οποίες αποτέλεσαν τον πυρήνα αυτής της εργασίας, καθώς και τους εξάιρετους συναδέλφους και στελέχη, Έλληνες και μη, με τους οποίους συνυπηρετώ στο Πολυεθνικό Συντονιστικό Κέντρο Διοικητικής Μέριμνας, διότι χωρίς τις πληροφορίες και τα στοιχεία τα οποία μου παρείχαν δε θα ήταν δυνατό να συντάξω αυτή την εργασία, συμπεριλαμβάνοντας ό, τι πιο καινούργια πληροφορία σχετίζεται με το θέμα.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω το **σύζυγό μου Παναγιώτη, τον γιο μου Πέτρο και τους γονείς μου Σταύρο και Τούλα**, για την κατανόηση, τη συνεχή ενθάρρυνση και την αμέριστη υποστήριξη τους κατά τη διάρκεια συγγραφής της υπόψη εργασίας και τους υπόσχομαι αναπλήρωση του χρόνου που τους στέρησα, προκειμένου να ολοκληρώσω την προσπάθεια αυτή. Τους ευχαριστώ ολόψυχα!

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
Γενικά.....	1
Σκοπός.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ - ΕΦΑΡΜΟΓΗ	5
Διεθνής Συνεργασία	5
Αλληλεξάρτηση	5
Διεθνή Καθεστώτα	8
Συμμαχίες	10
Ισορροπία της Ισχύος (Balance of Power).....	11
Ισορροπία της Απειλής (Balance of Threat).....	13
Εφαρμογή της Θεωρίας Συμμαχιών	15
NATO.....	15
Ευρωπαϊκή Ένωση	17
Προγράμματα Συνεργασίας του NATO	21
Μεσογειακός Διάλογος	21
Πρόγραμμα Σύμπραξης για την Ειρήνη	22
Πρωτοβουλία Συνεργασίας της Κωνσταντινούπολης.....	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΥΒΡΙΔΙΚΕΣ ΑΠΕΙΛΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	25
Γενικά.....	25

Ορισμοί των Υβριδικών Απειλών.....	26
Πρόσφατη Εξέλιξη του Υβριδικού Πολέμου.....	27
Μελέτη Περιπτώσεων Υβριδικών Πολέμων	30
Hezbollah.....	30
Κριμαία	34
Συμπεράσματα Μελέτης Περιπτώσεων	41
Χαρακτηριστικά των Υβριδικών Απειλών	42
Τρόποι Αντιμετώπισης.....	44
Ολιστική προσέγγιση	45
Πληροφοριακές επιχειρήσεις	46
Αναθεώρηση Δομής Δυνάμεων, Δόγματος και Σχεδίασης.....	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ: ΕΝΑ ΒΑΣΙΚΟ ΣΥΣΤΑΤΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ.....	49
Γενικά.....	49
Εικονικά Τρωτά Σημεία.....	49
Πολιτική Ετοιμότητα	50
Κυβερνοάμυνα	52
Υβριδικές Απειλές.....	53
Πολιτικοστρατιωτική Ετοιμότητα.....	53
Ενίσχυση της Συνεργασίας με την ΕΕ.....	54
Δουλεύοντας με τις Χώρες Εταίρους.....	55

Ισχυρότεροι Ευρωπαϊκοί Μηχανισμοί για την Αντιμετώπιση των Υβριδικών Απειλών	56
Σύσταση Κέντρου Αντιμετώπισης «Υβριδικών» Απειλών	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΔΥΝΑΜΕΩΝ	61
Δόγμα ΝΑΤΟ.....	61
Μέτρα Διασφάλισης	62
Μέτρα Προσαρμογής	63
Διακλαδική Δύναμη Πολύ Υψηλής Ετοιμότητας (Very High Readiness Joint Task Force - VJTF).....	64
Μονάδες Ένταξης των Δυνάμεων του ΝΑΤΟ (NATO Force Integration Units - NFIU)	64
Πολυεθνικά Επιτελεία Ταχείας Αντίδρασης (High-Readiness Multinational Headquarters)	65
Δόγμα Ταχείας Στρατιωτικής Αντίδρασης της ΕΕ.....	66
Δυσχέρειες, Προκλήσεις και Απαιτήσεις για Απρόσκοπτη Ανάπτυξη ...	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ	71
Νέα Δομή ΝΑΤΟ	71
Νέα Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	74
Υποβοήθηση της συνεργασίας των κρατών-μελών στην ανάπτυξη αμυντικών ικανοτήτων.....	75
Ανάπτυξη μηχανισμών και δομών της ΕΕ για την αντιμετώπιση κρίσεων	75

Κινητοποιώντας με συνεκτικό τρόπο όλα τα μέσα της ΕΕ για τη στήριξη της σταθεροποίησης και της διαχείρισης κρίσεων	76
Στρατηγική ανάπτυξη των αποστολών και των επιχειρήσεων της ΚΠΑΑ	77
Συνεργασία με τους εταίρους	78
Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (Permanent Structured Cooperation – PESCO)	78
Διέλευση Συνόρων, Ελεύθερη Κυκλοφορία και Στρατιωτική Κινητικότητα (Border Crossing, Freedom of Movement and Military Mobility)	80
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΕΠΙΛΟΓΟΣ	83
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	86

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γενικά

Ο Υβριδικός Πόλεμος (Hybrid Warfare) είναι μια στρατιωτική στρατηγική που συνδυάζει στοιχεία συμβατικών πολεμικών επιχειρήσεων, μη συμβατικού πολέμου, καθώς και κυβερνοπολέμου.

Συνδυάζοντας στρατιωτικές δράσεις με ανατρεπτικές προσπάθειες, ο επιτιθέμενος προσπαθεί να αποφύγει την ευθεία απόδοση ευθυνών, κυρώσεων ή και αντεπιθέσεων. Ο όρος «Υβριδικός Πόλεμος» χρησιμοποιείται ακόμα για να περιγράψει τις ευέλικτες και πολύπλοκες δυναμικές της μάχης που απαιτούν μια εξαιρετικά προσαρμόσιμη και ευέλικτη απάντηση.

Ο υβριδικός πόλεμος δεν είναι κάτι νέο. Αντιθέτως, όπως σχολιάζει ο Γενικός Γραμματέας του ΝΑΤΟ, Γενς Στόλτενμπεργκ, οι ρίζες του είναι τόσο παλιές, όσο και ο Δούρειος Ίππος. Ο όρος εμφανίστηκε στις σύγχρονες στρατιωτικές επιχειρήσεις τουλάχιστον από το 2005. Χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει τη στρατηγική που ακολουθήθηκε από τη Χεζμπολάχ στο Λίβανο, στον πόλεμο του 2006. Αυτό που πλέον έχει αλλάξει, είναι η κλίμακα, η ταχύτητα και η ένταση. Και φυσικά είναι ανησυχητικό το γεγονός ότι το είδος αυτού του πολέμου λαμβάνει χώρα στα ανατολικά κράσπεδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και στη λεκάνη της Νοτιοανατολικής Μεσογείου. Όσο μακρινές και αν φαίνονται οι εικόνες του πολέμου στη Συρία που προβάλλονται στα μέσα ενημέρωσης, δεν πρέπει να λησμονούμε ότι ο πόλεμος αυτός λαμβάνει χώρα πολύ κοντά στην Ελλάδα.

Ο όρος «υβριδικός» έχει κυριαρχήσει σε μεγάλο μέρος της συζήτησης για τις σύγχρονες και μελλοντικές συγκρούσεις, σε σημείο που έχει υιοθετηθεί από ανώτερους στρατιωτικούς ηγέτες και έχει προωθηθεί ως βάση για τις σύγχρονες στρατιωτικές στρατηγικές. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι και οι δύο μείζονες στρατιωτικές συγκρούσεις των τελευταίων δύο ετών που μαίνονται ακόμα – η προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία και ο επεκτατικός πόλεμος του ISIS για τη δημιουργία Ισλαμικού Χαλιφάτου στη Συρία και το Ιράκ– περιγράφονται με όρους υβριδικού πολέμου.

Υπάρχει μια ποικιλία όρων που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τον υβριδικό πόλεμο: υβριδικός πόλεμος (hybrid warfare), υβριδική απειλή (hybrid

threat), ή υβριδικός αντίπαλος (hybrid adversary). Οι στρατιωτικοί φορείς των ΗΠΑ τείνουν να μιλούν με όρους υβριδικής απειλής, ενώ η ακαδημαϊκή βιβλιογραφία κάνει λόγο για υβριδικό πόλεμο. Τόσο το NATO, όσο και η Ε.Ε βρίσκονται σε φάση προσαρμογής σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Η «εμφάνιση» των υβριδικών απειλών αναγκάζουν τους διεθνείς Οργανισμούς και τα κράτη να λειτουργούν ταυτόχρονα σε δύο επίπεδα: αυτό της συλλογικής άμυνας και της ταυτόχρονης διαχείρισης κρίσεων.

Για τον λόγο αυτό, τα 28¹ κράτη-μέλη της Συμμαχίας συμφώνησαν στη Σύνοδο της Ουαλίας, τον Σεπτέμβριο του 2014 να εργαστούν από κοινού σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο σε μια σειρά από πτυχές που σχετίζονται με την αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών ².

Όμως, σε έναν παγκοσμιοποιημένο αλλά και πιο αντιπαραβαλλόμενο και πολύπλοκο κόσμο, η ανθεκτικότητα θα παραμείνει μια συνεχιζόμενη ανησυχία για τους Συμμάχους, η οποία θα απαιτεί συνεχή προσαρμογή, καθώς προκύπτουν νέα τρωτά σημεία και απειλές. Ως εκ τούτου, το NATO αντιμετωπίζει δύο διαφορετικές αλλά αλληλένδετες προκλήσεις ανθεκτικότητας: πρώτον, να εξασφαλίσει την ταχεία μετακίνηση όλων των δυνάμεων και εξοπλισμού που απαιτούνται σε οποιοδήποτε μέρος της Συμμαχίας που αντιμετωπίζει άμεση απειλή ή επίθεση, εξασφαλίζοντας πλήρη και απρόσκοπτη πρόσβαση σε κάθε είδος υποδομής που απαιτείται για το σκοπό αυτό, καθώς και την συνακόλουθη συντήρηση των δυνάμεων αυτών. Και δεύτερον, να είναι σε θέση να προβλέψει, να εντοπίσει, να μετριάσει και να αποκατασταθεί από τις υβριδικές επιθέσεις με ελάχιστες ανασταλτικές επιπτώσεις στην κοινωνική, πολιτική και στρατιωτική συνοχή της Συμμαχίας.

Κατά συνέπεια, το θέμα της «ανθεκτικότητας» έχει γίνει το κορυφαίο θέμα της Διάσκεψης Κορυφής του NATO στη Βαρσοβία, τον Ιούλιο του 2016, όπου η ΕΕ και το NATO συνυπέγραψαν κοινή δήλωση για την αύξηση της έμπρακτης συνεργασίας σε επιλεγμένους τομείς, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται η αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών με την ανάπτυξη συντονισμένων

¹ Το Μαυροβούνιο έγινε μέλος του NATO το 2017.

² Wales Summit Declaration, 05 Sep. 2014, Last updated: 26 Sep. 2016 15:49
https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm, πρόσβαση 28 Φεβ 2018.

διαδικασιών. Σε αυτή την κατεύθυνση βρίσκονται και οι προσπάθειες των αρμόδιων επιτροπών προκειμένου να βελτιστοποιήσουν και να κάνουν πιο ευέλικτο τον μηχανισμό διαχείρισης κρίσεων του NATO και της ΕΕ. Απώτερος στόχος η εκμηδένιση των χρονικών, πολιτικών και γραφειοκρατικών εμποδίων στις επιχειρησιακές δυνατότητες της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας και της ΕΕ, σε όλο το φάσμα του πεδίου δράσης τους.³

Σκοπός

Στην παρούσα εργασία, θα εστιάσουμε στον όρο υβριδικές απειλές ασφάλειας, θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε, αναλύσουμε και σχολιάσουμε τόσο τις στρατηγικές και επιχειρησιακές διαστάσεις τους, καθώς και τις ενδεχόμενες επιδράσεις τους στην απρόσκοπτη ανάπτυξη δυνάμεων και την συνακόλουθη συντήρησή τους.

Η εργασία αποτελείται από 5 κεφάλαια, προκειμένου να ακολουθηθεί μία λογική προσέγγιση του θέματος, από τη θεωρία μέχρι τις πρόσφατες εξελίξεις.

Συνεπώς, η εργασία ξεκινά με την εισαγωγή, όπου επιχειρείται μία γενική παρουσίαση των υβριδικών απειλών ασφαλείας και των επακόλουθων προκλήσεων ανθεκτικότητας, που αφορούν τόσο στην εξασφάλιση της ταχείας μετακίνησης όλων των δυνάμεων και εξοπλισμού που απαιτούνται σε οποιοδήποτε μέρος της Συμμαχίας που αντιμετωπίζει άμεση απειλή ή επίθεση, όσο και την συνακόλουθη συντήρηση των δυνάμεων αυτών.

Στη συνέχεια και στο Κεφάλαιο «Α», γίνεται μία θεωρητική προσέγγιση τόσο της διεθνούς συνεργασίας, προκειμένου να γίνει καλύτερα αντιληπτή η παρούσα εικόνα του διεθνούς συστήματος που χαρακτηρίζεται από παγκοσμιοποίηση και αλληλεξάρτηση μεταξύ κρατών, ή κρατών και διεθνών οργανισμών, όσο και της θεωρίας σύναψης συμμαχιών, ώστε να κατανοήσουμε καλύτερα τη δημιουργία του Βορειοατλαντικού Συμφώνου και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στη συνέχεια περιγράφεται η εφαρμογή της θεωρίας συμμαχιών, μέσω μιας συνοπτικής παρουσίασης της ιστορικής διαδρομής, της σημερινής

³ NATO Summit Guide, Warsaw, 8-9 July 2016, σ. 1-5. Αυτή ήταν η τελευταία Σύνοδος Κορυφής του NATO (27^η). Η επόμενη προγραμματίζεται για τον Ιούλιο του 2018 στις Βρυξέλλες.

κατάστασης και των στόχων – επιδιώξεων του NATO, της ΕΕ και των Προγράμματα Συνεργασίας του NATO, με τα οποία επιδιώκει μια πιο ολοκληρωμένη και συλλογική προσπάθεια αντιμετώπισης όσων υπονομεύουν και απειλούν με παγκόσμια αποσταθεροποίηση.

Στο Κεφάλαιο «Β» παρουσιάζονται οι υβριδικές απειλές ασφάλειας, μέσω του ορισμού και της εξέλιξής τους, ενώ μέσω της συνοπτικής παρουσίασης των χαρακτηριστικών υβριδικών περιπτώσεων της δράσης της Χεζμπολάχ και του πολέμου της Κριμαίας γίνεται προσπάθεια καλύτερης κατανόησης των συγκεκριμένων απειλών, των χαρακτηριστικών τους και των τρόπων αντιμετώπισής τους.

Στα Κεφάλαια «Γ» και «Δ», αναπτύσσεται η έννοια της ανθεκτικότητας (resilience), που αποτελεί βασικό στοιχείο της συλλογικής άμυνας, τόσο για το NATO, όσο και για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Παρουσιάζονται οι τρόποι ενίσχυσης της ανθεκτικότητας στο σύγχρονο περιβάλλον ασφαλείας, καθώς και οι μηχανισμοί για την αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών. Στη συνέχεια παρουσιάζεται ο σχεδιασμός για την ανάπτυξη και συντήρηση των δυνάμεων, σύμφωνα με το NATO και την ΕΕ, καθώς και οι δυσχέρειες, προκλήσεις και απαιτήσεις που προκύπτουν για την απρόσκοπτη ανάπτυξη.

Τέλος, στο Κεφάλαιο «Ε» και δεδομένου ότι το θέμα της παρούσας εργασίας είναι σε εξέλιξη, παρουσιάζονται οι πρόσφατες εξελίξεις έως την ολοκλήρωση της συγγραφής και αφορούν στη νέα δομή του NATO, στη νέα στρατηγική της ΕΕ, καθώς και στο θέμα της διέλευσης συνόρων, της ελεύθερης κυκλοφορίας και της στρατιωτικής κινητικότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ - ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Αντικείμενο του παρόντος κεφαλαίου είναι η παρουσίαση βασικών σημείων της θεωρίας της διεθνούς συνεργασίας και της θεωρίας σύναψης συμμαχιών. Η παρούσα εικόνα του διεθνούς συστήματος χαρακτηρίζεται από παγκοσμιοποίηση, αλληλεξάρτηση μεταξύ κρατών, ή κρατών και διεθνών οργανισμών, ασύμμετρες απειλές και συμμαχίες.

Διεθνής Συνεργασία

Το φαινόμενο της διεθνούς συνεργασίας μπορεί να αναλυθεί και να γίνει κατανοητό μέσα από τη θεώρηση του πλουραλισμού. Τρεις ομάδες θεωριών αναπτύχθηκαν για το σκοπό αυτό. Η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει τις θεωρίες της ολοκλήρωσης, με κύριο αντικείμενο μελέτης την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Στη δεύτερη ομάδα συναντούμε τις θεωρίες αλληλεξάρτησης, η οποία έχει ως βάση τις θεωρίες της ολοκλήρωσης. Η τρίτη ομάδα περιλαμβάνει τις θεωρίες περί διεθνών καθεστώτων (international regimes), και αποτελεί εξέλιξη των δύο προηγούμενων.⁴ Στη συνέχεια θα αναλύσω τη δεύτερη και την τρίτη ομάδα θεωριών, καθώς η προσωπική μου αντίληψη είναι ότι με αυτό τον τρόπο καλύπτεται και η πρώτη ομάδα.

Αλληλεξάρτηση

Η αλληλεξάρτηση είναι μία θεωρία που εξηγεί τη διεθνή συνεργασία. Αποτελεί μια προσπάθεια σύνδεσης της οικονομίας με την πολιτική. Εμφανίστηκε στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, με την έναρξη της αποαποικιοποίησης, οπότε και γεννώνται ζητήματα οργάνωσης, ανάπτυξης, δανειοδότησης, ανάπτυξης εμπορίου μεταξύ αυτών των νέων κρατών και των ανεπτυγμένων χωρών. Για την κάλυψη αυτών των απαιτήσεων δημιουργούνται διάφοροι διεθνείς οργανισμοί, όπως ΔΟΕ, ΔΝΤ, ΟΗΕ κλπ.

⁴ Κουσκουβέλης Η., *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, 2004, σ. 435.

Αλληλεξάρτηση είναι η αμοιβαία εξάρτηση μεταξύ κρατών ή παραγόντων σε διάφορες χώρες, που χαρακτηρίζεται από αμοιβαίες, όχι απαραίτητα συμμετρικές, συνέπειες (effects), δηλαδή δεσμεύσεις, περιορισμούς ή κόστος ως αποτέλεσμα διεθνών ανταλλαγών, διακίνησης χρημάτων, αγαθών ατόμων, μηνυμάτων, πέρα από τα εθνικά όρια. Γίνεται αμέσως αντιληπτό ότι προϋπόθεση για την αλληλεξάρτηση είναι το κόστος.⁵

Όσο περισσότερες είναι οι ανταλλαγές και όσο μεγαλύτερες είναι οι δεσμεύσεις και το κόστος που μπορεί να επιφέρει η αθέτησή τους, τόσο πιο «σύνθετη» είναι η αλληλεξάρτηση (complex interdependence).⁶

Η αλληλεξάρτηση περιορίζει την αυτονομία, επιβάλλει πάντα κάποιο κόστος και για τον προσδιορισμό κερδών/κόστους υπολογίζονται είτε τα κοινά οφέλη/κόστη ή τα σχετικά οφέλη/κόστη. Η αλληλεξάρτηση δεν αποκλείει τις συγκρούσεις. Ακόμα και σε καταστάσεις αμοιβαίας κερδοφόρας συνεργασίας δημιουργούνται συγκρούσεις ως προς τη διανομή των κερδών.⁷

Η αλληλεξάρτηση βρίσκεται μεταξύ 2 άκρων: πλήρως εξισοροπημένη αμοιβαία εξάρτηση⁸ και πλήρης εξάρτηση του ενός από τον άλλον. Οι ιδανικές συνθήκες όμως δεν συναντώνται στο χώρο της διεθνούς πολιτικής, της οποίας η ανισότητα είναι εγγενές χαρακτηριστικό. Καθώς λοιπόν η αλληλεξάρτηση βρίσκεται μεταξύ των δύο αυτών καταστάσεων, δεν είναι άμοιρη σχέσεων και ανταγωνισμών ισχύος. Οι λιγότερο εξαρτημένοι παράγοντες χρησιμοποιούν αυτή τη σχέση ως πηγή ισχύος.⁹

Για την κατανόηση του ρόλου της ισχύος στην αλληλεξάρτηση, είναι αναγκαία η διάκριση των εννοιών της ευαισθησίας και της ευπάθειας/ τρωτότητας. Η Ευαισθησία αφορά στη βαθμό ανταπόκρισης σε περίπτωση εξωτερικών επιβαλλόμενων αλλαγών που επιφέρουν κάποιο κόστος, πόσο γρήγορα δηλαδή οι αλλαγές σε ένα ή που επιβάλλονται από ένα κράτος έχουν συνέπεια την αύξηση του κόστους σε ένα άλλο κράτος. Η διάσταση της Ευπάθειας στην αλληλεξάρτηση

⁵ Στο ίδιο, σ.449-450.

⁶ Keohane R.O & Nye J. S, *Power and Interdependence*, Little & Brown, Boston, 1975, σ.8.

⁷ Στο ίδιο, σ.10.

⁸ Η ιδανική περίπτωση, όπου τα κράτη αποκομίζουν τα ίδια οφέλη με το ίδιο κόστος.

⁹ Κουσκουβέλης Η., 2004, σ.451.

αφορά στο κατά πόσο ένα κράτος έχει την ικανότητα για εναλλακτικές δράσεις και στο κόστος αυτών, προκειμένου να αντιμετωπίσει μακροπρόθεσμα της επιβαλλόμενες από το εξωτερικό αλλαγές. Η ευπάθεια εξαρτάται από παράγοντες όπως η πολιτική βούληση, η ικανότητα, και οι διαθέσιμες πηγές.

Η ευπάθεια είναι εξαιρετικά σημαντική για την κατανόηση της δομής των σχέσεων αλληλεξάρτησης, καθώς εστιάζει στους παράγοντες εκείνους οι οποίοι μπορούν να θέσουν τους κανόνες του παιχνιδιού. Για παράδειγμα κράτος Α παρέχει ένα προϊόν Α και κράτος Β ένα προϊόν Β. Αν σταματήσει η συναλλαγή πόσο γρήγορα το κάθε κράτος μπορεί να βρει άλλη πηγή για να καλύψει τις ανάγκες του. Ο χρόνος και η ύπαρξη εναλλακτικών πηγών προμήθειας ή και πολιτικών κάνουν την αλληλεξάρτηση πραγματική, το κόστος. Διαδικασία που γίνεται συνεχώς.

Ποιες είναι όμως οι συνέπειες της αλληλεξάρτησης μεταξύ των κυρίων δρώντων του διεθνούς συστήματος. Με σκοπό την καλύτερη εξυπηρέτηση οικονομικών σκοπιμοτήτων και για τις ανάγκες του κράτους πρόνοιας, τα κράτη παραχωρούν αρμοδιότητες σε υπερεθνικούς οργανισμούς, με αποτέλεσμα τον περιορισμό των εθνικών οικονομικών λειτουργιών. Ως επακόλουθο είναι η παγίδευση των εθνικών οικονομιών σε έναν ιστό οικονομικής αλληλεξάρτησης από τον οποίο αντλούν οικονομικά οφέλη, αλλά δεν μπορούν εύκολα να ξεφύγουν, καθώς οποιαδήποτε εθνικιστική επιδίωξη συνεπάγεται αυξημένο κόστος¹⁰.

Η αλληλεξάρτηση έχει επιφέρει επίσης αλλαγές στην ιεράρχηση των εθνικών συμφερόντων, με την εθνική ευημερία να βρίσκεται στην κορυφή των προτεραιοτήτων. Οποιαδήποτε προσπάθεια τροποποίησης μιας σχέσης αλληλεξάρτησης θα δημιουργήσει μεγάλο πολιτικό κόστος στην οποιαδήποτε κυβέρνηση, καθότι οι πολίτες δεν δέχονται εύκολα μείωση του βιοτικού τους επιπέδου.¹¹

Επιπλέον η αλληλεξάρτηση έχει επιφέρει αλλαγές στη λειτουργία του διεθνούς συστήματος, και πιο συγκεκριμένα μείωση του κύρους της ιεραρχίας, καθώς σχετικά ανίσχυροι μπορούν να πετύχουν ευνοϊκά αποτελέσματα, ενώ οι

¹⁰ Gilpin: «*Three models of the future*», International Organization, χειμώνας 1975, τομ.1, τευχ.29, σ. 39-40.

¹¹ Κουσκουβέλης Η., 2004, σ.452.

μεγάλες δυνάμεις όλο και λιγότερο πετυχαίνουν τον σκοπό τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα αύξηση της χρησιμοποίησης της πειθούς αντί του εξαναγκασμού.¹²

Το σύστημα τελικά χαρακτηρίζεται από πληθώρα ανταλλαγών, με αποτέλεσμα τα κράτη να επιδιώκουν αύξηση του βαθμού συνεργασίας, μέσω διαφόρων μορφών συνεργασίας. Έτσι καταλήγουμε στη δημιουργία διεθνών καθεστώτων, με σκοπό την επίλυση των προβλημάτων που αναδεικνύονται, τη μείωση διεθνών ανταγωνισμών και συγκρούσεων και τη ρύθμιση του συστήματος, καθώς αυτά δεν είναι εφικτά σε εθνικό επίπεδο.¹³

Διεθνή Καθεστώτα

Η έννοια των διεθνών καθεστώτων έχει πολλές αναλογίες με αυτή των διεθνών συμφωνιών και των διεθνών οργανισμών, αλλά δεν ταυτίζονται. Η διαφορά είναι ότι οι διεθνείς οργανισμοί στηρίζονται σε διεθνείς συμφωνίες (και συνιστούν διεθνή καθεστώτα), ενώ αντίθετα τα διεθνή καθεστώτα δεν είναι απαραίτητο να στηρίζονται σε τυπική συμφωνία ή επίσημη συνεργασία ή ακόμα δεν είναι υποχρεωτικό και να περιγράφονται. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι το καθεστώς ασφάλειας μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων κατά τον ψυχρό πόλεμο ή αυτό που συμβαίνει σήμερα σε πολλούς τομείς των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών.¹⁴

Ορίζεται «ως σύνολο που δημιουργείται από ρητές και άρρητες γενικές αρχές, κανόνες και διαδικασίες λήψης αποφάσεων, σύνολο στο οποίο συγκλίνουν οι προσδοκίες των παραγόντων ενός συγκεκριμένου τομέα των διεθνών σχέσεων»¹⁵ Τα καθεστώτα βασίζονται σε γενικές αρχές, οι οποίες είναι πεπαιθώσιμες ως προς τα γεγονότα και τις αιτίες, ως προς τι είναι σωστό, και διέπονται από κανόνες που καθορίζουν τα δικαιώματα, τις υποχρεώσεις και τους

¹² Στο ίδιο, σ. 452.

¹³ Keohane R.O & Nye J. S, 1975, σ.19-21.

¹⁴ Κουσκουβέλης Η., 2004, σ.455.

¹⁵ Krasner S., «*Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables*», International Organization, άνοιξη 1982, τομ.36, τευχ.2, σ. 190.

περιορισμούς.¹⁶ Κατά τον Keohane τα κράτη δημιουργούν καθεστώτα προκειμένου να ξεπεράσουν τα θεσμικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν και που οφείλονται στην κατάσταση αναρχίας και ανταγωνιστικότητας του διεθνούς συστήματος.

Ακριβώς ελλείπει μιας ανώτερης ρυθμιστικής αρχής, που να διαμορφώνει ένα πλαίσιο σταθερό που να εγγυάται τη λειτουργία των παραγόντων, να ρυθμίζει τις ανταγωνιστικές σχέσεις και να μειώσει την καχυποψία, μέσω της πληροφόρησης, τα καθεστώτα έχουν έναν ιδιαίτερο καταλυτικό ρόλο. Δεν αποκλείουν μελλοντικές διαπραγματεύσεις αλλά συχνά αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης και αναδιαπραγμάτευσης. Συχνά αλλάζουν, τροποποιούνται ή παραβιάζονται για να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες της στιγμής. Μια σημαντική λειτουργία των διεθνών καθεστώτων είναι η διευκόλυνση της εκπόνησης αμοιβαία ωφέλιμων συμφωνιών, που διαφορετικά θα ήταν δύσκολο ή αδύνατο να πετύχουν ή το αποτέλεσμα θα ήταν λιγότερο ικανοποιητικό.¹⁷

Τα διεθνή καθεστώτα δεν επιβάλλονται αυτόματα και δεν λειτουργούν από μόνα τους. Δεν δημιουργούνται ούτε περιπτωσιακά ούτε τυχαία. Το κάθε διεθνές καθεστώς «φωλιάζει» («is nested») σε συμφωνίες γενικότερου χαρακτήρα που καλύπτουν περισσότερους τομείς.¹⁸ Ο τρόπος λειτουργίας της χρηματαγοράς είναι μια σειρά διαδικασιών, ή ακόμα και πρακτικών που εφαρμόζονται αλλά δεν περιγράφονται, ούτε καθορίζονται βάσει κάποιου θεσμικού πλαισίου. Για παράδειγμα, στο πλαίσιο του ΟΗΕ, υπάρχει μεγάλος αριθμός διεθνών οργανισμών, υπηρεσιών και άλλων οργάνων που αφορούν σε συγκεκριμένα πεδία δράσης. Στο εσωτερικό αυτών, επίσης υφίστανται άλλα καθεστώτα για μεγαλύτερη ακόμα εξειδίκευση και ούτω καθεξής. Έτσι, διεθνές καθεστώς μπορεί να είναι διαδικασίες πρακτικές, τρόποι διεκπεραίωσης, επίλυσης ζητημάτων, που είναι ή δεν είναι θεσμικά νομοθετημένα. Το γεγονός ότι το καθεστώς μπορεί να είναι μια γενικώς παραδεκτή πρακτική των κρατών που δεν επιφέρει άμεσες κυρώσεις, δε σημαίνει ότι τα κράτη παραβιάζουν τα καθεστώτα ή ότι τα ακολουθούν πιστά.

¹⁶ Keohane R.O, «*The demand for international regimes*», International Organization, άνοιξη 1982, τομ.36, τευχ.2, σ. 341.

¹⁷ Κουσκουβέλης Η., 2004, σ.456-457.

¹⁸ Στο ίδιο, σ. 456-457.

Συνήθως προσπαθούν να προσαρμοστούν. Προϊόντος του χρόνου, τα καθεστώτα ενδέχεται να νομιμοποιηθούν και να αποκτήσουν να θεσμική υπόσταση. Ίσως, οι ίδιοι οι Διεθνείς Οργανισμοί, οι οποίοι στην αρχική τους μορφή ήταν συμφωνίες μεταξύ κρατών ή οργανισμοί ειδικού περιεχομένου, να αποτελούν ένα παράδειγμα καθεστώτων που απέκτησαν θεσμικό χαρακτήρα. Ένα άλλο παράδειγμα, είναι η έννοια του εθνικού δικαίου. Πρακτική που ακολουθείται, είναι σεβαστή και μπορεί να αποτελέσει κανόνα δικαίου, με την ενσωμάτωσή της στο διεθνές δίκαιο.

Συμμαχίες

Οι Συμμαχίες διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στις διεθνείς σχέσεις, επειδή φαίνεται να είναι αναπόσπαστο μέρος της τέχνης της πολιτικής. Οι συμμαχίες σχηματίζονται ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες χώρες, προκειμένου να αντιμετωπίσουν ένα κοινό αντίπαλο και σχετίζονται άμεσα με τη θεωρία των διεθνών σχέσεων. Ισχυρά ή αδύνατα κράτη αισθάνονται την ανάγκη ότι πρέπει να σχηματίσουν συμμαχίες. Τα αδύναμα κράτη συνάπτουν συμμαχίες όταν χρειάζονται προστασία έναντι ισχυρών κρατών, δηλαδή, συνάπτουν συμμαχίες για να υπερασπιστούν τους εαυτούς τους. Τα ισχυρά κράτη συνάπτουν συμμαχίες προκειμένου να αντιμετωπίσουν άλλα ισχυρά κράτη, δηλαδή, συνάπτουν συμμαχίες για να διατηρήσουν την ισορροπία της εξουσίας. Τα μέλη μιας συμμαχίας περιμένουν από τους συμμάχους τους να τους βοηθήσουν στρατιωτικά και διπλωματικά κατά τη διάρκεια μιας σύγκρουσης. Οι δεσμεύσεις, που έχουν αναλάβει τα μέλη μιας συμμαχίας μπορεί να είναι τυπικές ή άτυπες, δηλαδή, μπορεί να υπάρξει ή να μην υπάρξει κάποιου είδους συνθήκης μεταξύ τους.

Σύμφωνα με τη θεωρία του δομικού ρεαλισμού ή νεορεαλισμού, τα κράτη αποτελούν ταυτόσημες λειτουργικές οντότητες του άναρχου και ανταγωνιστικού διεθνούς συστήματος και οι δράσεις τους διέπονται από τις αντιλήψεις της κυριαρχίας, του εθνικού συμφέροντος, της ασφάλεια και της ισχύος. Παρόλα αυτά, μπορεί μεν να είναι κυρίαρχες πολιτικές οντότητες, δεν είναι όμως και απολύτως ανεξάρτητες οντότητες. Στα πλαίσια του διεθνούς συστήματος υπάρχουν αυστηροί περιορισμοί στη συμπεριφορά και στις σχέσεις μεταξύ των κρατών, που απορρέουν από τη δομή του. Δηλαδή, δεν είναι ελεύθερες να κάνουν ό, τι θέλουν χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τα συμφέροντα και των άλλων. Οι διεθνείς θεσμοί και

οργανισμοί, δεν αποτελούν αποτέλεσμα συγκυριακής σύμπτωσης συμφερόντων των κρατών, αλλά αντανakλούν την πάγια κατανομή ή τους συσχετισμούς ισχύος στο διεθνές σύστημα και είναι εργαλεία στα χέρια των ισχυρών του διεθνούς συστήματος.¹⁹

Διάφοροι μελετητές έχουν προσπαθήσει να αναπτύξουν μια ολοκληρωμένη θεωρία περί Συμμαχιών. Η πρώτη προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση έγινε από τον George Liska και το έργο του «Nations in Alliance: The Limits of Interdependence», που δημοσιεύθηκε το 1962. Σύμφωνα με τον George Liska, *«είναι αδύνατο να μιλήσουμε για τις διεθνείς σχέσεις, χωρίς να αναφερόμαστε σε συμμαχίες»*. Τα κράτη συνάπτουν συμμαχίες το ένα με το άλλο, προκειμένου να αλληλοσυμπληρώσουν τις δυνατότητές τους. Στον αντίποδα, μία συμμαχία αποτελεί το μέσο για τη μείωση των επιπτώσεων της ανταγωνιστικής ισχύος, η οποία εκλαμβάνεται ως πίεση και απειλεί την ανεξαρτησία κάποιου. Επίσης αναφέρει ότι, *«στην οικονομική ορολογία οι συμμαχίες αποσκοπούν στην μεγιστοποίηση των κερδών και στην ανταλλαγή υποχρεώσεων. Η απόφαση για τη συμπόρευση με τη μία ή την άλλη πλευρά ή με τη μη ευθυγράμμιση, ως μέρος μιας σκόπιμης και συνειδητής πολιτικής, γίνεται ανάλογα με τα εθνικά συμφέροντα»*.

Η θεωρία της Ισορροπίας της Ισχύος είναι το κύριο εργαλείο που χρησιμοποιείται στον κλάδο των διεθνών σχέσεων για να εξηγήσει το σχηματισμό και τη διάρκεια της συμμαχίας μεταξύ των κρατών. Σε αντίθεση με τη θεωρία της «Ισορροπίας Ισχύος» έρχεται η θεωρία της «Ισορροπίας της Απειλής». Ο Stephen Walt υποστηρίζει ότι η Ισορροπία της Απειλής «θα πρέπει να θεωρείται ως μια βελτίωση της θεωρίας της παραδοσιακής Ισορροπίας της Ισχύος». Είτε πρόκειται για εσωτερική πολιτική ή διεθνή πολιτική, η λογική και ο λόγος των συμμαχιών και των αντι-συμμαχιών είναι αρκετά αποδεκτό φαινόμενο.

Ισορροπία της Ισχύος (Balance of Power)

Η Ισορροπία της Ισχύος είναι μία έννοια για την οποία δεν έχει συμφωνηθεί ένας ορισμός. Παρόλα αυτά, συνηθέστερος ορισμός είναι αυτός του H.Bull²⁰,

¹⁹ Στο ίδιο, σ. 64-67.

²⁰ Bull Hedley, «Η άναρχη κοινωνία», μτφ. Η. Στροϊκού, επιμ.: Η. Κουσκουβέλης, Ποιότητα, Αθήνα, 2001, σ. 147.

σύμφωνα με τον οποίο, ισορροπία ισχύος είναι μια κατάσταση ισορροπίας ή κατανομής ισχύος τέτοια, που κανένα κράτος να μην βρίσκεται σε θέση υπεροχής, ώστε να μπορεί να επιβάλλει τη θέλησή του στα άλλα.

Η εξισορρόπηση είναι η αμυντική στρατηγική ενός κράτους, στην προσπάθειά του να εξισορροπήσει τους αντιπάλους του στα πλαίσια της θεωρίας της ισορροπίας της ισχύος, και συνίσταται στην αύξηση της ισχύος του, προκειμένου να αντιμετωπίσει την ισχύ ή την απειλή ενός ή περισσότερων αντιπάλων. Η εξισορρόπηση διακρίνεται σε εσωτερική και εξωτερική.²¹

Η εσωτερική εξισορρόπηση είναι συνυφασμένη με το άναρχο του διεθνούς συστήματος. Περιγράφει την προσπάθεια ενός κράτους να αναβαθμίσει τις αμυντικές του ικανότητες, να αυξήσει την στρατιωτική του κυρίως ισχύ, με την εντατικοποίηση της εκμετάλλευσης των εγχώριων παραγόντων ισχύος, με σκοπό την εξασφάλιση της ανεξαρτησίας του έναντι των αντιπάλων του.²²

Αντίθετα, η εξωτερική εξισορρόπηση, περιγράφει την αναβάθμιση της ισχύος μέσα από τη συνεργασία κρατών με κοινές αμυντικές ανάγκες, δηλαδή τη διαμόρφωση συμμαχιών απέναντι στην κοινή απειλή.²³ «Τίποτα δεν δένει στερεότερα πόλεις και ιδιώτες απ' το κοινό συμφέρον...»²⁴.

Η εξωτερική εξισορρόπηση, δηλαδή η συμμαχία προσφέρει πλεονεκτήματα, οι δράσεις των κρατών συντονίζονται από κάποιους θεσμούς, η διαθέσιμη ισχύς προέρχεται από τους πόρους όλων των κρατών και η πρόσβαση στη διαχείρισή της, ιδιαίτερα όταν τα κράτη δεν είναι ισοδύναμα, επιτυγχάνεται ευκολότερα.²⁵ Επίσης δημιουργεί την πεποίθηση σε κάποιο κράτος εκτός συμμαχίας ότι, αν επιχειρήσει κάποιου είδους επιθετική ενέργεια, θα βρεθεί αντιμέτωπος με έναν ανίκητο συνασπισμό των υπολοίπων.

Για να επιτευχθεί και να λειτουργήσει η εξισορρόπηση μέσω της συμμαχίας απαιτείται η ύπαρξη τριών ή περισσότερων κρατών. Επίσης τα κράτη πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να συμμαχούν ή να αλλάζουν συμμάχους, και αυτή η

²¹ Ηλίας Κουσκουβέλης, 2004, σ. 212-213.

²² Στο ίδιο, σ. 213-214.

²³ Στο ίδιο, σ. 213-214.

²⁴ Θουκιδίδου, Ιστορία, Α, 124

²⁵ Κουσκουβέλης Η., 2004, σ. 215.

ελαστικότητα δημιουργεί ανελαστικότητα στην επιλογή των στρατηγικών των κρατών, καθώς «η στρατηγική ενός κράτους πρέπει να ικανοποιεί τον εταίρο του, ώστε να μην εγκαταλείψει τη συμμαχία». ²⁶

Η ελαστικότητα των συμμαχιών και η ανελαστικότητα των επιλογών φαίνονται και στον Θουκυδίδη: «Ζητούσαν να μη φτάσουν τα πράγματα σε πόλεμο, αλλιώς, έλεγαν, θ' αναγκάζονταν κι αυτοί..., για να προστατέψουν τα συμφέροντά τους, να κάνουν συμμάχους άλλους, στη θέση των σημερινών, πράγμα που δεν θα το 'θέλαν.» ²⁷

Επίσης, ένα κράτος στα πλαίσια μιας συμμαχίας, αντιμετωπίζει σοβαρούς περιορισμούς σε θέματα λήψης απόφασης. Για να επιτευχθεί μια συμμαχία προηγούνται δύσκολες και αργές διαδικασίες, καθότι τα κράτη επιδιώκουν το μέγιστο αποτέλεσμα με το ελάχιστο ή μηδενικό κόστος, οπότε η συνεννόηση και ο συντονισμός μεταξύ τους αποδεικνύεται δύσκολος. ²⁸

Ισορροπία της Απειλής (Balance of Threat)

Όλες οι προαναφερθείσες απόψεις στηρίζονται στο αξίωμα ότι τα κράτη εξισορροπούν την ισχύ. Στα πλαίσια της κριτικής που δέχτηκε η θεωρία της ισορροπίας ισχύος και της προσπάθειας βελτίωσής της, ο Keohane υποστηρίζει ότι τα κράτη στο διεθνές σύστημα επιθυμούν απλώς να επιβιώσουν και κατ' επέκταση, δεν επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση της ισχύς τους, όταν δεν κινδυνεύουν. ²⁹

Ο Stephen Walt ασχολήθηκε εκτενέστερα με το θέμα και πρότεινε τη θεωρία της ισορροπίας της απειλής. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, τα κράτη αντιδρούν εναντίον εκείνων που συνιστούν τη μεγαλύτερη απειλή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα κράτη της κεντρικής Ευρώπης κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, που δεν συμμαχησαν εναντίον του Ηνωμένου Βασιλείου ή της

²⁶ Waltz K. «*Theory of International Politics*», Addison-Welsey, Reading, 1979, σ.304-306.

²⁷ Θουκυδίδου, Ιστορίαι, Α, 28

²⁸ Κουσκουβέλης Η., 2004, σ. 216-217

²⁹ Στο ίδιο, σ. 217.

Γαλλίας, εναντίον των ισχυρότερων δυνάμεων, αλλά εναντίον της Γερμανίας που ήταν η πιο απειλητική.³⁰

Σύμφωνα με τον Walt, τα έθνη δύνανται να συνεργάζονται περιστασιακά, αλλά όταν το κάνουν, η συνεργασία τους έχει ως στόχο την αντιμετώπιση μιας ισχυρής απειλής από ένα ή περισσότερα κράτη. Όταν τερματίζεται η απειλή, η συνεργασία τελειώνει. Σύμφωνα με τον ίδιο, *«όταν υπάρχει μια ανισορροπία της απειλής, τα κράτη θα σχηματίσουν συμμαχίες ή θα αυξήσουν την εσωτερική τους προσπάθεια, προκειμένου να μειώσουν την τρωτότητά τους.»*

Το κατά πόσο ένα κράτος αποτελεί απειλή για τους άλλους είναι συνάρτηση της ισχύος του, της γεωγραφικής εγγύτητάς του, των επιθετικών στρατιωτικών ικανοτήτων του και της επιθετικής πρόθεσής του, αν και η βαρύτητα που δίδεται σε κάθε ένα από τους παραπάνω παράγοντες ποικίλλει ανάλογα με την περίπτωση. Όσο μεγαλύτερο είναι το συνολικό άθροισμα των δυνατοτήτων ενός κράτους π.χ. του πληθυσμού, της βιομηχανικής και στρατιωτικής ικανότητάς του, αλλά και των τεχνολογικών δυνατοτήτων του, τόσο μεγαλύτερη απειλή μπορεί να αποτελέσει για τους άλλους. Η δυνατότητα άσκησης ισχύος εξαρτάται και από την απόσταση. Κράτη, τα οποία βρίσκονται σε κοντινή απόσταση διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο από εκείνα που είναι πιο μακριά. Επιθετική δύναμη είναι η ικανότητα ενός κράτους να απειλήσει την κυριαρχία ή την εδαφική ακεραιότητα ενός άλλου. Κράτη τα οποία διαθέτουν μεγαλύτερη επιθετική ικανότητα, είναι πιο πιθανό να συνάψουν μια συμμαχία από εκείνα, που δεν έχουν τη δυνατότητα για εκδήλωση κάποιας επιθετικής ενέργειας. Κράτη τα οποία θεωρούνται επιθετικά είναι πιθανό να προκαλέσουν άλλα να συμμαχήσουν εναντίον τους με σκοπό την εξισορρόπηση.

Έτσι, ο Walt προώθησε πέντε υποθέσεις: Τα κράτη συμμαχούν εναντίον άλλων κρατών όταν απειλούνται από αυτά (balancing). Τα κράτη συμμαχούν με τα κράτη που τα απειλούν (bandwagoning). Τα κράτη επιλέγουν συμμάχους με παρόμοια ιδεολογία. Η εξωτερική βοήθεια προσελκύει τους συμμάχους. Ο πολιτικός παράγοντας διευκολύνει τη συμμαχία. Για να εξετάσει αυτές τις υποθέσεις, ο Walt χρησιμοποίησε τους παρακάτω καθοριστικούς παράγοντες. Για να αποφασίσουν εάν θα πρέπει να ισορροπήσουν ή όχι, τα κράτη εξετάζουν τη

³⁰ Στο ίδιο, σ. 217.

συνολική ισχύ (όσο περισσότερη τόσο πιο απειλητική), τη γεωγραφική εγγύτητα (όσο πιο κοντά τόσο πιο απειλητική), την επιθετική δυνατότητα (όσο μεγαλύτερη τόσο πιο απειλητική) και τις επιθετικές προθέσεις (κράτη που δείχνουν, εμφανίζουν τέτοια πρόθεση είναι πιο απειλητικά).

Εφαρμογή της Θεωρίας Συμμαχιών

NATO

Συχνά λέγεται ότι ο Οργανισμός του Βορειοατλαντικού Συμφώνου (North Atlantic Treaty Organization – NATO) ιδρύθηκε για την αντιμετώπιση της απειλής της Σοβιετικής Ένωσης. Αυτό ισχύει μόνο εν μέρει. Στην πραγματικότητα, η δημιουργία της Συμμαχίας ήταν μέρος μιας ευρύτερης προσπάθειας για την εξυπηρέτηση τριών στόχων: αποτροπή του σοβιετικού επεκτατισμού, απαγόρευση της αναβίωσης του εθνικιστικού милитарισμού στην Ευρώπη μέσω ισχυρής βορειοαμερικανικής παρουσίας στην ήπειρο και ενθάρρυνση της ευρωπαϊκής πολιτικής ολοκλήρωσης.

Ως επακόλουθο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ήταν ένα μεγάλο μέρος της Ευρώπης να έχει καταστραφεί, με τρόπο που είναι πλέον δύσκολο να φανταστεί κανείς. Περίπου 36,5 εκατομμύρια Ευρωπαίοι πέθαναν στον πόλεμο, εκ των οποίων 19 εκατομμύρια ήταν πολίτες. Τα στρατόπεδα προσφύγων και η διανομή κυριαρχούσαν στην καθημερινή ζωή. Σε ορισμένες περιοχές, τα ποσοστά βρεφικής θνησιμότητας ήταν ένα στα τέσσερα. Μόνο στη γερμανική πόλη του Αμβούργου, μισό εκατομμύριο άνθρωποι ήταν άστεγοι.

Επιπλέον, οι κομμουνιστές που βοήθησαν η Σοβιετική Ένωση απειλούσαν τις εκλεγμένες κυβερνήσεις σε ολόκληρη την Ευρώπη. Τον Φεβρουάριο του 1948, το Κομμουνιστικό Κόμμα της Τσεχοσλοβακίας, με συγκεκαλυμμένη υποστήριξη από τη Σοβιετική Ένωση, ανέτρεψε τη δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση της χώρας. Στη συνέχεια, ως αντίδραση στη δημοκρατική εδραίωση της Δυτικής Γερμανίας, οι Σοβιετικοί μπλοκάρουν το Δυτικό Βερολίνο που ελέγχεται από τη Συμμαχία σε μια προσπάθεια να εδραιώσουν την κατοχή τους στη γερμανική πρωτεύουσα.

Ευτυχώς, μέχρι τότε οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν γυρίσει την πλάτη στην παραδοσιακή πολιτική της διπλωματικής απομόνωσης. Οι ενισχύσεις που

χορηγήθηκαν μέσω του χρηματοδοτούμενου από τις ΗΠΑ Σχεδίου Marshall (γνωστού και ως ευρωπαϊκό πρόγραμμα ανάκαμψης) προκάλεσαν κάποια οικονομική σταθεροποίηση. Τα ευρωπαϊκά κράτη ωστόσο εξακολουθούσαν να χρειάζονται εμπιστοσύνη στην ασφάλειά τους, προτού αρχίσουν να διαπραγματεύονται μεταξύ τους. Η στρατιωτική συνεργασία και η επακόλουθη ασφάλεια θα πρέπει να αναπτυχθούν παράλληλα με την οικονομική και πολιτική πρόοδο.

Έχοντας αυτό υπόψη, διάφορες δημοκρατίες της Δυτικής Ευρώπης συναντήθηκαν για την υλοποίηση διαφόρων έργων για μεγαλύτερη στρατιωτική συνεργασία και συλλογική άμυνα, συμπεριλαμβανομένης της δημιουργίας της Δυτικής Ένωσης το 1948, η οποία το 1954 έγινε η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση. Τελικά, αποφασίστηκε ότι μόνο μια πραγματικά διατλαντική συμφωνία ασφαλείας θα μπορούσε να αποτρέψει τη σοβιετική επιθετικότητα, αποτρέποντας παράλληλα την αναβίωση του ευρωπαϊκού милитарισμού και θέτοντας τις βάσεις για πολιτική ολοκλήρωση.

Κατά συνέπεια, μετά από πολλή συζήτηση, στις 4 Απριλίου 1949 υπογράφηκε η Συνθήκη του Βόρειου Ατλαντικού. Στο περίφημο άρθρο 5 της Συνθήκης, οι νέοι Σύμμαχοι συμφώνησαν ότι «μια ένοπλη επίθεση εναντίον ενός ή περισσότερων από αυτούς ... θα θεωρηθεί επίθεση εναντίον όλων» και ότι μετά από μια τέτοια επίθεση, κάθε Σύμμαχος θα προβεί σε «τέτοιες ενέργειες που κρίνει απαραίτητες, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης ένοπλης βίας». Το άρθρο 3 έθεσε τα θεμέλια συνεργασίας για στρατιωτική ετοιμότητα μεταξύ των συμμάχων και το άρθρο 2 τους έδωσε κάποιες ελευθερίες για να συμμετάσχουν στη μη στρατιωτική συνεργασία.

Ενώ η υπογραφή της Βόρειας Ατλαντικής Συνθήκης δημιούργησε τους Συμμάχους, δεν είχε δημιουργήσει μια στρατιωτική δομή που θα μπορούσε να συντονίσει αποτελεσματικά τις πράξεις τους. Αυτό άλλαξε όταν οι ανησυχίες σχετικά με τις σοβιετικές προθέσεις κορυφώθηκαν, με τη σοβιετική πυροδότηση μιας ατομικής βόμβας το 1949 και με το ξέσπασμα του κορεατικού πολέμου το 1950. Η επίδραση στη Συμμαχία ήταν καθοριστική. Το NATO σύντομα απέκτησε μια ενοποιημένη δομή διοίκησης με στρατιωτικό αρχηγείο. Αυτό ήταν το Ανώτατο Αρχηγείο Συμμαχικών Δυνάμεων Ευρώπης (Supreme Headquarter of Allied Powers in Europe – SHAPE), με τον Αμερικανό στρατηγό Dwight D. Eisenhower

ως τον πρώτο Ανώτατο Συμμαχικό Διοικητή της Ευρώπης (Supreme Alliance Commander Europe – SACEUR). Λίγο αργότερα, οι Σύμμαχοι ίδρυσαν μόνιμη πολιτική γραμματεία στο Παρίσι και όρισαν τον πρώτο Γενικό Γραμματέα του NATO, Λόρδο Ismay του Ηνωμένου Βασιλείου.

Σήμερα³¹ το NATO είναι μια πολιτικοστρατιωτική συμμαχία η οποία έχει ως σκοπό να εγγυηθεί την ελευθερία και την ασφάλεια των μελών της μέσω πολιτικών και στρατιωτικών θεσμών. Αριθμεί 29 κράτη – μέλη.

Σε ότι αφορά το πολιτικό τμήμα, το NATO προωθεί τις δημοκρατικές αξίες και επιτρέπει στα μέλη να συμβουλευούνται και να συνεργάζονται σε ζητήματα που άπτονται της άμυνας και της ασφάλειας για την επίλυση προβλημάτων, την οικοδόμηση εμπιστοσύνης και, μακροπρόθεσμα, την πρόληψη συγκρούσεων.

Στο δε στρατιωτικό, το NATO δεσμεύεται για την ειρηνική επίλυση των διαφορών. Εάν οι διπλωματικές προσπάθειες αποτύχουν, έχει τη στρατιωτική εξουσία να αναλάβει επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων. Αυτά διεξάγονται βάσει της ρήτρας συλλογικής άμυνας της ιδρυτικής συνθήκης του NATO - Άρθρο 5 της Συνθήκης της Ουάσιγκτον ή βάσει εντολής των Ηνωμένων Εθνών, μόνη της ή σε συνεργασία με άλλες χώρες και διεθνείς οργανισμούς.

Ευρωπαϊκή Ένωση ³²

Η Ευρωπαϊκή Ένωση συστάθηκε με σκοπό να πάψουν οι συχνές και αιματηρές συγκρούσεις μεταξύ γειτόνων, οι οποίες κορυφώθηκαν κατά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Από το 1950, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα αρχίζει να ενώνει οικονομικά και πολιτικά τις ευρωπαϊκές χώρες, με στόχο την εξασφάλιση διαρκούς ειρήνης. Τα έξι ιδρυτικά κράτη μέλη είναι το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και οι Κάτω Χώρες. Τη δεκαετία του 1950 κυριαρχεί ο ψυχρός πόλεμος μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Οι διαδηλώσεις που γίνονται στην Ουγγαρία κατά του κομμουνιστικού καθεστώτος καταστέλλονται από τα σοβιετικά τανκς το 1956. Το 1957, με τη Συνθήκη της Ρώμης ιδρύεται η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) ή «Κοινή Αγορά».

³¹ <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html>, πρόσβαση 28 Ιαν 2018.

³² https://europa.eu/european-union/about-eu/history_el, πρόσβαση 28 Ιαν 2018.

Η δεκαετία του 1960 είναι μια καλή περίοδος για την οικονομία. Σ' αυτό συμβάλλει το ότι οι χώρες της ΕΕ παύουν να επιβάλλουν δασμούς στις μεταξύ τους εμπορικές συναλλαγές. Επίσης συμφωνούν να ελέγχουν από κοινού την παραγωγή τροφίμων, έτσι ώστε να υπάρχουν αρκετά τρόφιμα για όλους - σύντομα μάλιστα δημιουργείται πλεόνασμα αγροτικών προϊόντων. Ο Μάιος του 1968 γίνεται γνωστός για την εξέγερση των φοιτητών στο Παρίσι, και πολλές αλλαγές στην κοινωνία και στη συμπεριφορά των ανθρώπων συνδέονται με τη λεγόμενη «γενιά του '68».

Η Δανία, η Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο προσχώρησαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση την 1η Ιανουαρίου 1973, αυξάνοντας τον αριθμό των κρατών μελών σε εννέα. Ο σύντομος, αλλά βίαιος, αραβοϊσραηλινός πόλεμος τον Οκτώβριο του 1973 οδηγεί σε ενεργειακή κρίση και οικονομικά προβλήματα στην Ευρώπη. Τα τελευταία δεξιά δικτατορικά καθεστώτα στην Ευρώπη εξαλείφονται με την ανατροπή του Σαλαζάρ στην Πορτογαλία το 1974 και τον θάνατο του στρατηγού Φράνκο στην Ισπανία το 1975. Η περιφερειακή πολιτική της ΕΕ αρχίζει να μεταφέρει τεράστια ποσά για τη δημιουργία θέσεων εργασίας και υποδομών στις φτωχότερες περιφέρειες. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αυξάνει την επιρροή του στις υποθέσεις της ΕΕ και το 1979 όλοι οι πολίτες μπορούν, για πρώτη φορά, να εκλέξουν άμεσα τους εκπροσώπους τους. Τη δεκαετία του 1970 εντείνεται η καταπολέμηση της ρύπανσης. Η ΕΕ θεσπίζει κανόνες για την προστασία του περιβάλλοντος, εισάγοντας για πρώτη φορά την έννοια «ο ρυπαίνων πληρώνει».

Η πολωνική συνδικαλιστική οργάνωση Solidarność (Αλληλεγγύη) και ο ηγέτης της Λεχ Βαλέσα γίνονται πασίγνωστα ονόματα σε όλη την Ευρώπη και τον κόσμο μετά τις απεργίες που διοργάνωσαν στα ναυπηγεία του Γκντανσκ το καλοκαίρι του 1980. Το 1981, η Ελλάδα γίνεται το 10ο μέλος της ΕΕ, ενώ η Ισπανία και η Πορτογαλία ακολουθούν πέντε χρόνια αργότερα. Το 1986 υπογράφεται η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη. Πρόκειται για μια Συνθήκη που παρέχει τη βάση για ένα τεράστιο εξαετές πρόγραμμα με στόχο την επίλυση των προβλημάτων που έχουν σχέση με την ελεύθερη ροή του εμπορίου διαμέσου των συνόρων της ΕΕ και δημιουργεί την «ενιαία αγορά». Στις 9 Νοεμβρίου 1989 σημειώνεται μια σημαντική πολιτική ανατροπή καθώς «πέφτει» το Τείχος του Βερολίνου και ανοίγουν τα σύνορα μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Γερμανίας για πρώτη φορά τα τελευταία 28 χρόνια. Αυτό οδηγεί στην επανένωση της Γερμανίας,

καθώς η Ανατολική και η Δυτική Γερμανία γίνονται ένα κράτος τον Οκτώβριο του 1990.

Με την κατάρρευση του κομμουνισμού στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, οι Ευρωπαίοι αναπτύσσουν στενότερες σχέσεις γειννίασης. Το 1993 η ενιαία αγορά ολοκληρώνεται με τις «τέσσερις ελευθερίες», δηλαδή την ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, υπηρεσιών, προσώπων και κεφαλαίων. Τη δεκαετία του 1990 υπογράφονται επίσης δύο Συνθήκες: η Συνθήκη του Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση, το 1993, και η Συνθήκη του Άμστερνταμ, το 1999. Οι Ευρωπαίοι ενδιαφέρονται για την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και για τη θέσπιση κοινών μέτρων σχετικά με την ασφάλεια και την άμυνα. Το 1995 η ΕΕ υποδέχεται τρία ακόμη νέα μέλη: την Αυστρία, τη Φινλανδία και τη Σουηδία. Ένα μικρό χωριό του Λουξεμβούργου δίνει το όνομά του στις συμφωνίες του Σένγκεν, οι οποίες επιτρέπουν σταδιακά στους πολίτες να ταξιδεύουν χωρίς έλεγχο διαβατηρίων στα σύνορα. Εκατομμύρια νέοι σπουδάζουν σε άλλες χώρες με τη στήριξη της ΕΕ. Η επικοινωνία γίνεται ευκολότερη, καθώς όλο και περισσότεροι άνθρωποι αρχίζουν να χρησιμοποιούν τα κινητά τηλέφωνα και το διαδίκτυο.

Το ευρώ είναι πλέον το νέο νόμισμα για πολλούς Ευρωπαίους. Αυτή τη δεκαετία ολοένα και περισσότερα κράτη υιοθετούν το ευρώ. Η 11η Σεπτεμβρίου 2001 ταυτίζεται με τον «πόλεμο κατά της τρομοκρατίας»: αεροσκάφη στα οποία έχει γίνει αεροπειρατεία προσκρούουν σε κτίρια της Νέας Υόρκης και της Ουάσιγκτον. Οι χώρες της ΕΕ αρχίζουν να συνεργάζονται στενότερα για την καταπολέμηση του εγκλήματος. Οι πολιτικές αντιπαραθέσεις μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Ευρώπης εξαλείφονται τελικά με την προσχώρηση 10 νέων χωρών στην ΕΕ. Ακολουθούν, το 2007, η Βουλγαρία και η Ρουμανία. Τον Σεπτέμβριο του 2008 η παγκόσμια οικονομία πλήττεται από χρηματοπιστωτική κρίση. Η Συνθήκη της Λισαβόνας κυρώνεται από όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ και τίθεται σε ισχύ το 2009. Παρέχει στην ΕΕ σύγχρονα θεσμικά όργανα και πιο αποτελεσματικές μεθόδους εργασίας.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση πλήττει σκληρά την Ευρώπη. Η ΕΕ βοηθά ορισμένες χώρες να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες και θεσπίζει μια «τραπεζική ένωση» με σκοπό ένα ασφαλέστερο και πιο αξιόπιστο τραπεζικό τομέα. Τον Δεκέμβριο του 2012 απονέμεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση το Νόμπελ Ειρήνης. Η Κροατία γίνεται το 28ο μέλος της ΕΕ το 2013. Η κλιματική αλλαγή παραμένει στην

κορυφή της ημερήσιας διάταξης και οι ηγέτες συμφωνούν στη μείωση των επιβλαβών εκπομπών. Το 2014 διεξάγονται οι εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και εκλέγονται περισσότεροι ευρωσκεπτικιστές. Αποφασίζεται μια νέα πολιτική ασφαλείας μετά την προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία. Ο θρησκευτικός εξτρεμισμός εντείνεται στη Μέση Ανατολή και σε διάφορες χώρες και περιοχές σε όλον τον κόσμο. Οδηγεί σε κοινωνική αναταραχή και πολέμους, που αναγκάζουν πολλούς ανθρώπους να εγκαταλείπουν τις εστίες τους και να αναζητούν καταφύγιο στην Ευρώπη. Η ΕΕ δεν αντιμετωπίζει μόνο το πρόβλημα της φροντίδας των προσφύγων, αλλά γίνεται και στόχος πολλών τρομοκρατικών επιθέσεων.

Σήμερα οι στόχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι³³:

- α. να προάγει την ειρήνη, τις αξίες της καθώς και την ευημερία των πολιτών της
- β. να προσφέρει ελευθερία, ασφάλεια και δικαιοσύνη χωρίς την ύπαρξη εσωτερικών συνόρων
- γ. να προάγει τη βιώσιμη ανάπτυξη με βάση την ισόρροπη οικονομική μεγέθυνση και τη σταθερότητα των τιμών, μια ανταγωνιστική οικονομία της αγοράς με πλήρη απασχόληση και κοινωνική πρόοδο, καθώς και την προστασία του περιβάλλοντος
- δ. να αγωνίζεται κατά του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων
- ε. να προωθεί την επιστημονική και τεχνολογική πρόοδο
- στ. να ενισχύει την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή καθώς και την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών
- ζ. να σέβεται την πλούσια πολιτιστική και γλωσσική της πολυμορφία
- η. να δημιουργήσει μια οικονομική και νομισματική ένωση με νόμισμα το ευρώ.

Αυτό που αρχικά ήταν μια καθαρά οικονομική ένωση μετεξελίχθηκε σε έναν οργανισμό που δραστηριοποιείται σε ποικίλους τομείς πολιτικής, από το κλίμα, το περιβάλλον και την υγεία μέχρι τις εξωτερικές σχέσεις και την ασφάλεια, τη δικαιοσύνη και τη μετανάστευση. Δυνατό της σημείο παραμένει η «ήπια» ισχύς. Η

³³ https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_el, πρόσβαση 28 Ιαν 2018.

μετεξέλιξη αυτή αντικατοπτρίζεται και στην αλλαγή της ονομασίας το 1993, από Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) σε Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Σήμερα αριθμεί 28 κράτη – μέλη.³⁴

Προγράμματα Συνεργασίας του NATO

Μεσογειακός Διάλογος ³⁵

Ο Μεσογειακός Διάλογος του NATO ξεκίνησε το 1994 από το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο. Σήμερα περιλαμβάνει επτά χώρες μη μέλη του NATO της περιοχής της Μεσογείου: Αλγερία, Αίγυπτο, Ισραήλ, Ιορδανία, Μαυριτανία, Μαρόκο και Τυνησία.

Ο διάλογος αντικατοπτρίζει τη θέση της Συμμαχίας ότι η ασφάλεια στην Ευρώπη συνδέεται στενά με την ασφάλεια και τη σταθερότητα στη Μεσόγειο. Αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της προσαρμογής του NATO στο περιβάλλον ασφάλειας μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, καθώς και ένα σημαντικό συστατικό στοιχείο της πολιτικής προσέγγισης και συνεργασίας της Συμμαχίας.

Ο γενικός στόχος του Μεσογειακού Διαλόγου είναι να:

- α. συμβάλλει στην περιφερειακή ασφάλεια και σταθερότητα
- β. επιτύχει καλύτερη αμοιβαία κατανόηση
- γ. εξαλείψει τυχόν παρανοήσεις σχετικά με το NATO, μεταξύ των χωρών του Διαλόγου.

Επιπρόσθετα, ο Διάλογος είναι φύση προοδευτικός όσον αφορά στη συμμετοχή και στην ουσία. Η ευελιξία αυτή επέτρεψε την αύξηση του αριθμού των εταίρων. Αυτό το μαρτυρά η ένταξη της Ιορδανίας, το Νοέμβριο του 1995 και της Αλγερίας το Μάρτιο του 2000, αλλά και το περιεχόμενό του, το οποίο εξελίσσεται συνεχώς.

Είναι κατά κύριο λόγο διμερής στη δομή του (NATO + 1). Παρά τον κυρίως διμερή χαρακτήρα του, ο διάλογος επιτρέπει ωστόσο και τις πολυμερείς συναντήσεις σε τακτική βάση (NATO + 7). Οι δραστηριότητες στο πλαίσιο του

³⁴ Στο ίδιο.

³⁵ https://www.NATO.int/cps/en/natohq/topics_60021.htm? Last updated 31 Jan 2018 17:00, πρόσβαση 06 Φεβ 2018.

Μεσογειακού Διαλόγου λαμβάνουν χώρα σε βάση αυτοχρηματοδότησης. Παρόλα αυτά, οι Σύμμαχοι συμφώνησαν να εξετάζουν τις αιτήσεις για οικονομική ενίσχυση προς υποστήριξη της συμμετοχής των μεσογειακών εταίρων στο διάλογο.

Πρόγραμμα Σύμπραξης για την Ειρήνη³⁶

Το πρόγραμμα Σύμπραξης για την Ειρήνη (Partnership for Peace – PfP), το οποίο ξεκίνησε τις εργασίες του το 1994, είναι ένα πρόγραμμα διμερούς συνεργασίας μεταξύ των χωρών-εταίρων του Συμβουλίου Ευρωατλαντικής Σύμπραξης (Euro-Atlantic Partnership Countries – EAPC) και του NATO. Αυτό επιτρέπει στους εταίρους να δημιουργήσουν μία ιδιαίτερη και προσωπική σχέση με το NATO, επιλέγοντας τις δικές τους προτεραιότητες για τη συνεργασία. Βασίζεται στη δέσμευση για τις δημοκρατικές αρχές, που στηρίζουν την ίδια τη Συμμαχία. Ο σκοπός της Σύμπραξης για την Ειρήνη είναι να αυξηθεί η σταθερότητα, να μειωθούν οι απειλές για την ειρήνη και να οικοδομηθούν δυνατές σχέσεις ασφάλειας μεταξύ των επιμέρους Ευρωατλαντικών εταίρων και του NATO, καθώς και μεταξύ τους.

Δραστηριότητες που προσφέρονται στο πλαίσιο του προγράμματος αυτού, αφορούν σχεδόν κάθε τομέα δραστηριότητας του NATO, συμπεριλαμβανομένων των εργασιών, που σχετίζονται με την άμυνα, την αμυντική μεταρρύθμιση, την αμυντική πολιτική και τον σχεδιασμό, τις πολιτικοστρατιωτικές σχέσεις, την εκπαίδευση και την κατάρτιση, την αμιγώς στρατιωτική συνεργασία και τις ασκήσεις, καταστάσεις εκτάκτων αναγκών και πολλά άλλα ζητήματα.

Με τα χρόνια, μια σειρά από εργαλεία και μηχανισμούς της Σύμπραξης έχουν αναπτυχθεί για να υποστηρίξουν τη συνεργασία μέσω ενός συνδυασμού πολιτικών, προγραμμάτων, σχεδίων δράσης και ρυθμίσεων. Στη Σύνοδο Κορυφής της Λισαβόνας το Νοέμβριο του 2010, ως μέρος μιας εστιασμένης μεταρρυθμιστικής προσπάθειας για την ανάπτυξη μιας πιο αποτελεσματικής και ευέλικτης πολιτικής εταιρικής σχέσης, οι ηγέτες των Συμμάχων αποφάσισαν να λάβουν μέτρα για τον εξορθολογισμό της συνεργασίας, προκειμένου να ανοίξουν όλες τις συνεργατικές δραστηριότητες και ασκήσεις για

³⁶ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm, Last updated 07 Jun. 2017, πρόσβαση 06 Φεβ 2018.

τους εταίρους. Στη Σύνοδο Κορυφής του NATO στη Βαρσοβία, τον Ιούλιο του 2016, οι ηγέτες των Συμμαχικών κρατών υπογραμμίζουν ότι - στο πλαίσιο ενός όλο και πιο ασταθούς, παγκόσμιου περιβάλλοντος ασφάλειας και με βάση μια ευρεία και ενισχυμένη αποτρεπτική και αμυντική στάση - το NATO θα επιδιώξει να συμβάλει περισσότερο στις προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας για τη σταθερότητα και ενίσχυση της ασφάλειας εκτός του εδάφους του NATO, συμβάλλοντας έτσι στη συνολική ασφάλεια της Συμμαχίας. Στο πλαίσιο αυτών των προσπαθειών το NATO θα αναπτύξει μια πιο στρατηγική, συνεκτικότερη και πιο αποτελεσματική προσέγγιση στις εταιρικές σχέσεις.

Το Συμβούλιο Ευρωατλαντικής Σύμπραξης παρέχει το γενικό πολιτικό πλαίσιο για τη συνεργασία του NATO με τους εταίρους του και τις διμερείς σχέσεις, που αναπτύσσονται μεταξύ τους στο πλαίσιο του προγράμματος Σύμπραξης για την Ειρήνη. Επί του παρόντος στο πρόγραμμα συμμετέχουν 22 χώρες³⁷.

Πρωτοβουλία Συνεργασίας της Κωνσταντινούπολης³⁸

Η Πρωτοβουλία Συνεργασίας της Κωνσταντινούπολης (Istanbul Cooperation Initiative – ICI) του NATO, η οποία ιδρύθηκε στη Σύνοδο Κορυφής της Συμμαχίας στην Κωνσταντινούπολη τον Ιούνιο του 2004, έχει ως στόχο να συμβάλει στη μακροπρόθεσμη παγκόσμια και περιφερειακή ασφάλεια, προσφέροντας στις χώρες της ευρύτερης περιοχής της Μ. Ανατολής πρακτική διμερή συνεργασία με το NATO. Επικεντρώνεται στην πρακτική συνεργασία σε τομείς όπου η Συμμαχία μπορεί να προσθέσει αξία, ιδίως στον τομέα της ασφάλειας. Έξι χώρες του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου κλήθηκαν αρχικά να συμμετάσχουν. Μέχρι σήμερα, τέσσερις από αυτές, το Μπαχρέιν, το Κατάρ, το Κουβέιτ και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα έχουν ενταχθεί, ενώ η Σαουδική Αραβία και το Ομάν έχουν επίσης εκδηλώσει ενδιαφέρον για την πρωτοβουλία.

³⁷ Οι 22 χώρες του προγράμματος είναι: Η Αρμενία, η Αυστρία, το Αζερμπαϊτζάν, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η Γεωργία, η Ελβετία, η Ιρλανδία, το Καζακστάν, το Κιργιστάν, η Λευκορωσία, η Μάλτα, η Μολδαβία, η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, η Ρωσία, η Σερβία, η Σουηδία, το Μαυροβούνιο, το Ουζμπεκιστάν, η Ουκρανία, το Τατζικιστάν, το Τουρκμενιστάν και η Φινλανδία.

³⁸ https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_58787.htm Last updated: 18 Nov. 2011, πρόσβαση 06 Φεβ 2018.

Με βάση την αρχή της ένταξης, η Πρωτοβουλία παρόλα αυτά, παραμένει ανοικτή σε όλες τις ενδιαφερόμενες χώρες της ευρύτερης περιοχής της Μέσης Ανατολής, οι οποίες συνυπογράφουν τους σκοπούς και το περιεχόμενό της, συμπεριλαμβανομένης της καταπολέμησης της τρομοκρατίας και της διάδοσης των όπλων μαζικής καταστροφής.

Οποιαδήποτε χώρα εκδηλώσει ενδιαφέρον ένταξης στην πρωτοβουλία, θα εξεταστεί από το Συμβούλιο της Συμμαχίας. Η συμμετοχή των χωρών της περιοχής στην πρωτοβουλία, καθώς και ο ρυθμός και η έκταση της συνεργασίας τους με το ΝΑΤΟ εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ανταπόκρισή και το επίπεδο ενδιαφέροντος της κάθε χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΥΒΡΙΔΙΚΕΣ ΑΠΕΙΛΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Γενικά

Η έννοια του υβριδικού πολέμου ή έννοια τη καινοτομίας υφίσταται σε κάθε χρονική φάση, όπως αυτή υποδηλώνεται μέσω της χρήσης των διαφορετικών μέσων. Κάθε νέα εποχή φέρει την έννοια της καινοτομίας. Στην κατάβαση των Δωριέων, χρησιμοποιείται ως υλικό, νέο και για πρώτη φορά ο σίδηρος, έναντι του χαλκού, γεγονός που τους κάνει να υπερέχουν έναντι των αντιπάλων τους, καθότι ο χαλκός δεν μπορεί να διατρήσει. Το υγρό πυρ, η πυρίτιδα, τα άρματα μάχης, τα εναέρια μέσα με την εμφάνισή τους δημιουργούσαν συνθήκες υβριδικότητας. Από την στιγμή που χρησιμοποιείται το βομβαρδιστικό δημιουργείται μια επανάσταση στο χώρο του πολέμου, μια νέα υβριδική μορφή πολεμικής εφαρμογής, γιατί πλέον γίνεται στόχος και ο άμαχος πληθυσμός.

Οι υβριδικές απειλές κατ' επέκταση δεν συνιστούν κάτι καινούριο. Αυτό που είναι καινούριο είναι η διαπίστωση ότι ο αντίπαλος εφαρμόζει ταυτόχρονα και προσαρμοστικά ένα συγκεκριμένο συνδυασμό αφενός πολιτικών, στρατιωτικών, οικονομικών, κοινωνικών και πληροφοριακών μέσων και αφετέρου έναν συνδυασμό συμβατικών, ασύμμετρων, καταστροφικών, τρομοκρατικών και εγκληματικών μεθόδων.

Ο ακαδημαϊκός Π. Ήφαιστος, αναλύοντας το φαινόμενο από τη σκοπιά του διεθνολόγου, υποστηρίζει ότι³⁹ «οι ασύμμετρες απειλές είναι διαχρονικό φαινόμενο και στην σύγχρονη εποχή καθημερινό φαινόμενο, με δράστες τόσο κρατικούς όσο και μη κρατικούς δρώντες...οι σκοποί που απειλής στοχεύει τόσο στη συνολική ψυχολογική αποδυνάμωση των μελών της κοινωνίας - στόχου όσο και στην οργανωτική αποσύνθεση του κράτους.»

Η Ρωσία και η Hezbollah αποτελούν παραδείγματα πετυχημένης διεξαγωγής υβριδικού πολέμου από κρατικό και μη κρατικό δρώντα αντίστοιχα, που άλλαξαν την αντίληψη για το περιβάλλον ασφαλείας στην Ευρώπη, δημιουργώντας μία νέα πρόκληση ασφάλειας. Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση αυτής της πρόκλησης απαιτείται καινοτόμος σκέψη, και διαρκής

³⁹ <http://infognomonpolitics.blogspot.gr/2012/09/p-ifestos-3082007.html>, πρόσβαση 08 Φεβ 2018.

προσαρμογή στα νέα δεδομένα των υβριδικών απειλών ασφαλείας. Στις επόμενες σελίδες θα γίνει μια αναλυτικότερη παρουσίαση των περιπτώσεων Κριμαίας και Λιβάνου.

Ορισμοί των Υβριδικών Απειλών

Ο όρος υβρίδιο σημαίνει «Ύβρις στον Δία» και αναφέρεται σε κάτι μη φυσιολογικό όπως η «παρέμβαση στα Θεία». Ετυμολογικά, το υβρίδιο είναι αποτέλεσμα διασταύρωσης γενετικά ανόμοιων ατόμων, τα οποία όμως εκφράζουν κάποιο κοινό χαρακτηριστικό με διαφορετικό τρόπο. Τα υβρίδια παρουσιάζουν βελτιωμένα χαρακτηριστικά και μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα στις συνθήκες περιβάλλοντος, σε σχέση με τους γονείς τους⁴⁰.

Ο όρος υβριδικές απειλές μπορεί να συμπεριλάβει όλων των ειδών τις απειλές, ανάλογα με τις επιδιώξεις αυτού που τον διεξάγει. Η προσπάθεια να δοθεί ένας συγκεκριμένος ορισμός για τις υβριδικές απειλές δεν έχει αποδώσει θετικό αποτέλεσμα, καθότι αν ο ορισμός είναι πολύ περιοριστικός ίσως δεν περιλάβει σημαντικά χαρακτηριστικά της αναδυόμενης απειλής, ενώ αν είναι πολύ διευρυμένος, ίσως τελικά να μην προσδιορίζει τίποτα.

Ο εμπνευστής της υβριδικής απειλής και του υβριδικού πολέμου με τη μορφή που λαμβάνει χώρα στον 21^ο αιώνα είναι ο Frank Hoffman. Σύμφωνα με τον Hoffman, ο ορισμός του υβριδικού πολέμου προσαρμόζεται από την εθνική αμυντική στρατηγική και επικεντρώνεται στις μεθόδους σύγκρουσης των αντιπάλων. Ενσωματώνει την «αντικοινωνική συμπεριφορά» ή την εγκληματικότητα καθώς διακρίνει άρρηκτη σχέση μεταξύ των εγκληματικών και των τρομοκρατικών οργανώσεων που χρησιμοποιούν το λαθρεμπόριο, τα ναρκωτικά, την εκβίαση κ.λπ., για να υπονομεύσουν τη νομιμότητα της κυβέρνησης. Κατά τον Hoffman, υβριδική απειλή συνιστά «κάθε αντίπαλος ο οποίος εφαρμόζει ταυτόχρονα και σε προσαρμογή μείγμα συμβατικών όπλων, ακανόνιστων τακτικών, τρομοκρατίας και εγκληματικότητας στο ευρύτερο πεδίο της μάχης προκειμένου να πετύχει τους πολιτικούς του σκοπούς»⁴¹.

⁴⁰ Λεξικό Επιστήμη και Ζωή, Τόμος 4, σ. 321.

⁴¹ Hoffman, F.G., “Hybrid Warfare and Challenges”, Joint Forces Quarterly, 2009:52, σ. 34–39.

Στην κοινή ανακοίνωση της ύπατης εκπροσώπου της ΕΕ για τα θέματα Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) αναφέρεται ότι ενώ οι ορισμοί των υβριδικών απειλών ποικίλουν και πρέπει να παραμείνουν ευέλικτοι ώστε να ανταποκρίνονται στην εξελισσόμενη φύση τους, η έννοια έχει στόχο να καλύψει τον συνδυασμό καταναγκαστικής και ανατρεπτικής δραστηριότητας, συμβατικών και μη συμβατικών μεθόδων (π.χ. διπλωματικές, στρατιωτικές, οικονομικές, τεχνολογικές μέθοδοι) που χρησιμοποιούνται με συντονισμένο τρόπο από κρατικούς ή μη κρατικούς παράγοντες για την επίτευξη ειδικών στόχων, παραμένοντας ωστόσο κάτω από το όριο της επίσημης κήρυξης πολέμου. Συνήθως δίνεται έμφαση στην εκμετάλλευση των τρωτών σημείων του στόχου και στη δημιουργία αμφιβολιών προκειμένου να παρεμποδίζονται οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων.⁴²

Την τελευταία δεκαετία, μερικές από τις σημαντικότερες στρατιωτικές δυνάμεις και συνασπισμούς στον κόσμο, συμπεριλαμβανομένου του Οργανισμού του Βορειοατλαντικού Συντάγματος (ΝΑΤΟ), προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν τις αποκαλούμενες υβριδικές απειλές. Αντί να αναπτύξουμε στρατηγικές βασιζόμενες σε «υβριδικές» προκλήσεις (μια φευγαλέα και ασαφής έννοια), οι υπεύθυνοι για τη λήψη αποφάσεων θα πρέπει να παραμείνουν μακριά από αυτό και να εξετάσουν τον πόλεμο για αυτό που ήταν πάντα: ένα πολύπλοκο σύνολο αμοιβαίων απειλών και ισχυρών μέσων σε περαιτέρω πολιτικά κίνητρα. Σύμφωνα με το ΝΑΤΟ, στην πράξη, οποιαδήποτε απειλή μπορεί να είναι υβριδική εφόσον δεν περιορίζεται σε μια ενιαία μορφή και διάσταση του πολέμου. Όταν οποιαδήποτε απειλή ή χρήση δύναμης ορίζεται ως υβρίδιο, ο όρος χάνει την αξία του και προκαλεί σύγχυση αντί να αποσαφηνίζει την «πραγματικότητα» του σύγχρονου πολέμου.⁴³

Πρόσφατη Εξέλιξη του Υβριδικού Πολέμου

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, οι θεωρητικοί της τέταρτης γενιάς πολέμου (4GW) άρχισαν να αναγνωρίζουν μια μετατόπιση του πολέμου, τόσο ως προς το

⁴² Κοινή Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, Κοινό πλαίσιο για την αντιμετώπιση υβριδικών απειλών, Απόκριση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Βρυξέλλες, 06 Απρ 2016.

⁴³ <https://www.nato.int/docu/Review/2015/Also-in-2015/hybrid-modern-future-warfare-russia-ukraine/EN/index.htm>, πρόσβαση 08 Φεβ 2018.

χαρακτήρα όσο και προς τη φύση του. Οι ιδέες και οι δημοσιεύσεις τους πυροδότησαν έναν προβληματισμό για τον τρόπο που ο πόλεμος αλλάζει και εφαρμόζεται. Αναφέρουν ότι «την ώρα της ειρήνης κύριος στόχος του στρατιώτη είναι να προετοιμαστεί αποτελεσματικά για τον επόμενο πόλεμο. Έτσι, αυτός πρέπει να προβλέψει ποιος θα είναι ο επόμενος πόλεμος»⁴⁴.

Οι υποστηρικτές αυτής της θεωρίας με ακρίβεια εντόπισαν τη σύγκυση μεταξύ πολέμου και ειρήνης καθώς και αυτής μεταξύ πολεμιστών και αμάχων. Ο πυρήνας αυτής της αντίληψης είναι ότι η εξασθένηση του κράτους ως ενός οργανικού και διοικητικού μηχανισμού οδηγεί στην άνοδο των μη κρατικών δρώντων που είναι πρόθυμοι και ικανοί να αμφισβητήσουν τη νομιμότητα του κράτους. Ο ρόλος της πολιτικής βούλησης και της εσωτερικής κοινωνικής αποσύνθεσης είναι σημαντικός για το οικοδόμημα. Ο πόλεμος της τέταρτης γενιάς χρησιμοποιεί ένα φάσμα συμβατικών και μη συμβατικών μέσων, όπως η τρομοκρατία και η πληροφορία, προκειμένου να υπονομεύσει τη βούληση του υφιστάμενου κράτους, να του αφαιρέσει τη νομιμότητα και να προκαλέσει μια εσωτερική κοινωνική κατάρρευση⁴⁵.

Ο πόλεμος 4ης γενιάς θολώνει τις γραμμές μεταξύ πολέμου και πολιτικής, συγκρούσεων και ειρήνης, στρατιωτικής και μη στρατιωτικής βίας και ζωνών ασφαλείας. Αυτή η νέα μορφή πολέμου προέκυψε από την απώλεια του μονοπωλίου του εθνικού κράτους στη βία, από την άνοδο πολιτιστικών, εθνοτικών και θρησκευτικών συγκρούσεων και από την εξάπλωση της παγκοσμιοποίησης και της τεχνολογίας αιχμής. Διεξάγεται με όλο και πιο αποκεντρωμένο τρόπο, διασκορπιζόμενος σε ολόκληρη την περιοχή ή ακόμα και στον κόσμο. Δεν έχει καθορισμένο πεδίο μάχης. Διεξάγεται ταυτόχρονα σε πληθυσμιακά κέντρα, αγροτικές περιοχές και εντός εικονικών δικτύων. Μετακινείται συνεχώς για να αποφύγει την ανίχνευση και να στοχεύσει τον εχθρό στις ευπάθειες του.⁴⁶

Οι στόχοι της 4ης γενιάς πολέμου δεν χρησιμοποιούν μόνο στρατιώτες, αλλά και μη μαχητές, θρησκευτικές ιδέες, νομικά πλαίσια, μέσα ενημέρωσης,

⁴⁴ Williamson, C.S.C. *“From Fourth Generation Warfare to Hybrid War”*, Strategy Research Project, Carlisle Barracks: U.S. Army College, 2009.

⁴⁵ Αστεινίδης Μ., *«Η Εξέλιξη Του Υβριδικού Πολέμου»*, Αθήνα: Ελληνικό Κέντρο Ελέγχου Όπλων, 2009, σ.2.

⁴⁶ Williamson, C.S.C., 2009.

διεθνείς οργανισμούς, οικονομικές δραστηριότητες, πολιτική εξουσία και τα μυαλά των ανθρώπων. Οι στόχοι επιλέγονται όχι μόνο για φυσική καταστροφή, αλλά περισσότερο για την ψυχική και ηθική επίπτωση στον αντίπαλο. Τέλος, ο στόχος της 4ης γενιάς πολέμου είναι να εκμεταλλευτεί αδυναμίες του αντιπάλου και να υπονομεύει τις δυνάμεις του προκειμένου να πείσει τους πολιτικούς υπεύθυνους για τη λήψη αποφάσεων ότι οι στρατηγικοί στόχοι τους είναι είτε ουτοπικοί, η ισορροπία κόστος – όφελος ανύπαρκτη και η μόνη διέξοδος είναι η αποδοχή των απαιτήσεων του επιτιθέμενου⁴⁷.

Οι σύγχρονες συγκρούσεις δεν κατηγοριοποιούνται εύκολα στις κατηγορίες των συμβατικών ή μη συμβατικών πολέμων. Το φάσμα της σύγκρουσης έχει αλλάξει. Η πρόκληση δεν προέρχεται από ένα κράτος που επιλέγει μια συγκεκριμένη προσέγγιση στο πόλεμο αλλά από κράτη ή ομάδες που επιλέγουν από ολόκληρο το φάσμα των τακτικών και τεχνολογιών, προκειμένου να ικανοποιήσουν τη δική τους στρατηγική γεωγραφική θέση και τον πολιτισμό. Με περισσότερες «κατευθύνσεις», «τρόπους» και «παραλλαγές» που εφαρμόζονται, ο πόλεμος καθίσταται πιο περίπλοκος. Αυτό οδήγησε στη σύλληψη και την υιοθέτηση με τον πιο έντονο τρόπο της νέας ιδέας του «υβριδικού» στοιχείου στις πολεμικές επιχειρήσεις. Είναι ουσιαστικά η μορφή πολέμου που συμπεριλαμβάνει πολυάριθμους τρόπους⁴⁸.

Ο ειδικός στόχος κάθε κράτους που εξαπολύει υβριδικό πόλεμο είναι να δημιουργήσει αβεβαιότητα και αμφιβολία σε έναν αντίπαλο, να καταστρέψει την ικανότητα διαχείρισης της κατάστασης από αυτόν. Η «αποσταθεροποίηση» είναι μια λέξη που χρησιμοποιείται συχνά. Καθίσταται ασαφές αν υπάρχει κατάσταση πολέμου ή ειρήνης, για τη φύση, το βαθμό και την κατεύθυνση της απειλής που αντιμετωπίζει και ασαφές ποιος είναι πολεμιστής και ποιος δεν είναι. Η εμφάνιση μιας τέτοιας αβεβαιότητας και αμφιβολίας, με την βοήθεια του ψυχολογικού πολέμου, είναι σχεδιασμένη όχι μόνο για να επιβραδύνει τους χρόνους αντίδρασης

⁴⁷ Lind, W.S., Nightingale, K., Schmitt, J., Sutton, J., & Wilson, G. "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation", Marine Corps Gazette, October, 1989, σ. 25-26.

⁴⁸ Freier Nathan P. «Known Unknowns: Unconventional "Strategic Shocks" in Defense Strategy Development», Strategic Studies Institute, Νοέμβριος 2018, <http://ssi.armywarcollege.edu/pubs/summary.cfm?q=890>, πρόσβαση 25 Νοε 2017, και Wirtz James J., "Life in the "Gray Zone": observations for contemporary strategists", Defense and Security Analysis, 2017, Vol.33, No 2, σ. 106-114.

των αντιπάλων στις απειλές, αλλά και για την παραγωγή μιας κατάστασης με την οποία ο αντίπαλος χάνει τη βούληση να αντισταθεί. Προκαλείται μια κατάσταση παράλυσης και ο «πόλεμος» κερδίζεται και «χάνεται» χωρίς να εκτοξεύεται καν. Αυτή είναι ίσως η τελική υπόσχεση της έννοιας του υβριδικού πολέμου, αφού μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να πείσει τους εχθρούς για την ήττα, χωρίς καν να τους οδηγήσει σε αυτή. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως η έλευση του υβριδικού πολέμου σημαίνει ότι ο «πόλεμος» δεν είναι πια μια πράξη βίας για να αναγκάσουμε τον εχθρό μας να κάνει τη θέλησή μας, αλλά απλώς μια πράξη πειθούς.⁴⁹

Η αντίληψη για την υβριδικότητα του πολέμου αντλεί έμπνευση από πολλές σχολές σκέψης. Από τη σχολή του πολέμου 4ης γενιάς χρησιμοποιεί την έννοια της συγκεχυμένης φύσης της σύγκρουσης και την απώλεια του μονοπωλίου βίας από το κράτος. Οι έννοιες της πολύ-κατεύθυνσης και των συνδυασμών είναι σημαντικές ιδέες που υιοθετήθηκαν στον απεριόριστο πόλεμο. Από τους υπέρμαχους των μεικτών πολέμων η θεωρία του υβριδικού πολέμου προσαρμόζει το συνεργατικό όφελος της μίξης συμβατικών με μη συμβατικές ικανότητες αλλά σε ένα χαμηλότερο και πιο ενοποιημένο επίπεδο.⁵⁰

Οι μαζικές εκστρατείες παραπληροφόρησης που χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για τον έλεγχο της πολιτικής αφήγησης ή τη ριζοσπαστικοποίηση ατόμων, η στρατολόγηση και οι άμεσοι παράγοντες υποκατάστασης μπορούν να αποτελέσουν τα μέσα υβριδικών απειλών.⁵¹

Μελέτη Περιπτώσεων Υβριδικών Πολέμων

Hezbollah

Πρώτη ευρέως γνωστή αναφορά υβριδικού πολέμου αποτελεί ο 2^{ος} πόλεμος στο Λίβανο το 2006, ανάμεσα στη Hezbollah και το Ισραήλ, που διήρκησε 33

⁴⁹ Thornton, R. & Karagiannis E., *“The Russian Threat to the Baltic States: The Problems of Shaping Local Defense Mechanisms”*, *The Journal of Slavic Military Studies*, 2016: 29(3), σ. 331-351.

⁵⁰ Αστρεϊνίδης Μ., 2009, σ. 7.

⁵¹ Κοινή Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, Κοινό πλαίσιο για την αντιμετώπιση υβριδικών απειλών, Απόκριση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Βρυξέλλες, 06 Απρ 2016, σ. 2.

ημέρες (12 Ιουλ – 14 Αυγ 2006), και προκάλεσε την παγκόσμια έκπληξη. Η έκπληξη οφείλεται στην επιτυχία του στρατού ενός μη κρατικού δρώντα εναντίον εθνικών ενόπλων δυνάμεων με εδραιωμένη φήμη για την αριστεία.⁵²

Στις 25 Ιουνίου 2006, αντάρτες της Χαμάς εισέβαλαν μέσα από τούνελ στα όρια της Γάζας, σκότωσαν δυο μέλη ενός πληρώματος άρματος και απήγαγαν ένα άλλο. Σε ανταπόδοση, οι Ισραηλινοί οργάνωσαν την επιχείρηση «Καλοκαιρινή Βροχή» στην περιοχή της Γάζας. Στο πλαίσιο αντιπερισπασμού ή κάποιας υφιστάμενης σχεδίασης, η Χεζμπολάχ με επιδρομή στα σύνορα με το Λίβανο απήγαγε δύο ισραηλινούς στρατιώτες. Ο ηγέτης της Χεζμπολάχ δήλωσε ότι μια ανταλλαγή αιχμαλώτων ήταν ο μόνος τρόπος να απελευθερωθούν οι στρατιώτες, οι οποίοι ήταν υπό κράτηση σε «ασφαλή και μακρινή θέση». Η ένταση γρήγορα κλιμακώθηκε σε μια σημαντικού μμεγέθους εισβολή των Ισραηλινών, η οποία αντιμετώπιστηκε με ισχυρή αμυντική αντίδραση από τη Χεζμπολάχ. Η ισραηλινή επιχείρηση «Αλλαγή Κατεύθυνσης» είχε αρχίσει και θα διαρκούσε 33 ημέρες⁵³.

Οι 33 ημέρες των συγκρούσεων περιλάμβαναν εχθροπραξίες μεταξύ τακτικών μονάδων και των δύο πλευρών, με χρήση συμβατικών τακτικών και όπλων. Παράλληλα, όμως, η Χεζμπολάχ χρησιμοποίησε τακτικές ανταρτοπόλεμου και επιθέσεις εναντίον ισραηλινών μη στρατιωτικών στόχων, με αντίστοιχη άμεση και γενικευμένη ισραηλινή απάντηση. Στη σύγκρουση εμφανίστηκε το στοιχείο της ασύμμετρης απειλής, με τρομοκρατικές επιθέσεις και εκατέρωθεν προσβολές κατά μη στρατιωτικών στόχων⁵⁴.

Ως δημιούργημα από τοπικούς μουσουλμάνους σίιτες με υποστήριξη από το Ιράν, η Χεζμπολάχ (το Λιβανέζικο Κόμμα του Θεού) είναι ένα μοντέλο ενός οργανισμού που χρησιμοποίησε μεθόδους υβριδικού πολέμου στον αγώνα του εναντίον του Ισραήλ.

Η Χεζμπολάχ είναι αντιπροσωπευτική της αυξανόμενης υβριδικής απειλής. Αυτή η μάχη στο νότιο Λίβανο αποκαλύπτει σημαντικές αδυναμίες της ισραηλινής

⁵² Glenn, R.W. "Thoughts on Hybrid Conflict", Small Wars Journal, 2009: 2, σ. 188-196.

⁵³ Πασχαλίδης Ι. "Επιχειρήσεις στο Λίβανο το 2006." Στρατιωτική Επιθεώρηση, Μάιος-Ιούνιος 2009: σ. 53-67.

⁵⁴ Gilbert, A., "Η επίθεση των 33 ημερών: Ο πόλεμος του Ισραήλ κατά της

Χεζμπολάχ στο Λίβανο και οι συνέπειές του", μτφ. Σ. Βωβού, Αθήνα: Εκδ. Πολύτροπον, 2007.

αμυντικής δύναμης - αλλά έχει επιπτώσεις και για τους Αμερικανούς αμυντικούς σχεδιαστές. Ανάμιξη ενός οργανωμένου πολιτικού κινήματος με αποκεντρωμένους θύλακες που χρησιμοποιούν προσαρμοστικές τακτικές μέσα μη κυβερνητικές ζώνες, η Χεζμπολάχ έδειξε ότι θα μπορούσε να προκαλέσει και να πάρει τιμωρία. Οι πολύ πειθαρχημένοι, καλά εκπαιδευμένοι και κατανεμημένοι θύλακες, αμφισβήτησαν μια σύγχρονη συμβατική δύναμη, με τη χρησιμοποίηση ενός μίγματος από τακτικές ανταρτοπόλεμου και τεχνολογίας σε πυκνά αστικά κέντρα. Η Χεζμπολάχ, όπως και οι ισλαμιστές υπερασπιστές εκμεταλλεύονταν επιδέξια το αστικό έδαφος για να δημιουργήσουν ενέδρες, να αποφεύγουν την ανίχνευση και να κρατούν ισχυρές αμυντικές οχυρώσεις σε στενή γειτνίαση με τους αμάχους.⁵⁵

Στο τακτικό επίπεδο οι μαχητές της Χεζμπολάχ αρχικά εφάρμοσαν την τακτική των Βιετκόνγκ. Εφορούσαν από τα υπόγεια καταφύγιά τους, χτυπούσαν τον εχθρό και μετά εξαφανίζονταν αναμειγνυόμενοι με τους ντόπιους κατοίκους. Έκαναν χρήση πρωτοποριακών τεχνικών κάλυψης, απόκρυψης και παραλλαγής. Επιπρόσθετα η χρήση μεθόδων παραπλάνησης που δεν συνάδουν με την στρατιωτική δεοντολογία, όπως η χρησιμοποίηση ασθενοφόρων για μεταφορά στρατιωτικού υλικού, είχε ως αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται ο εντοπισμός των στόχων αυτών και η δημιουργία αμφιβολίας στους ισραηλινούς διοικητές για το ορθό της προσβολής τους. Στο επιχειρησιακό επίπεδο οι περίπου τέσσερις χιλιάδες ρουκέτες που εκτόξευσε η Χεζμπολάχ στο έδαφος του Ισραήλ είχαν ένα κατεξοχήν ασύμμετρο αποτέλεσμα, τόσο σε ψυχολογικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο, καθώς η ζημιά στην οικονομία του Ισραήλ ήταν πολύ μεγαλύτερη από τη συνολική αξία των πυραύλων. Στο στρατηγικό επίπεδο, η λιβανέζικη οργάνωση εφάρμοσε τη στρατηγική του εξαναγκασμού μέσω της τιμωρίας. Στη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων εξαναγκασμός είναι το να πεισθεί ο αντίπαλος να σταματήσει ή να αλλάξει τις ενέργειές του, προσαρμοζόμενος με βάση την ανάλυση κέρδους – κόστους της προσπάθειάς του. Στην ουσία η Χεζμπολάχ προσπάθησε να εξαναγκάσει την ισραηλινή κυβέρνηση, τιμωρώντας τον ισραηλινό λαό με τις συνεχείς εκτοξεύσεις ρουκετών. Μέσω του πόνου και της ψυχολογικής φθοράς

⁵⁵ Hoffman, F.G., *“Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars”*. Virginia: Potomac Institute for Policy Studies, 2007, σ. 36.

που προκαλούσαν οι ρουκέτες, οδήγησε σε ακύρωση της στρατηγικής του Ισραήλ και στον επανακαθορισμό του σχεδίου δράσης για την επιχείρηση στο Λίβανο.⁵⁶

Κομβικό ρόλο στην εξέλιξη της σύγκρουσης έπαιξε ο επικοινωνιακός πόλεμος και η προπαγάνδα που χρησιμοποίησε η Χεζμπολάχ. Καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου, τα λιβανέζικα ΜΜΕ μετέδιδαν, και τα διεθνή μέσα αναμετέδιδαν, ότι το Ισραήλ χτυπούσε νοσοκομεία, ασθενοφόρα, λατρευτικούς χώρους και σχολεία. Αυτές οι ειδήσεις προσβολής αμάχων και αδιάκριτης καταστροφής των υποδομών του Λιβάνου επηρέασαν αρνητικά τη διεθνή κοινή γνώμη απέναντι στο Ισραήλ, το οποίο αναγκάστηκε να αποδεχθεί το ψήφισμα του Ο.Η.Ε για κατάπαυση του πυρός. Διαπιστώνουμε ότι η Χεζμπολάχ κατάφερε με την επικοινωνιακή της στρατηγική να προβάλλει το Ισραήλ ως καταπατητή του δικαίου του πολέμου και ως εγκληματίας πολέμου, τη στιγμή που η ίδια βομβάρδιζε ανελέητα αστικές περιοχές του Ισραήλ και έκανε ευρεία χρήση αμάχων ως ανθρώπινες ασπίδες. Η επικοινωνιακή επικράτηση της Χεζμπολάχ αποτέλεσε στρατηγική επιτυχία με προεκτάσεις χρησιμοποίησης του νόμου κατά το δοκούν. Οι ειδικοί θεωρούν ότι το Ισραήλ έχασε τον επικοινωνιακό πόλεμο, όχι γιατί η στρατηγική του ή οι τεχνικές του ήταν ανεπαρκείς, αλλά επειδή ήταν υποχρεωμένο να λέει την αλήθεια, ενώ η Χεζμπολάχ ψεύδονταν.⁵⁷

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι η Χεζμπολάχ, όντας ένας μη κρατικός δρώντας, σχεδίασε και εφάρμοσε κατάλληλα επιχειρησιακά και τακτικά μέτρα για την επίτευξη των αντικειμενικών της σκοπών. Οι τεχνικές αυτές αιφνιδίασαν τον ισραηλινό παράγοντα και δημιούργησαν πλεονέκτημα στη διεθνή σκακιέρα, καθώς η παγκόσμια κοινότητα πείστηκε για το ορθό των διεκδικήσεων της Χεζμπολάχ, επιφέροντας ένα σημαντικό πλήγμα στην αξιοπιστία των ισραηλινών ενόπλων δυνάμεων. Η μάχη των εντυπώσεων ήταν πιο σημαντική από τη μάχη στο πεδίο της φυσικής αντιπαράθεσης. Η σύγκρουση αυτή αποτέλεσε ένα πρόδρομο των μελλοντικών υβριδικών συγκρούσεων καθώς αποτελεί την πρώτη φορά κατά την οποία ένας μη κρατικός δρώντας

⁵⁶ Davis, J.R., "Defeating Future Hybrid Threats", *Military Review*, September - October 2013, σ. 21-29.

⁵⁷ Στο ίδιο.

εκμεταλλεούμενος τις τρωτότητες του αντιπάλου προβαίνει σε συστηματική και μεθοδευμένη προσβολή αυτών.⁵⁸

Συγκεκριμένα η Χεζμπολάχ επέδειξε την ταυτόχρονη χρήση σχεδόν όλων των στοιχείων του υβριδικού πολέμου. Η φαρέτρα της οργάνωσης περιλάβανε συμβατικά όπλα, ανταρτοπόλεμο, ασύμμετρες τακτικές, πληροφοριακό πόλεμο, τρομοκρατία και ψυχολογικές επιχειρήσεις. Αρκούσε, όπως πριν από αιώνες είχε τονίσει ο Sun Tzu, ένα κέντρο που να συντονίζει όλα τα παραπάνω σε μία μη γραμμική διαδικασία – έτσι ώστε ουδέποτε να μπορεί να αποδειχθεί η πατρότητά τους. Η Χεζμπολάχ αποδείχθηκε ένας μη κρατικός δρώντας ικανός να οργανώνει, να διαχειρίζεται και να συντονίζει ετερογενείς ομάδες και θύλακες, δημιουργώντας μια συνισταμένη ικανή να επιτύχει στρατηγικό αποτέλεσμα εναντίον ενός πολύ ισχυρού κρατικού δρώντα. Το παράδειγμα της Χεζμπολάχ – Ισραήλ στη σύγκρουση του 2006 δεν αποτελεί μόνο παράδειγμα των χαρακτηριστικών του υβριδικού πολέμου στη Μέση Ανατολή, τονίζει επίσης τη δυνατότητα - και την ανάγκη - να αναπτυχθεί και να εφαρμοστεί μια αντι-υβριδική στρατηγική⁵⁹

Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι το πραγματικό πλεονέκτημα της Χεζμπολάχ δεν ήταν η τεχνολογία, αλλά η δυνατότητά της να κάνει οργάνωση μάχης, προετοιμασία του εδάφους και των τακτικών της, ενάντια σε ένα συγκεκριμένο εχθρό, του οποίου τις αδυναμίες είχε μελετήσει διεξοδικά, καταφέροντας να αναιρέσει τα τεχνολογικά του πλεονεκτήματα.

Κριμαία

Ως αποκορύφωμα των «υβριδικών πολέμων» στην πρόσφατη ιστορία αναφέρεται η προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία. Οι αυτονομιστικές ενέργειες των ρωσόφιλων κατοίκων της Κριμαίας με διαμαρτυρίες, ψηφίσματα, κινήσεις υπέρ της ανεξαρτησίας, διεξαγωγή δημοψηφίσματος και απομάκρυνση ουκρανικών θεσμικών οργάνων, δημιούργησαν το κατάλληλο περιβάλλον και έδωσαν το έναυσμα για την προσχεδιασμένη κεκαλυμμένη επέμβαση των ρωσικών δυνάμεων. Στην περίπτωση της Κριμαίας, οι μεθοδευμένες ενέργειες των

⁵⁸ Hoffman, F.G., 2007. σ. 39-41.

⁵⁹ Jacobs, A. & Lasconjarias, G., "NATO's Hybrid Flanks Handling Unconventional Warfare In The South And The East", NATO Research Division, April 2015, σ. 3-4.

ρωσόφιλων δημιούργησαν τις προϋποθέσεις της σχεδόν αναίμακτης ρωσικής επέμβασης και εν συνεχεία απόσχισης και προσάρτησης. Συνυπήρξε η πολιτική κινητοποίηση με τη στρατιωτική συγκαλυμμένη εισβολή.⁶⁰

Η επέμβαση της Ρωσίας στην Ουκρανία το 2014 αποτέλεσε την επιτομή του υβριδικού πολέμου, όπως πλέον παρουσιάζεται στις μέρες μας ως η νέα μορφή του πολέμου. Προκάλεσε τον απόλυτο αιφνιδιασμό στις τάξεις της βορειοατλαντικής συμμαχίας και αποτέλεσε το καινούργιο κίνδυνο που έπρεπε να διαχειριστεί, με πηγή προέλευσης την Ρωσία για πρώτη φορά μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου. Η επιστροφή της Ρωσίας στο προσκήνιο ως κρατικός δρώντας με υβριδικές δυνατότητες, ήταν γεγονός αρκετά χρόνια πριν. Οι υβριδικές απειλές εκ μέρους Ρωσίας είχαν κάνει αρχικά την εμφάνισή τους με την κυβερνοεπίθεση που έλαβε χώρα σε βάρος της Εσθονίας το 2007 και την επέμβαση στη Γεωργία το 2008⁶¹.

Η Ουκρανία διασυνδέεται ισχυρά με τη Ρωσία, για ιστορικούς, γεωπολιτικούς και οικονομικούς λόγους. Η σπουδαιότητα της Ουκρανίας για τη Ρωσία γίνεται ξεκάθαρη από τα λόγια του Μπρεζίνσκι ότι η Ρωσία χωρίς τον έλεγχο της Ουκρανίας δεν μπορεί να είναι μια αυτοκρατορία, καθώς χάνει το στρατηγικό της βάθος που της επιτρέπει να γεφυρώνει την Ευρώπη με την Ασία.⁶²

Το καθεστώς της Κριμαίας, αποτέλεσε ανοικτό θέμα και αγκάθι στις διμερείς σχέσεις από την ανεξαρτητοποίηση της Ουκρανίας το 1991. Αρχικά η Κριμαία διακήρυξε την αυτοδιάθεση της αλλά τελικά το Μάιο του 1992 το κοινοβούλιο της αποφάσισε καθεστώς αυτονομίας και παραμονή στην Ουκρανία.⁶³

Η πρώτη κρίση στις σχέσεις της Ουκρανίας –Ρωσίας εμφανίστηκε το 2005, λόγω της στροφής της Ουκρανίας στο NATO και την ΕΕ. Δεύτερη κρίση (ενεργειακή) έχουμε το 2009. Μια κρίση που δημιούργησε δυσχέρειες και στην

⁶⁰ Kudors, A., “*Hybrid War-A New Security Challenge for Europe*”, Background Notes of Latvian Presidency of the Council of the European Union, 2015, και Olikier Olga, “*Putinism, Populism and the Defence of Liberal Democracy*”, *Survival, Global Politics and Strategy*, 2017, 59:1, σ. 7-24.

⁶¹ Wirtz James J., “*Life in the “Gray Zone”: observations for contemporary strategists*”, *Defense and Security Analysis*, 2017, Vol.33, No 2, σ. 106-114.

⁶² Brzezinski, Z., “*The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*”, New York: Basic Books, 1997, σ. 24.

⁶³ Karagiannis, E., “*The Russian Interventions in South Ossetia and Crimea Compared: Military Performance, Legitimacy and Goals*”, *Contemporary Security Policy*, 2014: 35(3), σ. 400-420.

τροφοδοσία τρίτων ευρωπαϊκών χωρών. Η εκλογή του Γιανουκόβιτς στη θέση του Προέδρου της Ουκρανίας το 2010, αποκατέστησε σε μεγάλο βαθμό τις σχέσεις με τη Ρωσία, τόσο ώστε να υπάρξει αναστολή των εργασιών σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η στροφή αυτή δεν έγινε αποδεκτή από μεγάλο κομμάτι του Ουκρανικού λαού. Στις 21 Νοεμβρίου του 2013, ξεσπά λαϊκή αντίδραση στην Ουκρανία. Οι ρωσόφωνοι της Κριμαίας βρίσκουν την ευκαιρία να θέσουν υπό τον πλήρη έλεγχό τους την περιοχή, παρά την αντίδραση της διεθνούς κοινότητας. Στις 06 Μαρτίου 2014, το κοινοβούλιο της Κριμαίας ψηφίζει την απόσχιση από την Ουκρανία και αιτείται την ένταξη της στη Ρωσική Ομοσπονδία. Με το δημοψήφισμα της 16ης Μαρτίου η ένταξη στη Ρωσική Ομοσπονδία επικυρώνεται με ποσοστό 95% και στις 21 Μαρτίου η Ρωσία προσαρτά επισήμως την Κριμαία.⁶⁴

Το σχέδιο επέμβασης της Ρωσίας προέβλεπε συγκέντρωση μεγάλου όγκου δυνάμεων πλησίον των συνόρων με την Ουκρανία με σκοπό την ψυχολογική πίεση μέσω της επίδειξης δυνάμεως, με ταυτόχρονη μυστική διείσδυση τμημάτων των ρωσικών ειδικών δυνάμεων στο έδαφος της Ουκρανίας. Η επόμενη φάση περιλάμβανε υποστήριξη των δυνάμεων των αυτονομιστών που δρούσαν στο έδαφος της Ουκρανίας, με την αποστολή οπλισμού και πρακτόρων που θα είχαν το ρόλο των καθοδηγητών. Στο τέλος, πλήρη προσάρτηση της Κριμαίας με καλυπτόμενη εισβολή.⁶⁵

Η υλοποίηση της ρωσικής υβριδικής επίθεσης στην Κριμαία και την Ανατολική Ουκρανία έδωσε στην Ρωσία τη μέγιστη ευελιξία και τη δυνατότητα αποποίησης οποιασδήποτε ευθύνης. Οι ρωσικές υβριδικές επιχειρήσεις εμπειρείχαν κυβερνοεπιθέσεις, παραπλανητικές ενέργειες, προπαγάνδα και τη χρησιμοποίηση παραστρατιωτικών οργάνωσεων σε συνδυασμό με τη χρησιμοποίηση σύγχρονου εξοπλισμού και του όπλου του νόμου⁶⁶.

⁶⁴ Στο ίδιο.

⁶⁵ Reisinger, H., & Golts, A., "Russia's Hybrid Warfare: Waging War below the Radar of Traditional Collective Defense". Research Paper 105, November 2014, σ. 2-3.

⁶⁶ Woo, Pyung-Kyun. "The Russian Hybrid War in the Ukraine Crisis: Some Characteristics and Implications." The Korean Journal of Defense Analysis, Vol. 27, No. 3, September 2015, σ.383–400, και Adamsky Dmitry (Dima), "From Moscow with coercion: Russian deterrence theory and strategic culture", The Journal Of Strategic Studies, 2018, Vol. 41, No. 1–2, σ. 33–60.

Η χωρίς βία κατάληψη της Κριμαίας από τις ρωσικές δυνάμεις ήταν ένα πρωτοφανές γεγονός στην ιστορία της μεταπολεμικής Ευρώπης. Τα ρωσικά στρατεύματα περικύκλωσαν ουκρανικές βάσεις στρατού κατά τις δύο πρώτες εβδομάδες της κρίσης, αλλά δεν άνοιξαν πυρ παρά το γεγονός ότι υπήρχαν στιγμές έντασης μεταξύ των δύο πλευρών. Αντί για αυτό, χρησιμοποίησαν πειθώ και εκφοβισμό. Οι ρωσικές δυνάμεις κατάφεραν να απομονώσουν τα τοπικά ουκρανικά στρατεύματα από την έδρα τους στο Κίεβο, με την διακοπή των ενσύρματων επικοινωνιών, παρεμβολή των ασυρμάτων επικοινωνιών και επιχειρήσεις στον κυβερνοχώρο. Οι τοπικές δυνάμεις της Ουκρανίας διαταχθήκαν να μην αντισταθούν και ως φυσικό επακόλουθο ήταν η παράδοση τους και η κατάληψη των εγκαταστάσεών σχεδόν αναίμακτα.⁶⁷

Στην Κριμαία υπήρχε προετοιμασία, υπήρχαν στοιχεία εν υπνώσει, αλλά υπήρχε και αιφνιδιασμός. Υπήρχαν έτοιμοι από καιρό οι θύλακες που ετοιμάζαν το έδαφος έτσι ώστε όταν έρθουν οι κατάλληλες συνθήκες να κινητοποιήσουν άμεσα χιλιάδες ανθρώπους. Αυτές οι πρακτικές έχουν εφαρμογή σε περιοχές με αποσχιστικές τάσεις, που συνορεύουν με χώρα που έχει επεκτατικές βλέψεις. Ως εκ τούτου, η συμπεριφορά της Ρωσίας στην Ουκρανία αποτέλεσε μέρος μιας προσπάθειας να εξασφαλίσει εμμέσως τον έλεγχο του αποκαλούμενου «εγγύς εξωτερικού», που χάθηκε μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ. Ήταν μια κίνηση, απότοκο του «Δόγματος Μεντβέντεφ» του 2008, σύμφωνα με το οποίο η προστασία των δικαιωμάτων Ρώσων πολιτών εκτός επικράτειας αποτελούσε υψίστη προτεραιότητα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Η Δούμα, νομοθετώντας σχετικά το 2009, έδινε το πράσινο φως στις ρωσικές δυνάμεις να επεμβαίνουν στο εξωτερικό για την προστασία Ρώσων, με τον Ρώσο πρόεδρο Πούτιν να αναφέρει μεταξύ άλλων πως η Ρωσία θα προασπίζεται, πάντα ενεργά, τα δικαιώματα των Ρώσων και στο εξωτερικό, με κάθε διαθέσιμο μέσο.⁶⁸

Ο υβριδικός πόλεμος που εφάρμοσε η Ρωσία στην Ουκρανία εμφάνισε τη χρήση σκληρής και ήπιας ισχύος, σε απόλυτη αρμονία και συγχρονισμό με

⁶⁷ Karagiannis, E., 2014: 35(3), σ. 400-420.

⁶⁸ Στο ίδιο και Fitzgerald Chad W. & Brantly Aaron F., “*Subverting Reality: The Role of Propaganda in 21st Century*”, *Intelligence International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2017, Vol 30, σ. 215–240.

αντικειμενικό σκοπό την επέκταση των επιχειρήσεων στο επίπεδο της κοινωνίας. Έχοντας την πρότερη εμπειρία της επέμβασης στη Γεωργία, η Ρωσία προχώρησε σε σύνθεση παραγόντων σκληρής ισχύος, όπως ειδικές δυνάμεις, επιχειρήσεις Ηλεκτρονικού Πολέμου για τον έλεγχο του Ηλεκτρομαγνητικού φάσματος, μέτρα παραπλάνησης και στοιχείων ήπιας ισχύος, όπως προπαγάνδα, οικονομική πίεση και ενεργειακή εξάρτηση της χώρας- στόχου.⁶⁹

Ένας αριθμός υβριδικών συνισταμένων με τη μεθοδική εφαρμογή των καταλλήλων πρακτικών έκανε την εμφάνιση του στη διαδικασία προσάρτησης της Κριμαίας στη Ρωσία, όπως παρακάτω:

Εκμετάλλευση των τοπικών μειονοτήτων και της πολιτοφυλακής υπό το πρόσχημα προστασίας των ρωσόφωνων κατοίκων της Ουκρανίας, η Ρωσία διεκδίκησε διεθνή νομιμοποίηση για τη δράση της. Οι ρωσικές ειδικές δυνάμεις παρείχαν εκπαίδευση στους αυτονομιστές και εξοικείωση με τη χρησιμοποίηση στρατιωτικού εξοπλισμού. Η απροκάλυπτη εμπλοκή ρωσικών δυνάμεων αποφεύχθηκε, προκειμένου να μη δοθεί η εικόνα της άμεσης συμμετοχής. Ακόμα και όταν οι απώλειες έκαναν απαραίτητη τη μετάγγιση δυνάμεων, αυτή έγινε με τη δικαιολογία της εθελοντικής συμμετοχής, στο πλαίσιο του αγώνα για ατομικά ιδεώδη υπέρ της ελευθερίας και κατά του ολοκληρωτισμού κατά τη διάρκεια ενός ιδιωτικού ταξιδιού. Οι «τουρίστες του Πούτιν» μετέφεραν προς τη διεθνή κοινότητα μια εικόνα ενός λαού που επαναστατεί.⁷⁰

Πληροφοριακές Επιχειρήσεις. Με εφαρμογή της στρατηγικής των Γερμανών «Blitzkrieg» η οποία αποτελεί σφοδρή εκστρατεία με σκοπό την αποδιοργάνωση των εχθρικών δυνάμεων και στην επίτευξη μιας γρήγορης νίκης, η Ρωσία οργάνωσε και εκτέλεσε στην Ουκρανία μμεγάλης έκτασης και αποτελεσματικότητας πληροφοριακές επιχειρήσεις. Εκμεταλλευόμενη την απουσία της ουκρανικής θέσης και άποψης στα διεθνή ΜΜΕ παρουσίασε την ουκρανική κυβέρνηση ως φασιστική με εχθρικές διαθέσεις εναντίον των Ρώσων (αυτονομιστών) στην Ανατολική Ουκρανία. Επιπρόσθετα, οι Ρώσοι παρεμπόδισαν συστηματικά την επιστράτευση και την κινητοποίηση των ουκρανικών ενόπλων

⁶⁹ Reisinger, H., & Golts, A., 2014, σ. 3-4.

⁷⁰ Στο ίδιο, σ. 6.

δυνάμεων, διαδίδοντας ότι η ουκρανική επιστράτευση έχει αποτύχει παταγωδώς, ότι το ουκρανικό μέτωπο είναι ασταθές και παρότρυναν τους Ουκρανούς να βρουν ασφαλές καταφύγιο και να αυτομολήσουν στη Ρωσία.⁷¹

Η παραπληροφόρηση ήταν συστηματική και εξελισσόταν από το τακτικό μέχρι το στρατηγικό επίπεδο. Για την αποτελεσματική υλοποίηση της προπαγάνδας στάλθηκαν δημοσιογράφοι με σκοπό να προετοιμάσουν το πεδίο δράσης στην Ουκρανία, με στοχευμένη και συστηματική παραπληροφόρηση για απαξίωση της κινητοποίησης του ουκρανικού λαού ως φασιστικής. Ήταν το κύριο μήνυμα που ήθελε να περάσει η ρωσική προπαγάνδα, ενεργοποιώντας ευαίσθητες μνήμες στη ρωσική κοινωνία και στη διεθνή κοινότητα. Επιπρόσθετα, χρησιμοποιηθήκαν η τακτική της άρνησης γεγονότων με προσφυγή σε αληθοφανή επιχειρήματα και η ευρεία χρησιμοποίησή του όρου «Νέα Ρωσία» για τις αμφισβητούμενες περιοχές της Ανατολικής Ουκρανίας.⁷²

Τα εμπλεκόμενα ρωσικά μέσα ενημέρωσης, ακολουθώντας τη σοβιετική παράδοση, δεν ενδιαφερόταν για την αλήθεια. Ο στόχος των αναληθειών της Μόσχας δεν ήταν τόσο να παρουσιάσει μια εναλλακτική λύση στην πραγματική αλήθεια, αλλά να παρουσιάσει μια σειρά παραλλαγών της αλήθειας, έτσι ώστε το κοινό - στόχος να μην έχει πραγματική ιδέα τι είναι πραγματικά αληθές. Η «αμφισβήτηση» και η «διασπορά της σύγχυσης», η δημιουργία αβεβαιότητας και αμφιβολιών, είχαν ως στόχο να συμβάλουν στο απαιτούμενο «αποσταθεροποιητικό αποτέλεσμα» στα κράτη - στόχους του υβριδικού πολέμου. Η ενσωμάτωση των πολιτικών και των στρατιωτικών εκστρατειών ενημέρωσης, σε ένα κοινό επιχειρησιακό σχέδιο υποστήριξης των επιχειρήσεων στη Κριμαία, υπήρξε ένα καινοτόμο είδος υβριδικής απειλής που χρησιμοποίησε η Ρωσία. Από την άλλη, η ρωσική κυβέρνηση προσπάθησε να πείσει τη διεθνή κοινότητα ότι δεν έχει εμπλοκή στην ουκρανική κρίση. Το χάσμα της δυναμικής στον τομέα των μέσων μαζικής ενημέρωσης και στη γνώση της αξιοποίηση αυτών παρέχει σε ένα δρώντα τους απαραίτητους πόρους να διεξάγει υβριδικό πόλεμο εναντίον άλλων δρώντων που δεν διαθέτουν αντίστοιχα μέσα.⁷³

⁷¹ Woo, P.K., 2015: 27(3), σ. 383-400.

⁷² Reisinger, H., & Golts, A., 2014, σ. 7.

⁷³ Στο ίδιο, σ. 7-8.

Κυβερνοεπιθέσεις. Ο αντικειμενικός σκοπός των ρωσικών επιχειρήσεων στον κυβερνοχώρο ήταν η διακοπή της επικοινωνίας μεταξύ της εκτελεστικής εξουσίας και των ενόπλων δυνάμεων που επιτηρούσαν εγκαταστάσεις και σύνορα. Η Ρωσία έκανε χρήση κυβερνοόπλου προκειμένου να «μολύνει» ουκρανικούς ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Δίκτυα υπολογιστών σε κυβερνητικές υπηρεσίες υπέστησαν προσβολή από τον ιό «Snake», ο οποίος έδινε πρόσβαση από απόσταση στους προσβαλλόμενους υπολογιστές, οι οποίοι γινόταν εργαλεία στα χέρια των επιτιθέμενων μεγαλώνοντας τη σύγχυση και την αποσταθεροποίηση λόγω αντιφατικών εντολών που κατέληγαν στα εκτελεστικά όργανα, μέσω των δικτύων διοίκησης και ελέγχου της Ουκρανίας.⁷⁴

Παραστρατιωτικές Οργανώσεις. Στην Κριμαία η Ρωσία ανέπτυξε ομάδες ειδικών δυνάμεων χωρίς τη χρήση διακριτικών. Από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά του ρωσικού υβριδικού πολέμου είναι η χρήση στρατιωτών οι οποίοι δεν αποκαλύπτουν την ταυτότητά τους, η δημιουργία και η ευρεία χρησιμοποίησή τοπικών πολιτοφυλακών. Αυτό έδωσε στη Μόσχα τη δυνατότητα της κατηγορηματικής άρνησης οποιασδήποτε εμπλοκής σε τέτοιου είδους αποσταθεροποιητικές ενέργειες. Τα «μικρά πράσινα ανθρωπάκια» (the little green men), όπως ονομάστηκαν οι δυνάμεις που έφεραν τυπικές πράσινες φόρμες στα χρώματα της παραλλαγής, χωρίς κανένα διακριτικό προσδιορισμού της ταυτότητας τους, έπαιξαν καθοριστικό ρολό στην εξέλιξη των υβριδικών επιχειρήσεων. Κάτω από την ενδυμασία αυτή ήταν κρυμμένα επίλεκτα στελέχη των ρωσικών ειδικών δυνάμεων και η παρουσία τους είχε δραστική επίπτωση στο ψυχολογικό τομέα. Ένα εξίσου κρίσιμο στοιχείο της χρησιμοποίησής τους αποτελεί το γεγονός ότι η κάθε ενέργειά τους ήταν αδύνατο να αποτελέσει αντικείμενο καταλογισμού πολιτικής ευθύνης, λόγω της απροσδιόριστης προέλευσής τους.⁷⁵

Χρησιμοποίηση του Νόμου ως Όπλο (Lawfare). Στο εσωτερικό της Ρωσίας δημιουργήθηκε ένα πνεύμα νομιμότητας, συμβατό με την εμπλοκή στρατιωτικών δυνάμεων στον ακήρυχτο υβριδικό πόλεμο. Υπό αυτές τις συνθήκες, δημιουργήθηκε το νομικό πλαίσιο για να προετοιμαστεί η διαδικασία ενσωμάτωσης

⁷⁴ Woo, P.K., 2015: 27(3), σ. 103.

⁷⁵ Reisinger, H., & Golts, A., 2014, σ. 4.

εδαφών στη Ρωσική Ομοσπονδία και της πολιτογράφησης Ρώσων πολιτών. Στο πλαίσιο της διεθνούς νομιμοποίησης γινόταν συνεχής επίκληση του δεδικασμένου του Κοσσόβου για νομιμοποίηση της δράσης αυτονόμησης της Κριμαίας. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος στη Κριμαία παρουσιάστηκε ως η έκφραση της βούλησης των κατοίκων για ενσωμάτωση στη Ρωσία σε πλήρη μάλιστα αντιστοίχιση με την περίπτωση του Κοσσόβου.⁷⁶

Η προσάρτηση της Κριμαίας απέδειξε ότι το Κρεμλίνο εφάρμοσε το κατάλληλο μείγμα πολιτικών, διπλωματικών, πληροφοριακών και στρατιωτικών μέσων, προκειμένου να αποσπάσει ένα τμήμα της ουκρανικής επικράτειας ασκώντας την ελάχιστη δυνατή πίεση. Η εφαρμογή του σχεδίου παραπλάνησης με τις οικονομικές πιέσεις, στρατιώτες με υπερσύγχρονο εξοπλισμό που δεν φορούν εθνόσημα, επιβολή κυρώσεων, προπαγάνδα, κυβερνοπόλεμο, κατασκοπεία, ηλεκτρονικό πόλεμο, αλλά και μεταφορά «ανθρωπιστικής βοήθειας» σε εμπόλεμες ζώνες, ανέδειξαν τη νέα μορφή που θα έχουν οι μελλοντικές συγκρούσεις σε μεγάλο μέρος του πλανήτη. Συγκρούσεις που δεν δεσμεύονται από τους περιορισμούς που επιβάλλει το Διεθνές δίκαιο, στις συγκρούσεις μεταξύ κυρίαρχων κρατών, γιατί απλά το κράτος που ενεργεί δεν αναγνωρίζει επισήμως ότι υφίσταται τέτοιου είδους σύγκρουση. Η σύγκρουση στην Ουκρανία δεν ήταν συνηθισμένη. Η επιχείρηση η οποία εφαρμόστηκε για την προσάρτηση της Κριμαίας, σηματοδότησε μία νέα προσέγγιση, την οποία το NATO και η ΕΕ ονόμασαν «Υβριδικό Πόλεμο»⁷⁷.

Συμπεράσματα Μελέτης Περιπτώσεων

Συγκρίνοντας τις δυο περιπτώσεις εφαρμογής του υβριδικού πολέμου, εντοπίζουμε έντονα τα στοιχεία της συνύπαρξης των δύο βασικών μορφών σύρραξης, του συμβατικού και μη συμβατικού πολέμου, σε αρμονική παράλληλη συνύπαρξη, και άλλων απειλών, όπως ο πληροφοριακός πόλεμος, οι ασύμμετρες απειλές και η τρομοκρατία. Ο όρος «υβριδικός πόλεμος» περιγράφει την μη

⁷⁶ Palmer, D.A.R., "Back to the future? Russia's hybrid warfare, revolutions in military affairs, and Cold War comparisons", Research Paper No.120, Rome: NATO Defense College, 2015, σ. 8-9.

⁷⁷ Monaghan Andrew, «Putin's Way of War, The 'War' in Russia's 'Hybrid Warfare'», Strategic Studies Institute, 2016, σ. 65-74, http://ssi.armywarcollege.edu/pubs/parameters/issues/Winter_2015-16/9_Monaghan.pdf, πρόσβαση την 25 Νοε 2017.

γραμμικότητα του σύγχρονου συγκρουσιακού περιβάλλοντος, με χρήση όλων των δυνατών μορφών απειλής, μη εξαιρουμένης της πολιτικής και οικονομικής διάστασης. Οι δυο περιπτώσεις που μελετηθήκαν καταδεικνύουν ότι η απειλή είναι δυνατόν να προέρχεται εξίσου είτε από κρατικό είτε μη κρατικό δρώντα. Η αντίληψη του «Πολέμου Νέας Γενιάς» αφορά σε ένα πυκνό πλέγμα δράσεων, το οποίο ξεκινά από την εμπλοκή σε χαμηλό επίπεδο και φτάνει μέχρι το υψηλότερο επίπεδο, για παράδειγμα με την προσάρτηση της Κριμαίας και την de facto αλλαγή συνόρων.

Είναι σαφές ότι οι μελλοντικές συγκρούσεις δύσκολα θα μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε συμβατικές ή μη, λόγω της σταδιακής κατάργησης των ορίων μεταξύ πολέμου και κατάστασης μη σύγκρουσης.⁷⁸ Η αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών αποτελεί συνολική αρμοδιότητα και ευθύνη της κοινωνίας. Η συνολική προσέγγιση (comprehensive approach) από την κοινωνία και τις ένοπλες δυνάμεις αποτελεί την απάντηση στην ομίχλη που δημιουργεί ο νεωτερισμός του υβριδικού πολέμου στα ήθη και στα έθιμα των συγκρούσεων.

Χαρακτηριστικά των Υβριδικών Απειλών

Τα χαρακτηριστικά του όπως και ο ορισμός του υβριδικού πολέμου δεν είναι καθολικά αποδεκτά, εντούτοις, υπάρχουν κάποια κοινώς αποδεκτά στοιχεία τα οποία και εντοπίζονται σε κάθε μορφή υβριδικού πολέμου όπως φαίνεται και από τις περιπτώσεις που εξετάστηκαν παραπάνω. Αυτά είναι:⁷⁹

α. Ένα υβριδικός αντίπαλος χρησιμοποιεί έναν συνδυασμό συμβατικών και μη συμβατικών μεθόδων. Οι μέθοδοι και οι τακτικές περιλαμβάνουν συμβατικές δυνατότητες, ακανόνιστη τακτική, ακανόνιστους σχηματισμούς, τρομοκρατικές ενέργειες, τυφλή βία και εγκληματική δραστηριότητα. Ένα υβριδικός αντίπαλος εμπλέκεται σε πολλαπλές παράνομες ενέργειες για την αποφυγή καταλογισμού ευθυνών. Αυτές οι μέθοδοι χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα σε όλο το φάσμα της σύγκρουσης στο πλαίσιο μιας ενιαίας στρατηγικής. Το χαρακτηριστικό των

⁷⁸ Wirtz James J., *“Life in the “Gray Zone”*: observations for contemporary strategists”, Defense and Security Analysis, 2017, Vol.33, No 2, σ. 106-114.

⁷⁹ Παντελής, Κ., *«Ποιος είναι ο σύγχρονος υβριδικός πόλεμος;»*, Αθήνα: Κέντρο Διεθνών Στρατηγικών Αναλύσεων, 2015.

υβριδικών ανταρτών είναι ότι δεν αναγνωρίζουν το δίκαιο του πολέμου, αλλά ούτε και κανένα κανόνα κατά τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων.

β. Ο υβριδικός πόλεμος προϋποθέτει την ύπαρξη μιας μη τυποποιημένης, πολύπλοκης και ρευστής απειλής. Ένας υβριδικός αντίπαλος μπορεί να είναι κρατικός ή μη κρατικός δρών. Για παράδειγμα, στον πόλεμο μεταξύ Ισραήλ - Χεζμπολάχ αλλά και στον εμφύλιο πόλεμο της Συρίας οι κύριοι αντίπαλοι είναι μη κρατικοί φορείς στο πλαίσιο του δομημένου πολιτικού συστήματος. Αυτοί οι μη κρατικοί δρώντες μπορούν να λειτουργήσουν ως υποκατάστατα των χωρών. Από την άλλη πλευρά, η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και η επακόλουθη προσάρτηση της Κριμαίας μπορεί να περιγράψει ως ένα παράδειγμα υβριδικού πολέμου, ο οποίος διεξήχθη από κρατικό δρώντα, παρά το ότι η Ρωσία αρνείται ανάμειξη στην Ουκρανία.

γ. Ένας υβριδικός αντίπαλος είναι ευέλικτος και προσαρμόζεται γρήγορα. Χρησιμοποιεί προηγμένα οπλικά συστήματα και άλλες επαναστατικές τεχνολογίες. Επιπλέον νέες τεχνολογίες προσαρμόζονται στο πεδίο της μάχης, όπως δίκτυα κινητής τηλεφωνίας και κυβερνοόπλα. Άλλο κοινώς διαδεδομένο στοιχείο υβριδικού πολέμου είναι η χρήση των μέσων μαζικής επικοινωνίας καθώς και των μέσω κοινωνικής δικτύωσης για προπαγανδιστικούς σκοπούς αλλά και στρατολόγηση μαχητών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στον τομέα αυτό αποτελούν οι συντονισμένες και εμπεριστατωμένες προσπάθειες στρατολόγησης νέων μελών με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης εκ μέρους του ISIS.

δ. Στον υβριδικό πόλεμο η υπεροχή σε συμβατική ισχύ δεν εξασφαλίζει απαραίτητα και τη νίκη. Το μυστικό της επιτυχίας στον υβριδικό πόλεμο εντοπίζεται στη δυνατότητα του αδυνάτου να κινητοποιεί αποτελεσματικά τους διαθέσιμους πόρους (έμψυχους ή άψυχους) προκειμένου να ξεπεραστεί η υπεροχή του αντιπάλου σε συντελεστές σκληρής ισχύος.⁸⁰

ε. Η διασπαστική συνιστώσα των υβριδικών πολέμων δεν προέρχεται από μια επαναστατική τεχνολογία αλλά από την απλή εγκληματικότητα. Η εγκληματική δραστηριότητα χρησιμοποιείται για την υποστήριξη της υβριδικής δύναμης προκειμένου να διευκολύνει την αταξία και τη διάλυση του έθνους -

⁸⁰ Schroefl, J., & Kaufman, S., "Hybrid Actors, Tactical Variety: Rethinking Asymmetric and Hybrid War", *Studies in Conflict & Terrorism*, 2014: 37(10), σ. 862-880.

στόχου με σκοπό να καμφθεί η αντίσταση ή να νικηθεί εντελώς η συμβατικά ενεργούσα κυβέρνηση⁸¹.

στ. Είναι μια μάχη με δράση του νόμου ως όπλο (law fare), στην οποία γίνεται κατά το δοκούν επίκληση του διεθνούς δικαίου. Μια ένοπλη ομάδα χρησιμοποιεί ή κακοποιεί το νόμο για να νικήσει τον εχθρό χωρίς αιματοχυσία ή για να κερδίσει τις εντυπώσεις στο «δικαστήριο» της διεθνούς κοινής γνώμης, χρησιμοποιώντας ενημερωτικά μέσα για προώθηση νομικών εννοιών και ερμηνειών που θα συμβάλουν στην επίτευξη στρατηγικών στόχων μέσω της πειθούς και χωρίς στη χρήση βίας⁸².

Τρόποι Αντιμετώπισης

Η εμφάνιση και η εξέλιξη των υβριδικών απειλών δημιούργησε αρχικά μία σύγχυση στην στρατιωτική αντίληψη των Δυτικών κρατών, η οποία δεν μπορεί πλέον να παραμένει σε ξεπερασμένες διακρίσεις μεταξύ των τύπων του πολέμου. Ο συνδυασμός μορφών επιχειρήσεων και δρώντων αποτελεί τη μελλοντική μορφή απειλών, η οποία απαιτεί αναθεώρηση του συμβατικού τρόπου σκέψης. Οι υφιστάμενες εθνικές στρατηγικές, τα δόγματα των στρατιωτικών επιχειρήσεων και η δομή των δυνάμεων αδυνατούν πλέον να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις ολοένα αυξανόμενες υβριδικές απειλές ασφαλείας. Απαιτείται θεσμική και πνευματική προετοιμασία για τις αλλαγές στον τρόπο αντιμετώπισης των απειλών.⁸³

Ο Sun Tzu είπε: «Εάν γνωρίζεις τον εχθρό και τον εαυτό σου, δεν χρειάζεται να φοβάσαι το αποτέλεσμα εκατό μαχών.»⁸⁴ Αυτό σημαίνει ότι για να αντιμετωπίσεις επιτυχώς τον εχθρό σου πρέπει να έχεις κατανοήσει λεπτομερώς τις δυνατότητες, τις αδυναμίες και τα κίνητρά του, καθώς επίσης να γνωρίζεις τα αντίστοιχα δικά σου. Αυτή η θεωρία ισχύει για την αντιμετώπιση κάθε απειλής και αποτελεί μέρος της επιχειρησιακής σχεδίασης των περισσότερων κρατών. Είναι όμως ιδιαίτερα σημαντική στην αντιμετώπιση των εξελισσόμενων υβριδικών

⁸¹ Hoffman, F.G., 2007, σ. 30.

⁸² Thornton, R. & Karagiannis E., 2016: 29(3), σ. 331-351.

⁸³ Hoffman, F.G., 2007. σ. 7, 44, 57.

⁸⁴ Sun Tzu, «*Η τέχνη του πολέμου*», Αθήνα, Αιώρα, 2013, σ. 29

απειλών, καθώς μόνο μέσω της κατανόησης της ιδεολογίας, της ιστορίας, του πολιτισμού και των κινήτρων τους μπορεί να αναπτυχθεί μία αποτελεσματική στρατηγική αντιμετώπισής τους⁸⁵.

Κρίσιμος παράγοντας είναι η κατάλληλη προετοιμασία της στρατιωτικής ηγεσίας ώστε να έχει μία ολοκληρωμένη αντίληψη της αδιάρρηκτης σχέσης μεταξύ της στρατηγικής και της πολιτικής. Ο διοικητής ενός στρατού που θα πολεμήσει έναν υβριδικό πόλεμο θα χρειαστεί να αξιοποιήσει ένα ευρύ φάσμα δυνατοτήτων, συμπεριλαμβανομένων των συμβατικών στρατιωτικών μονάδων (για συγκρούσεις υψηλής έντασης), των αποκεντρωμένων δυνάμεων ειδικών επιχειρήσεων και των εξελιγμένων πληροφοριακών επιχειρήσεων και τεχνολογικών πλατφορμών. Η έννοια του υβριδικού πολέμου δεν είναι νέα, αλλά τα μέσα της είναι όλο και πιο εξελιγμένα και θανατηφόρα και απαιτούν ανάλογη αντιμετώπιση.⁸⁶

Ζωτικής σημασίας για την κατανόηση του τρόπου δράσης των υβριδικών απειλών είναι η ανυπαρξία ηθικών, νομικών ή στρατιωτικής δεοντολογίας περιορισμών. Έννοιες όπως το δίκαιο των ενόπλων συρράξεων ή οι Συνθήκες της Γενεύης δεν έχουν νόημα.⁸⁷

Ολιστική προσέγγιση

Από τα προαναφερθέντα γίνεται αμέσως αντιληπτό ότι για την αποτελεσματική αντιμετώπιση αυτών των απειλών απαιτείται αρχικά μία ολιστική προσέγγιση (comprehensive approach). Κάθε κράτος οφείλει να κινητοποιήσει το σύνολο των διαθέσιμων πόρων και μέσων.

Η πολιτική ηγεσία πρέπει να υιοθετήσει μία προσέγγιση κινητοποίησης της συνολικής διακυβέρνησης για την αντιμετώπιση των απειλών, μέσω της άσκησης αποτελεσματικής διπλωματίας με την παράλληλη διατήρηση ισχυρών στρατιωτικών δυνατοτήτων υπεράσπισης των εκάστοτε εθνικών συμφερόντων.

Η πρόληψη και η «έμμεση προσέγγιση» αποτελούν σημαντικούς παράγοντες στην αντιμετώπιση των απειλών. Η βοήθεια σε «ασθενή» κράτη, με

⁸⁵ Davis, J.R., 2013, σ. 25-26.

⁸⁶ Deep, Alex. "Hybrid War: Old Concept, New Techniques" Small War Journal, March 2, 2015.

⁸⁷ Davis, J.R., 2013, σ. 27.

την ενίσχυση των κυβερνήσεων και των δυνάμεων ασφαλείας που αυτά διαθέτουν, προλαμβάνει την αποφυγή της κατάρρευσής τους και τη συνεπακόλουθη δημιουργία εστιών περιφερειακής αποσταθεροποίησης.

Είναι απαραίτητη η άψογη συνεργασία μεταξύ διαφορετικών υπηρεσιών και η βελτίωση των μη στρατιωτικών δυνατοτήτων μέσω της χρησιμοποίησης δημοσίων υπηρεσιών, ιδιωτικών εταιρειών, μη κυβερνητικών οργανώσεων και ακαδημαϊκής κοινότητας.

Στο επιχειρησιακό επίπεδο αναγκαστεί η αναθεώρηση των στρατιωτικών επιχειρησιακών δογμάτων και της επιχειρησιακής τέχνης και σχεδίασης, προκειμένου να ενσωματωθούν σε αυτά όσο το δυνατόν περισσότερα στοιχεία εθνικής ισχύος.

Οι επιχειρήσεις ευρέος φάσματος, περιορίζονται στην αμιγώς στρατιωτική πλευρά του προβλήματος, ενώ οι επιχειρήσεις του συνόλου της κυβέρνησης κινητοποιούν μόνο το σύνολο των κρατικών υπηρεσιών. Σε αντίθεση με αυτά, η ολιστική προσέγγιση συμπεριλαμβάνει, πλέον των δύο προαναφερθέντων, και την κινητοποίηση του πληθυσμού. Αυτή την προσέγγιση χρησιμοποίησε η Χεζμπολάχ στη σύγκρουσή της με το Ισραήλ το 2006. Πέρα από τις καθαρά στρατιωτικές ενέργειες, επένδυσε στον διπλωματικό, πληροφοριακό, πολιτικό και κοινωνικό τομέα. Παρείχε ανθρωπιστική βοήθεια, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και μόρφωση, κερδίζοντας με αυτό τον τρόπο την συμπάθεια και την υποστήριξη του Λιβανέζικου λαού στον αγώνα της.

Από τα παραπάνω γίνεται αμέσως αντιληπτό ότι η υποστήριξη και η κινητοποίηση της τοπικής κοινωνίας ενάντια σε υβριδικές απειλές αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την επίτευξη της νίκης. Η πολιτικο-στρατιωτική συνεργασία και η άμεση κινητοποίηση των κοινωνικών δυνάμεων είναι απαραίτητα.

Πληροφοριακές επιχειρήσεις⁸⁸

Το κέντρο βάρους μιας υβριδικής σύγκρουσης βρίσκεται στον ανθρώπινο παράγοντα. Στις μελλοντικές επιχειρήσεις, το να κερδίζεις «την καρδιά και το μυαλό» θα αποτελεί το πιο σημαντικό πεδίο αντιπαράθεσης. Ο εξελικτικός

⁸⁸ Ehrhart Hans-Georg, "Postmodern warfare and the blurred boundaries between war and peace", Defense and Security Analysis, 2017, Vol. 33, No 3, σ. 263-275.

χαρακτήρας της σύγχρονης επικοινωνίας αλλάζει τους τρόπους της μαζικής κινητοποίησης. Οι πληροφοριακές επιχειρήσεις θα συνεισφέρουν με τον καλύτερο τρόπο στην εξασφάλιση της υποστήριξης του τοπικού πληθυσμού, της εσωτερικής νομιμοποίησης με την θετική επίδραση της κοινής γνώμης και της εξωτερικής νομιμοποίησης με την υποστήριξη της διεθνούς κοινής γνώμης. Απαιτείται η χρησιμοποίηση των «επικοινωνιακών πυρομαχικών» με την ίδια ακρίβεια που χρησιμοποιούνται τα συμβατικά πυρομαχικά.

Η σημασία της έγκαιρης, ακριβούς και αξιόπιστης πληροφόρησης για την αντιμετώπιση οποιασδήποτε απειλής είναι αδιαμφισβήτητη. Ιδιαίτερα όταν πρόκειται για υβριδικές απειλές, τα κράτη πρέπει να εξασφαλίζουν την απρόσκοπτη ροή πληροφοριών μεταξύ υπηρεσιών, οργανισμών και συμμαχικών κρατών.⁸⁹

Αναθεώρηση Δομής Δυνάμεων, Δόγματος και Σχεδίασης

Ο υβριδικός πόλεμος δεν επιτρέπει τη δημιουργία στρατιωτικών δυνάμεων συγκεκριμένης αποστολής. Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις, οι επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης, η ανοικοδόμηση, η ανθρωπιστική βοήθεια, οι πληροφοριακές επιχειρήσεις και οι επιχειρήσεις σταθεροποίησης δεν αποτελούν πλέον διαδοχικές φάσεις ή στάδια μιας επιχείρησης αλλά συγκλίνουν στο χώρο και στον χρόνο. Συνεπώς οι στρατιωτικές μονάδες του μέλλοντος πρέπει να είναι δυνάμεις πολλαπλών αποστολών, ικανές να διεξάγουν τέτοιου είδους επιχειρήσεις κάτω από δυσχερείς συνθήκες, με ή χωρίς τη βοήθεια πολιτικών υπηρεσιών. Πρέπει επιπλέον να υιοθετηθεί μία δομή διοίκησης και ελέγχου με έμφαση στην πληροφόρηση, την επιτήρηση, την αναγνώριση και τη συλλογή πληροφοριών. Σε ότι αφορά τα στρατιωτικά δόγματα, επιβάλλεται ριζική αναθεώρησή τους, λαμβάνοντας υπόψη τις ραγδαίες αλλαγές στο περιβάλλον ασφαλείας και των υβριδικών απειλών που επηρεάζουν τις απαντήσεις στις ερωτήσεις εναντίον ποιου πολεμάμε, πως είναι αυτός οργανωμένος, με ποιο τρόπο και γιατί πολεμάει.⁹⁰

⁸⁹ Hoffman, F.G., 2007, σ. 47, 53.

⁹⁰ Στο ίδιο, σ. 46-49, και Ehrhart Hans-Georg, "Postmodern warfare and the blurred boundaries between war and peace", Defense and Security Analysis, 2017, Vol. 33, No 3, σ. 263-275.

Η εκπαίδευση και η μόρφωση του προσωπικού των νέων αυτών μονάδων πολλαπλών χρήσεων πρέπει να είναι αντίστοιχου επιπέδου. Οι γνωστικές απαιτήσεις του υβριδικού περιβάλλοντος είναι υπερβολικά μεγάλες, καθώς θα απαιτηθεί πνευματική εγρήγορση, προσαρμοστικότητα και ανοχή στην «ομίχλη» του υβριδικού στοιχείου. Οι στρατιωτικοί ηγέτες πρέπει να μορφωθούν κατάλληλα, ώστε να μπορούν να συνεργάζονται αποτελεσματικά με συμμάχους, διεθνείς οργανισμούς και μη κυβερνητικές οργανώσεις.⁹¹

Τέλος, προκειμένου να αντιμετωπίσουμε επιτυχώς τις υβριδικές απειλές, είναι απαραίτητο να θεσμοθετηθούν νέες διαδικασίες συνεργασίας μεταξύ στρατιωτικού και μη τομέα, καθώς και εναλλακτικές μέθοδοι επιχειρησιακής σχεδίασης, στις οποίες θα προβλεφθεί η εξέταση και κατανόηση του ιστορικού και πολιτισμικού πλαισίου στο οποίο βασίζεται η απειλή, προκειμένου αυτή να αντιμετωπιστεί στη βάση της. Απαιτούνται νέα οργανωτικά μοντέλα, που να προβλέπουν τη λειτουργία κοινών ομάδων εργασίας μεταξύ διαφορετικών υπηρεσιών.⁹²

⁹¹ Στο ίδιο, σ. 49-50.

⁹² Στο ίδιο, σ. 50.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ: ΕΝΑ ΒΑΣΙΚΟ ΣΥΣΤΑΤΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ⁹³

Γενικά

Ζούμε σε μια εποχή κατά την οποία περισσότεροι άνθρωποι έχουν πρόσβαση σε πολύ εξελιγμένες τεχνολογίες και σχεδόν κάθε είδους υποδομή, κοινωνική, οικονομική ή στρατιωτική, έχει «στοχοποιηθεί» ή είναι ευάλωτο σε διάρρηξη ασφάλειας, είτε προσωρινή είτε πιο διαρκή, από εξωτερικό εισβολέα ή ακόμη και εσωτερική πηγή.

Σε έναν παγκοσμιοποιημένο αλλά και πιο αντιπαραβαλλόμενο και σύνθετο κόσμο, η ανθεκτικότητα θα συνεχίζει να απασχολεί τους Συμμάχους, και θα απαιτεί συνεχή προσαρμογή καθώς αναδύονται νέες τρωτότητες και απειλές.

Εικονικά Τρωτά Σημεία

Ο κυβερνοχώρος είναι ίσως η πιο ακραία μορφή τρωτότητας, καθώς διασυνδέει ολόκληρο τον πλανήτη σε πραγματικό χρόνο, επιτρέποντας σε οποιονδήποτε να επιτεθεί σε οποιονδήποτε ηλεκτρονικά χειριζόμενο στόχο, από οπουδήποτε και ανά πάσα στιγμή. Αυτό περιπλέκει κατά πολύ το έργο όσων προσπαθούν να εξασφαλίσουν αυτόν τον χώρο, οι οποίοι σπάνια γνωρίζουν ότι ξεκινάει μια επίθεση, πότε θα χτυπήσει ή από πού θα προέλθει. Έτσι, ο αμυνόμενος πρέπει να προσπαθεί να προστατεύει κάθε σημαντικό τμήμα της εθνικής οικονομικής ή στρατιωτικής υποδομής συνέχεια, ενώ ο επιτιθέμενος έχει το προνόμιο να επιλέξει το μεμονωμένο τμήμα ή το ευάλωτο σημείο που επιθυμεί να διαταράξει.

Καθώς προχωρούμε από το διαδίκτυο των πραγμάτων στο διαδίκτυο των πάντων, όλο και περισσότερο οι υποδομές, από τις οποίες εξαρτάται η ομαλή λειτουργία της ζωής μας γίνονται αυτοματοποιημένες ή ελέγχονται από μακριά ή ενσωματώνεται σε όλο και πιο περίπλοκα δίκτυα. Τα αυτοματοποιημένα

⁹³ NATO Review Magazine, «Resilience: a core element of collective defence», <https://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/nato-defence-cyber-resilience/EN/index.htm>, πρόσβαση 26 Φεβ 2018.

συστήματα ελέγχου για ηλεκτρικά δίκτυα ή αγωγούς ενέργειας αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα. Η εξάρτηση μας από τα διασυνοριακά δίκτυα, σημαίνει ότι ένα ενεργειακό μπλακάουτ στην Ιταλία μπορεί να προκαλέσει αμέσως διακοπή ρεύματος σε μέρη της Ελβετίας ή ότι μια υπερφόρτωση σε ένα σταθμό μεταφοράς ενέργειας στην Ινδία μπορεί να βυθίσει 400 εκατομμύρια ανθρώπους σε προσωρινό σκοτάδι.

Η παγκοσμιοποίηση των δικτύων και η αυξανόμενη ενσωμάτωση της φυσικής υποδομής στον εικονικό κόσμο, για παράδειγμα η αποθήκευση δεδομένων όχι σε μηχανές αλλά σε «σύννεφα», έχει σίγουρα επιφέρει βελτίωση της αποτελεσματικότητας και εξοικονόμησης ενέργειας. Αλλά έχει επίσης αυξήσει τις συνέπειες μιας διαταραχής και του αριθμού των βασικών κομβικών σημείων και επιθέσεων που οι κακόβουλες ενέργειες μπορούν να πλήξουν.

Πολιτική Ετοιμότητα

Μια δεύτερη τάση που αυξάνει την αίσθηση της κοινωνικής ευπάθειας είναι η κατάσταση της πολιτικής ετοιμότητας εντός της Συμμαχίας. Η πλήρης αξιοποίηση των δυνάμεων και στρατιωτικών δυνατοτήτων που διαθέτει το ΝΑΤΟ και με τις οποίες θα υποστηρίξει τη συλλογική άμυνα ή θα σχεδιάσει επιχειρήσεις πέρα από το έδαφός του, βασίζεται σε μη στρατιωτικούς πόρους. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, πολλοί από αυτούς τους πόρους, όπως οι σιδηρόδρομοι, τα λιμάνια, τα αεροδρόμια, τα δίκτυα ή ο εναέριος χώρος, βρισκόνταν σε κρατικά χέρια και εύκολα περνούσαν στον έλεγχο του ΝΑΤΟ, σε περίοδο κρίσης ή πολέμου. Σήμερα, αντιθέτως, το 90% των προμηθειών και της Διοικητικής Μέριμνας του ΝΑΤΟ μετακινούνται από ιδιωτικές εταιρείες και το 75% της υποστήριξης του κράτους υποδοχής για τις δυνάμεις του ΝΑΤΟ προέρχεται από συμβάσεις του ιδιωτικού τομέα.

Χωρίς αμφιβολία, η μεταβίβαση κυριότητας και ευθύνης στον ιδιωτικό τομέα επέφερε αποδοτικότητα ως προς το κόστος, αλλά η προσπάθεια μείωσης του κόστους και αύξησης της κερδοφορίας έχει επίσης οδηγήσει σε μικρότερη ανθεκτικότητα. Επιπλέον, καθώς οι υβριδικές απειλές υπό το πρίσμα της συλλογικής άμυνας του ΝΑΤΟ (άρθρο 5 της ιδρυτικής συνθήκης) θολώνουν την παραδοσιακή διάκριση μεταξύ ειρήνης και πολέμου, οι κυβερνητικές ειδικές

εξουσίες, που βασίζονται στη νομοθεσία έκτακτης ανάγκης κατά τη διάρκεια του πολέμου, έχουν καταστεί λιγότερο πρακτικές στην εφαρμογή τους ή ακόμα και απαρχαιωμένες.

Ως εκ τούτου, το NATO αντιμετωπίζει δύο διαφορετικές αλλά αλληλένδετες προκλήσεις ανθεκτικότητας: πρώτον, να εξασφαλίσει την ταχεία μετακίνηση όλων των δυνάμεων και εξοπλισμού που απαιτούνται σε οποιοδήποτε μέρος της Συμμαχίας που αντιμετωπίζει μια επικείμενη απειλή ή επίθεση, καθώς και τη συντήρησή τους, εξασφαλίζοντας πλήρη και απρόσκοπτη πρόσβαση σε όλες τις υποδομές που χρειάζεται για το σκοπό αυτό, και δεύτερον, να είναι σε θέση να προβλέψει, να εντοπίσει, να μετριάσει και να ανακάμψει από τις υβριδικές επιθέσεις, με ελάχιστες ανασταλτικές επιπτώσεις στην κοινωνική, πολιτική και στρατιωτική συνοχή της Συμμαχίας.

Η πολιτική ετοιμότητα είναι, πρωτίστως, εθνική ευθύνη, όπως και οι Σύμμαχοι πρέπει να εξασφαλίσουν επαρκή κυβερνο-άμυνα για τα κρίσιμα δίκτυα τεχνολογίας της πληροφορίας τους, ιδιαίτερα εκείνα από τα οποία εξαρτάται το NATO για τις δικές του επιχειρήσεις. Δηλαδή η ασφάλεια της Συμμαχίας βασίζεται στα κράτη - μέλη και σε κάθε έθνος χωριστά, που πρέπει να δεσμεύονται γι' αυτό, και το NATO ενδιαφέρεται να αποκτήσει όσο το δυνατόν περισσότερη διαφάνεια, ώστε να μπορεί να αξιολογεί πιθανά τρωτά σημεία ή κενά και να μετρά με ακρίβεια την πρόοδο. Ο στόχος πρέπει να είναι η αποφυγή δυσάρεστων εκπλήξεων σε καταστάσεις κρίσης, τότε που η Συμμαχία χρειάζεται κυρίως ταχεία και αξιόπιστη πληροφόρηση καθώς και ικανότητα να αναλύει αυτές τις πληροφορίες.

Κατά συνέπεια, το θέμα της «ανθεκτικότητας», δηλαδή το πώς μπορεί να οριστεί, να αξιολογηθεί και να ενισχυθεί, αποτέλεσε το κορυφαίο θέμα στη Σύνοδο Κορυφής του NATO στη Βαρσοβία, τον Ιούλιο του 2016.

Οι επτά βασικές απαιτήσεις, που πρέπει να εκτιμηθούν, προκειμένου το επίπεδο πολιτικής ετοιμότητάς να κρίνεται ικανοποιητικό, είναι:

- Η Εξασφαλισμένη Συνέχεια της Κυβέρνησης και των Κρατικών Υπηρεσιών Ζωτικής Σημασίας.
- Τα Ικανοποιητικά Ενεργειακά Εφόδια.
- Η Ικανότητα Αντιμετώπισης Μαζικής Μετακίνησης Πληθυσμού.
- Τα Ικανοποιητικά Αποθέματα Τροφής και Νερού.

- Η Ικανότητα Αντιμετώπισης Μαζικών Απωλειών στον Πληθυσμό.
- Τα Ικανοποιητικά Συστήματα Επικοινωνιών.
- Τα Ικανοποιητικά Συστήματα Μεταφορών.

Αυτοί οι επτά τομείς ισχύουν για ολόκληρο το φάσμα της κρίσης, από μια εξελισσόμενη υβριδική απειλή μέχρι τα πιο απαιτητικά σενάρια που σχεδιάζει η Συμμαχία.

Πώς μπορεί λοιπόν το NATO να συμβάλει στη βελτίωση της ανθεκτικότητας στα 28 κράτη - μέλη;

Πέντε συγκεκριμένες περιοχές ενδιαφέροντος έρχονται στο μυαλό:

Κυβερνοάμυνα

Το NATO αντιμετωπίζει καθημερινά 200 εκατομμύρια περιστατικά στα δίκτυά του και περίπου 200 πιο σοβαρές απόπειρες εισβολής κάθε μήνα. Αυτό το επίπεδο εχθρικής δραστηριότητας είναι επίσης αυτό που οι Σύμμαχοι αντιμετωπίζουν ως τη «νέα κανονικότητα» στον κυβερνοχώρο. Έτσι πρώτιστο καθήκον του NATO ήταν να αναβαθμίσει την προστασία των δικτύων του, με πρόσθετες δυνατότητες για την έγκαιρη ανίχνευση και ταχύτερη απόκριση σε κυβερνοεπιθέσεις. Επιπλέον δύο ομάδες ταχείας αντίδρασης δημιουργήθηκαν για να βοηθούν τους Συμμάχους, καθώς και για τη διαχείριση περιστατικών που αφορούν το ίδιο το NATO.

Το Κέντρο Αριστείας Κυβερνοάμυνας του NATO, που βρίσκεται στην Εσθονία⁹⁴, οργανώνει ετήσιες ασκήσεις τελευταίας τεχνολογίας για τους Συμμάχους και τους εταίρους για τη βελτίωση των δεξιοτήτων των φορέων στον κυβερνοχώρο.

Τέλος, και δεδομένης της σημασίας της βιομηχανίας που κατέχει το 90% των δικτύων του NATO και των συμμάχους, η Συμμαχία αναπτύσσει μια εταιρική συνεργασία στον κυβερνοχώρο μεταξύ των δύο πλευρών για την ενθάρρυνση της ανταλλαγής πληροφοριών και βέλτιστων πρακτικών. Αυτό θα δώσει στο NATO καλύτερη κατανόηση του ταχύτατου ρυθμού καινοτομίας στον τομέα της

⁹⁴ Η Εσθονία είχε γίνει στόχος σοβαρών κυβερνοεπιθέσεων στο παρελθόν.

τεχνολογίας των πληροφοριών και του τρόπου με τον οποίο μπορούν αυτές να ενσωματωθούν καλύτερα στην άμυνα του κυβερνοχώρου.

Υβριδικές Απειλές

Ένας δεύτερος τομέας ανθεκτικότητας είναι μια στρατηγική για την αντιμετώπιση του υβριδικού πολέμου, τον οποίο ενέκριναν οι υπουργοί Εξωτερικών του NATO τον Δεκέμβριο του 2015. Το NATO βελτιώνει τις διαδικασίες ανταλλαγής πληροφοριών και έγκαιρης προειδοποίησης για την καλύτερη πρόβλεψη και χαρτογράφηση δραστηριοτήτων υβριδικού πολέμου. Αναπτύσσει εν προκειμένω ένα σύνολο δεικτών έγκαιρης προειδοποίησης, που μπορούν να ενεργοποιήσουν μια σειρά επιλογών αντιμετώπισης κρίσεων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η ταχεία ταυτοποίηση μιας υβριδικής επίθεσης (σε αντίθεση με ένα απομονωμένο ή τυχαίο περιστατικό) και η γρήγορη λήψη αποφάσεων είναι απαραίτητες για την εξάλειψη αυτών των επιθέσεων και την αποφυγή της κλιμάκωσης.

Οι αποτελεσματικές στρατηγικές επικοινωνίας για τη διάσπαση ψευδών πληροφοριών, προπαγάνδας, ψεμάτων και μύθων είναι επίσης ένα ουσιαστικό μέρος της αντιμετώπισης των υβριδικών επιθέσεων που επιδιώκουν να συγχέουν την κοινή γνώμη, να επιδεινώσουν τις κοινωνικές εντάσεις και να υπονομεύσουν την εμπιστοσύνη στις κυβερνήσεις.

Όλα αυτά δεν σημαίνουν ότι οι Σύμμαχοι είναι τόσο ευάλωτοι σε μια υβριδική επίθεση όσο η Ουκρανία, κατά την παράνομη προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία.

Πολιτικοστρατιωτική Ετοιμότητα

Ένας τρίτος τομέας, που είναι υπό συζήτηση, αφορά στην ικανότητα του NATO να εφαρμόσει πλήρως το σχέδιο ετοιμότητας δράσης του για την ενίσχυση και την υπεράσπιση των Συμμάχων, είτε προς τα ανατολικά είτε προς τα νότια. Τα μέλη του NATO πρέπει να προσαρμόσουν τους δικούς τους αμυντικούς μηχανισμούς και υποδομές στο νέο περιβάλλον ασφάλειας και να αναβιώσουν τις σχεδιαστικές μεθόδους, που υπήρχαν κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου.

Ειδικότερα, οι σχεδιαστές του NATO απαιτούν συμφωνίες διασυνοριακής διέλευσης για την ταχεία ανάπτυξη των Ομάδων Πολύ Υψηλής Ετοιμότητας και Δύναμης Αντίδρασης του NATO. Καθώς υιοθετούνται νέα σχέδια αντιμετώπισης καταστάσεων, οι Σύμμαχοι πρέπει να διασφαλίσουν ότι, οι παράγοντες όπως οι μεταφορές, οι αεροδιάδρομοι, ο συντονισμός μεταξύ πολιτικού και στρατιωτικού εναέριου χώρου, τα αποθέματα καυσίμων, ο προ-τοποθετημένος εξοπλισμός, καθώς και οι νομικές συμφωνίες έχουν ενσωματωθεί πλήρως στη στρατιωτική σχεδίαση.

Τα μέτρα αντιμετώπισης κρίσεων για την ενεργοποίηση μέτρων έκτακτης ανάγκης θα πρέπει να επικαιροποιηθούν και θα πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στις απαιτήσεις πολιτικής προστασίας, με βάση τις στρατιωτικές απαιτήσεις του σχεδίου δράσης ετοιμότητας και των σχετικών «πακέτων» δυνατοτήτων για την ανάπτυξή του. Ένας πιο συνεχής διάλογος μεταξύ των στρατιωτικών διοικήτων και των εθνικών αρχών πολιτικής έκτακτης ανάγκης βρίσκεται σε εξέλιξη.

Ενίσχυση της Συνεργασίας με την ΕΕ

Ένας τέταρτος τομέας είναι η σχέση μεταξύ του NATO και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Οι δύο οργανώσεις καταλαμβάνουν διαφορετικά τμήματα του φάσματος ανθεκτικότητας, αλλά υπάρχει επίσης σημαντική επικάλυψη. Μια κοινή προσέγγιση βασίζεται στην κοινή επίγνωση της κατάστασης και ο συντονισμός των αντιδράσεων είναι το κλειδί για μια επιτυχημένη αντίδραση.

Επί του παρόντος, το NATO μιλά με την ΕΕ για ενισχυμένη συνεργασία σε τέσσερις τομείς: πολιτικο-στρατιωτικό σχεδιασμό, κυβερνοάμυνα, ανταλλαγή πληροφοριών, και ανάλυση και συντονισμό των Στρατηγικών Επικοινωνιών, προκειμένου να εντοπίσουν την παραπληροφόρηση και να μεταδώσουν μια αξιόπιστη αφήγηση.

Είναι επίσης σημαντικό ότι το NATO και η ΕΕ να συνεργάζονται για να αντιμετωπίσουν άλλες προκλήσεις ανθεκτικότητας που δεν προκύπτουν από σκόπιμες επιθέσεις. Η πιο επείγουσα από αυτές είναι η μεταναστευτική κρίση. Το NATO ανέπτυξε πρόσφατα μια θαλάσσια δύναμη στο Αιγαίο, και σε συνεργασία με την Ελλάδα, την Τουρκία και την υπηρεσία των συνόρων της ΕΕ (Frontex)

παρακολουθεί τη ροή των προσφύγων και των μεταναστών, συμβάλλοντας έτσι στη συγκράτηση των παράνομων δραστηριοτήτων των λαθρεμπόρων και των διακινητών.

Δουλεύοντας με τις Χώρες Εταίρους

Τέλος, οι εταίροι του NATO μπορούν επίσης να συμβάλουν στη βελτίωση της συνολικής ανθεκτικότητας της Συμμαχίας. Όχι μόνο η Ουκρανία, αλλά πολλοί άλλοι εταίροι έχουν πέσει θύματα των υβριδικών δραστηριοτήτων.. Οι εμπειρίες και τα διδάγματα τους μπορούν να βοηθήσουν το NATO να κατανοήσει καλύτερα τον τύπο και τις επιπτώσεις των υβριδικών τακτικών. Περισσότερη ανταλλαγή πληροφοριών και έγκαιρη προειδοποίηση μπορεί να βοηθήσει τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων του NATO να εντοπίσουν τις αρχικές επιθέσεις που θα μπορούσαν να ξεκινήσουν σε μια χώρα-εταίρο, αλλά να εξαπλωθούν γρήγορα στο έδαφος του NATO.

Αντίστροφα, η εμπειρία και η τεχνογνωσία του NATO μπορούν να βοηθήσουν τους εταίρους να βελτιώσουν τη δική τους ικανότητα ανθεκτικότητας. Οι τομείς ανθεκτικότητας, όπως η άμυνα στον κυβερνοχώρο και ο σχεδιασμός της πολιτικής έκτακτης ανάγκης, εμφανίζονται όλο και περισσότερο σε πακέτα οικοδόμησης αμυντικής ικανότητας για εταίρους όπως η Γεωργία, η Μολδαβία, η Ιορδανία και το Ιράκ. Στην περιοχή της Βαλτικής, η Σουηδία και η Φινλανδία - δύο από τους πιο δραστήριους εταίρους του NATO, οι οποίοι έχουν βελτιωμένες ευκαιρίες για διάλογο και συνεργασία - αντιμετώπισαν επίσης υβριδικές πιέσεις από τη Ρωσία. Αυτοί οι εταίροι έχουν πλησιάσει το NATO μέσω διαβουλεύσεων, κατάρτισης και ασκήσεων, συμπεριλαμβανομένης της σύναψης συμφωνιών στήριξης των χωρών υποδοχής για την παροχή βοήθειας σε κρίσεις.

Συμπερασματικά, οι Σύμμαχοι πρέπει να προσαρμόζονται συνεχώς, καθώς νέες τρωτότητες και απειλές προκύπτουν από μη κρατικούς φορείς, όπως το λεγόμενο Ισλαμικό Κράτος, καθώς και από κρατικούς παράγοντες όπως η Ρωσία. Η ανθεκτικότητα είναι εδώ για να παραμείνει ως βασικό στοιχείο της συλλογικής άμυνας. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο το NATO θα παραμείνει εστιασμένο στη μείωση της έκθεσής του σε απειλές για τη συνοχή, την ανεξαρτησία και την ασφάλεια του.

Ισχυρότεροι Ευρωπαϊκοί Μηχανισμοί για την Αντιμετώπιση των Υβριδικών Απειλών⁹⁵

Τα τελευταία χρόνια, η ΕΕ και τα κράτη μέλη της εκτίθενται όλο και περισσότερο σε υβριδικές απειλές, οι οποίες συνίστανται σε εχθρικές ενέργειες με στόχο την αποσταθεροποίηση ενός κράτους ή μιας περιοχής. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ύπατη Εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας παρουσίασαν ένα κοινό πλαίσιο για την αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών και την ενίσχυση της ανθεκτικότητας της ΕΕ, των κρατών μελών και των χωρών-εταίρων της έναντι τέτοιου είδους απειλών, προωθώντας ταυτόχρονα τη συνεργασία με το ΝΑΤΟ για την καταπολέμηση τους.

Η Ύπατη Εκπρόσωπος της Ένωσης για Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας, Φεντερίκα Μογκερίνι, δήλωσε σχετικά: «Τα τελευταία χρόνια, το περιβάλλον ασφάλειας έχει αλλάξει δραματικά. Παρατηρούμε αύξηση των υβριδικών απειλών στα σύνορα της ΕΕ. Ισχυρή ήταν η έκκληση προς την ΕΕ να προσαρμοστεί και να αυξήσει τις ικανότητές της ως παρόχου ασφάλειας. Η σχέση μεταξύ της εσωτερικής και της εξωτερικής ασφάλειας πρέπει να ενισχυθεί περαιτέρω. Με αυτές τις νέες προτάσεις, επιδιώκουμε να ενισχύσουμε την ικανότητά μας για αντιμετώπιση των απειλών υβριδικού χαρακτήρα. Στην προσπάθειά μας αυτή, θα ενισχύσουμε επίσης τη συνεργασία μας και τον συντονισμό με το ΝΑΤΟ».

Η επίτροπος Εσωτερικής Αγοράς, Βιομηχανίας, Επιχειρηματικότητας και ΜΜΕ, Ελζμπιέτα Μπιενκόφσκα, δήλωσε από την πλευρά της: «Η ΕΕ πρέπει να καταστεί ένας πάροχος ασφάλειας ικανός να προσαρμόζεται, να προβλέπει και να αντιδρά στη μεταβαλλόμενη φύση των απειλών με τις οποίες ερχόμαστε αντιμέτωποι. Αυτό σημαίνει ενίσχυση της ανθεκτικότητας και της ασφάλειας στο εσωτερικό μας, με παράλληλη βελτίωση της ικανότητάς μας να αντιμετωπίζουμε επιτυχώς τις νέες εξωτερικές απειλές. Με το πλαίσιο αυτό, αναλαμβάνουμε από κοινού δράση για την αναχαίτιση κοινών υβριδικών απειλών. Υποβάλλουμε συγκεκριμένες προτάσεις ώστε η Ένωση και τα κράτη μέλη της να αναπτύξουν

⁹⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο Τύπου, Βρυξέλλες, 6 Απριλίου 2016, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1227_el.htm, πρόσβαση 26 Φεβ 2018

στενότερη συνεργασία σε θέματα ασφάλειας και άμυνας, να βελτιώσουν την ανθεκτικότητά τους, να θωρακίσουν τα τρωτά σημεία τους από στρατηγική άποψη και να έχουν έτοιμη μια συντονισμένη αντίδραση.»

Το κοινό αυτό πλαίσιο ακολουθεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση με στόχο να βελτιωθεί η κοινή αντίδραση στις προκλήσεις που δημιουργούν οι υβριδικές απειλές για τα κράτη μέλη, τους πολίτες και τη συλλογική ασφάλεια της Ευρώπης. Συγκεντρώνει όλους τους σχετικούς παράγοντες, τις πολιτικές και τα μέσα αντιμετώπισης και μετριασμού των επιπτώσεων των υβριδικών απειλών, και βελτιώνει τον συντονισμό. Ειδικότερα, βασίζεται στην Ευρωπαϊκή Ατζέντα για την Ασφάλεια που εξέδωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Απρίλιο του 2015, καθώς και σε τομεακές πολιτικές όπως η Στρατηγική της ΕΕ για την Ασφάλεια στον Κυβερνοχώρο, η Στρατηγική για την Ενεργειακή Ασφάλεια και η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Θαλάσσιας Ασφάλειας.

Το κοινό αυτό πλαίσιο συγκεντρώνει τις υφιστάμενες πολιτικές και προτείνει 22 επιχειρησιακές δράσεις με τους εξής στόχους:

- Αύξηση της ευαισθητοποίησης — δημιουργία ειδικών μηχανισμών για την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των κρατών μελών και συντονισμός των δράσεων της ΕΕ με στόχο την επίτευξη στρατηγικής επικοινωνίας⁹⁶.

- Ενίσχυση της ανθεκτικότητας — θωράκιση των τομέων πιθανής στρατηγικής και ζωτικής σημασίας, όπως η ασφάλεια στον κυβερνοχώρο, οι κρίσιμες υποδομές (ενέργειας, μεταφορών, διαστήματος), προστασία του χρηματοπιστωτικού συστήματος, προστασία της δημόσιας υγείας, και στήριξη των προσπάθειών αντιμετώπισης του βίαιου εξτρεμισμού και της ριζοσπαστικοποίησης.

- Πρόληψη, αντιμετώπιση και ανάκαμψη από καταστάσεις κρίσης — θέσπιση αποτελεσματικών διαδικασιών που πρέπει να ακολουθούνται, αλλά και εξέταση της εφαρμοσιμότητας και των πρακτικών συνεπειών της Ρήτρας Αλληλεγγύης (άρθρο 222 της ΣΛΕΕ) και της ρήτρας αμοιβαίας άμυνας (άρθρο 42 παράγραφος 7 της ΣΕΕ) σε περίπτωση εκτεταμένων και σοβαρών υβριδικών επιθέσεων.

⁹⁶ Jansson Julia, “*Building resilience, demolishing accountability? The role of Europol in counter-terrorism*”, *Policing and Society*, 2016, <http://dx.doi.org/10.1080/10439463.2016.1191485>

- Εντατικοποίηση της συνεργασίας ΕΕ - NATO, καθώς και άλλων οργανισμών-εταίρων, σε μια κοινή προσπάθεια για την αντιμετώπιση υβριδικών απειλών, με παράλληλη τήρηση των αρχών του μη αποκλεισμού και της αυτονομίας κάθε οργανισμού ως προς τη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Το κοινό πλαίσιο είναι σχεδιασμένο ώστε να παρέχει μια ισχυρή βάση για τη στήριξη των κρατών μελών στην κατεύθυνση της συλλογικής αντιμετώπισης των υβριδικών απειλών, με την αξιοποίηση ποικίλων ενωσιακών μέσων και πρωτοβουλιών καθώς και του πλήρους δυναμικού των Συνθηκών.

Οι υβριδικές απειλές αφορούν ένα μείγμα δραστηριοτήτων, οι οποίες συχνά συνδυάζουν συμβατικές και μη συμβατικές μεθόδους που μπορούν να χρησιμοποιηθούν με συντονισμένο τρόπο από κρατικούς και μη κρατικούς φορείς, χωρίς όμως την επίσημη κήρυξη πολέμου. Στόχος τους είναι όχι μόνο η πρόκληση άμεσης ζημίας και η εκμετάλλευση τρωτών σημείων, αλλά και η αποσταθεροποίηση της κοινωνίας και η δημιουργία σύγχυσης ώστε να εμποδιστεί η λήψη αποφάσεων.

Η αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών αποτελεί σε μεγάλο βαθμό θέμα εθνικής αρμοδιότητας, καθώς υπεύθυνα είναι κυρίως τα κράτη μέλη. Ωστόσο, το κοινό πλαίσιο που παρουσιάστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει ως στόχο να βοηθήσει τα κράτη μέλη της Ένωσης και τους εταίρους τους στην αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών και στην ενίσχυση της ανθεκτικότητάς τους, συνδυάζοντας ευρωπαϊκά και εθνικά μέσα με πιο αποτελεσματικό τρόπο απ' ό,τι στο παρελθόν. Επιπλέον, πολλά κράτη μέλη της ΕΕ αντιμετωπίζουν κοινές απειλές, οι οποίες δύνανται να στοχοποιούν διασυννοριακά δίκτυα ή υποδομές. Το πλαίσιο αυτό αποτελεί συνέχεια των Πολιτικών Κατευθύνσεων του προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ζαν-Κλοντ Γιούνκερ ο οποίος τόνισε την ανάγκη «να εργαστούμε για μια ισχυρότερη Ευρώπη όσον αφορά την ασφάλεια και την άμυνα». Το κοινό πλαίσιο αποτελεί επίσης απάντηση στην έκκληση του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων της 18ης Μαΐου 2015 για παρουσίαση εφαρμόσιμων προτάσεων σχετικά με την αντιμετώπιση υβριδικών απειλών.

Σύσταση Κέντρου Αντιμετώπισης «Υβριδικών» Απειλών⁹⁷

Εννέα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του NATO υπέγραψαν, τον Απρίλιο του 2017, τη σύσταση ενός κέντρου έρευνας για την αντιμετώπιση τακτικών όπως κυβερνοεπιθέσεις, προπαγάνδα και παραπληροφόρηση.

Οι ΗΠΑ, η Βρετανία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Σουηδία, η Πολωνία, η Φινλανδία, η Λετονία και η Λιθουανία υπέγραψαν ένα μνημόνιο συμφωνίας για την ένταξη τους στο κέντρο και περισσότερες χώρες αναμένεται να ενταχθούν στο μέλλον. Το κέντρο θα έχει την βάση του στο Ελσίνκι και θα σχηματίσει ένα δίκτυο ειδικών για τις χώρες που συμμετέχουν. Η διευθύνουσα ομάδα αναμένεται να πραγματοποιήσει την πρώτη της συνάντηση άμεσα, ενώ μια ομάδα δέκα ανθρώπων αναμένεται να εργάζεται εκεί αργότερα αυτό το χρόνο.

Η Φινλανδία, μοιράζεται 1.300χλμ σύνορα με την Ρωσία, η οποία κατηγορείται ότι πραγματοποιεί υβριδικές εκστρατείες στην ουκρανική σύγκρουση, καθώς και για παρέμβαση στις προεδρικές εκλογές των ΗΠΑ.

«Το κέντρο αποτελεί μια πραγματική τόνωση για την συνεργασία μεταξύ ΕΕ και NATO. . . Οι υβριδικές δραστηριότητες έχουν γίνει μόνιμο μέρος του τομέα της ευρωπαϊκής ασφάλειας», δήλωσε σε συνέντευξη Τύπου ο Φινλανδός υπουργός Εξωτερικών, Τίμο Σόιλι.

Τον προηγούμενο χρόνο, οι αρχές της Φινλανδίας εξέφρασαν την ανησυχία τους για τις ολοένα και περισσότερες προπαγανδιστικές επιθέσεις εναντίον της χώρας από το Κρεμλίνο, ενώ η Γερμανία επίσης έχει αναφέρει μια αύξηση της εκστρατείας παραπληροφόρησης από την Μόσχα, καθώς και στοχευμένες κυβερνοεπιθέσεις.

Ο Σόιλι τόνισε πως το νέο κέντρο στοχεύει στην αύξηση της επαγρύπνησης έναντι των υβριδικών απειλών και των επιχειρήσεων που στοχεύουν να εκμεταλλευτούν τα τρωτά σημεία των κοινωνιών.

«Η χρήση των υβριδικών στρατηγικών θέτει σε δοκιμασία την εσωτερική συνοχή και την αντοχή των κοινωνιών μας. . . Αυτό που χρειάζεται είναι μια

⁹⁷ ΚΟΣΜΟΣ 11.04.2017 «Σύσταση κέντρου αντιμετώπισης «υβριδικών» απειλών υπέγραψαν κράτη-μέλη της ΕΕ και του NATO», Η Καθημερινή, <http://www.kathimerini.gr/904887/article/epikairothta/kosmos/systash-kentroy-antimetwpishs-yvridikwn-apeilwn-ypeggrayan-krath-melh-ths-ee-kai-toy-nato>, πρόσβαση 26 Φεβ 2018

απάντηση όχι μόνο από τους κρατικούς θεσμούς, αλλά η κοινωνική αντοχή και μια συλλογική προσέγγιση στην ασφάλεια», πρόσθεσε ο Σόιλι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Δόγμα ΝΑΤΟ⁹⁸

Το Σχέδιο Δράσης για την Ετοιμότητα (Readiness Action Plan - RAP) εξασφαλίζει ότι η Συμμαχία είναι έτοιμη να ανταποκριθεί γρήγορα και σταθερά στις νέες προκλήσεις ασφάλειας από την ανατολή και το νότο. Ξεκίνησε στη Σύνοδο Κορυφής της Ουαλίας το 2014 και αποτελεί την πιο σημαντική ενίσχυση της συλλογικής άμυνας του ΝΑΤΟ από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Στη Βαρσοβία το 2016, οι ηγέτες των συμμάχων χαιρέτισαν την εφαρμογή του και εισήγαγαν νέες δράσεις σχετικά με την αποτρεπτική και αμυντική στάση του ΝΑΤΟ.

Τα κύρια σημεία του Σχεδίου έχουν ως εξής:

- Λόγω του μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος ασφαλείας στα σύνορα του ΝΑΤΟ, το Σχέδιο περιλαμβάνει «μέτρα διασφάλισης» για τα κράτη μέλη του ΝΑΤΟ στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, για να καθησυχάζουν τους πληθυσμούς τους, να ενισχύσουν την άμυνά τους και να αποτρέψουν πιθανή επιθετικότητα.
- Τα μέτρα διασφάλισης περιλαμβάνουν μια σειρά χερσαίων, θαλάσσιων και αεροπορικών δραστηριοτήτων εντός και γύρω από το ανατολικό τμήμα της Συμμαχίας, οι οποίες ενισχύονται από ασκήσεις επικεντρωμένες στη συλλογική άμυνα και διαχείριση κρίσεων.
- Το Σχέδιο περιλαμβάνει επίσης «μέτρα προσαρμογής» που είναι πιο μακροπρόθεσμες αλλαγές στις δυνάμεις και τη δομή διοίκησης του ΝΑΤΟ, ώστε η Συμμαχία να είναι σε θέση να αντιδρά γρήγορα και αποφασιστικά σε ξαφνικές κρίσεις.
- Τα μέτρα προσαρμογής περιλαμβάνουν τον τριπλασιασμό του μεγέθους της Δύναμης Αντίδρασης του ΝΑΤΟ (NATO Response Force - NRF), τη δημιουργία μιας Κοινής Επιχειρησιακής Ομάδας Πολύ Υψηλής Ετοιμότητας (Very High Readiness Joint Task Force - VJTF), ικανής να αναπτυχθεί σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, και τέλος την ενίσχυση των μόνιμων ναυτικών δυνάμεων.

⁹⁸ Readiness Action Plan, Last updated: 21 Sep. 2017 09:52, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_119353.htm?selectedLocale=en, πρόσβαση 27 Φεβ 2018

- Για να διευκολυνθεί η ετοιμότητα και η ταχεία ανάπτυξη των δυνάμεων, εγκαταστάθηκαν οκτώ Μονάδες Ένταξης των Δυνάμεων του NATO (NATO Force Integration Units - NFIU), οι οποίες είναι επιτελεία μικρού μεγέθους στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, με σκοπό να διευκολύνουν την υποδοχή νατοϊκών δυνάμεων, όταν απαιτηθεί. Συγκροτήθηκαν επίσης το Πολυεθνικό Βορειοανατολικό Σώμα, στο Szczecin της Πολωνίας και η Πολυεθνική Νοτιοανατολική Μεραρχία, στο Βουκουρέστι της Ρουμανίας. Επιπλέον, δημιουργήθηκε ένα Διακλαδικό Επιτελείο Υποστήριξης.

- Στη Σύνοδο Κορυφής της Βαρσοβίας το 2016, οι Σύμμαχοι χαιρέτισαν την εφαρμογή του Σχεδίου Δράσης για την Ετοιμότητα (Readiness Action Plan - RAP) και συμφώνησαν να ενισχύσουν περαιτέρω την αποτρεπτική και αμυντική στάση της Συμμαχίας, με ενισχυμένη μελλοντική παρουσία στο ανατολικό και νοτιοανατολικό τμήμα της επικράτειας της Συμμαχίας και ένα πλαίσιο προσαρμογής του NATO ανταποκρινόμενο στις αυξανόμενες προκλήσεις και απειλές που προέρχονται από το νότο.

Μέτρα Διασφάλισης

Τα μέτρα διασφάλισης είναι μια σειρά χερσαίων, θαλάσσιων και εναέριων δραστηριοτήτων εντός και γύρω από το έδαφος των συμμάχων του NATO στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, με σκοπό την ενίσχυση της άμυνάς τους, τη διαβεβαίωση του πληθυσμού τους και την αποτροπή ενδεχόμενης επιθετικότητας. Αυτά είναι ένα άμεσο αποτέλεσμα των επιθετικών ενεργειών της Ρωσίας προς το ανατολικό τμήμα του NATO. Και οι 29 Σύμμαχοι συμβάλλουν σε αυτά τα μέτρα εκ περιτροπής. Τα μέτρα μπορούν να ενισχυθούν ή να μειωθούν ανάλογα με τις ανάγκες, ανάλογα με την κατάσταση ασφαλείας.

Από τον Μάιο του 2014, το NATO αύξησε τον αριθμό των μαχητικών αεροπλάνων στις περιπολίες αστυνόμευσης των αερομεταφορών στις χώρες της Βαλτικής και έστειλε μαχητικά αεροσκάφη στη Ρουμανία και την Πολωνία. Τον Δεκέμβριο του 2015, συμφωνήθηκε περαιτέρω δέσμη προσαρμοσμένων μέτρων διασφάλισης για την Τουρκία. Η Συμμαχία διεξάγει τακτικές πτήσεις επιτήρησης AWACS στην επικράτεια των ανατολικών συμμάχων της και πτήσεις θαλάσσιων

περιπολικών αεροσκαφών κατά μήκος των ανατολικών συνόρων της συμμαχικής επικράτειας.

Για να εξασφαλίσει το θαλάσσιο τομέα, το NATO διαθέτει αρκετές πολυεθνικές ναυτικές δυνάμεις, όπως η Μόνιμη Ομάδα Αντιναρκοθέτησης που περιπολεί τη Βαλτική Θάλασσα και την Ανατολική Μεσόγειο, καθώς και μια διευρυμένη Μόνιμη Ναυτιλιακή Ομάδα, η οποία ασκεί μέτρα ασφάλειας στη θάλασσα, επιπλέον των περιπολιών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας.

Το NATO έχει αυξήσει τον αριθμό των ασκήσεων που οργανώνει. Οι στρατιωτικές ασκήσεις παρέχουν σημαντικές ευκαιρίες για τη βελτίωση της ικανότητας των Συμμάχων και των εταίρων να συνεργαστούν και αποτελούν πολύτιμη επίδειξη της ετοιμότητας του NATO να ανταποκριθεί σε πιθανές απειλές. Οι ασκήσεις αυτές πραγματοποιούνται στην ξηρά, στη θάλασσα και στον αέρα με σενάρια που βασίζονται στη συλλογική άμυνα και τη διαχείριση κρίσεων.

Τα μέτρα διασφάλισης είναι ευέλικτα και κλιμακούμενα ως προς την εξέλιξη της κατάστασης ασφάλειας και υπόκεινται σε ετήσια αναθεώρηση από το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο, που αποτελεί το κύριο όργανο λήψης πολιτικών αποφάσεων του NATO.

Μέτρα Προσαρμογής

Τα μέτρα προσαρμογής αποτελούν μακροπρόθεσμες αλλαγές στις δυνάμεις και τη δομή διοίκησης του NATO, οι οποίες θα καταστήσουν τη Συμμαχία πιο ικανή να αντιδρά γρήγορα και αποφασιστικά σε ξαφνικές κρίσεις.

Αυτά περιλαμβάνουν τα ακόλουθα:

- Μια ενισχυμένη Δύναμη Αντίδρασης του NATO (enhanced NATO Response Force – eNRF)

Η Δύναμη Αντίδρασης του NATO (NRF) είναι μια εξαιρετικά έτοιμη και τεχνολογικά προηγμένη πολυεθνική δύναμη, που αποτελείται από χερσαία, εναέρια και θαλάσσια τμήματα, τα οποία η Συμμαχία μπορεί να αναπτύξει γρήγορα, όπου χρειάζεται. Η Δύναμη Αντίδρασης του NATO αποτελείται από περίπου 40.000 άτομα προσωπικό - μια σημαντική αύξηση από το προηγούμενο επίπεδο των 13.000. Το μέγεθός της εξαρτάται από την εκάστοτε επιχείρηση που πρόκειται να διεξαχθεί. Ο Ανώτατος Συμμαχικός Διοικητής της Ευρώπης

(SACEUR) έχει τη γενική διοίκηση της NRF. Κάθε χρόνο με εναλλαγή, οι δύο Διακλαδικές Διοικήσεις Δομής Διοίκησης του NATO (JFC-BS, JFC-NP) έχουν την επιχειρησιακή διοίκηση του NRF.

Διακλαδική Δύναμη Πολύ Υψηλής Ετοιμότητας (Very High Readiness Joint Task Force - VJTF)

Η Διακλαδική Δύναμη Πολύ Υψηλής Ετοιμότητας (VJTF) ή η "δύναμη αιχμής" των περίπου 20.000 ατόμων, εκ των οποίων περίπου 5.000 είναι στρατεύματα εδάφους, είναι ικανή να ξεκινήσει την ανάπτυξή της εντός δύο έως τριών ημερών, όπου αυτό είναι απαραίτητο. Η VJTF υποστηρίζεται από χερσαία, εναέρια, θαλάσσια τμήματα, καθώς και τμήματα ειδικών επιχειρήσεων.

Οι δυνάμεις VJTF και NRF εδρεύουν στις χώρες προέλευσής τους, αλλά μπορούν να μεταφερθούν όπου χρειάζονται για ασκήσεις ή για αντιμετώπιση κρίσεων. Η ηγεσία και η ιδιότητα μέλους της VJTF και NRF εναλλάσσονται ετησίως. Η VJTF συμμετείχε στην πρώτη της άσκηση στην Πολωνία τον Ιούνιο του 2015 και δοκιμάζεται τακτικά κατά τη διάρκεια ασκήσεων.

Αν αναπτυχθεί το 2018, το VJTF (Land) θα διοικείται από τη Γαλλία. Άλλοι Σύμμαχοι, η Γερμανία, η Ιταλία, η Πολωνία, η Τουρκία και το Ηνωμένο Βασίλειο, θα αποτελέσουν ηγετικό έθνος για τα επόμενα χρόνια.

Μονάδες Ένταξης των Δυνάμεων του NATO (NATO Force Integration Units - NFIU)

Οι Μονάδες Ένταξης των Δυνάμεων του NATO (NATO Force Integration Units - NFIU) είναι μικρά, πολυεθνικά επιτελεία που θα διευκολύνουν την ταχεία ανάπτυξη των VJTF και των συμμαχικών δυνάμεων μετάβασης. Αποστολή τους είναι να βελτιώσουν τη συνεργασία και το συντονισμό μεταξύ των δυνάμεων του NATO και των εθνικών δυνάμεων, καθώς και να προετοιμάσουν και να υποστηρίξουν τις ασκήσεις και τις αναγκαίες αναπτύξεις δυνάμεων.

Αρχικά, δημιουργήθηκαν έξι NFIUs, στη Βουλγαρία, την Εσθονία, τη Λετονία, τη Λιθουανία, την Πολωνία και τη Ρουμανία και εγκαινιάστηκαν τον Σεπτέμβριο του 2015, συνιστώντας μια ορατή και επίμονη παρουσία του NATO

στις χώρες αυτές. Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν δύο ακόμη NFIUs, στην Ουγγαρία και τη Σλοβακία.

Πολυεθνικά Επιτελεία Ταχείας Αντίδρασης (High-Readiness Multinational Headquarters)

Το επιτελείο του Πολυεθνικού Βορειοανατολικού Σώματος (HQ MNC-NE) που βρίσκεται στο Szczecin της Πολωνίας, παρέχει μια ικανότητα υψηλής ετοιμότητας για την διοίκηση δυνάμεων που αναπτύσσονται στα κράτη της Βαλτικής και την Πολωνία, αν αυτό απαιτηθεί. Ιδρύθηκε από τη Δανία, τη Γερμανία και την Πολωνία και έχει τέσσερα κύρια καθήκοντα:

- Να διοικεί τη VJTF και την NRF, ή στοιχεία αυτών, εάν αναπτυχθούν στη βορειοανατολική περιοχή του NATO.
- Να ασκεί τον επιχειρησιακό έλεγχο των NFIUs στην Εσθονία, την Ουγγαρία, τη Λετονία, τη Λιθουανία, την Πολωνία και τη Σλοβακία.
- Να παρακολουθεί την κατάσταση ασφάλειας στην περιοχή, και
- Να ενεργεί ως περιφερειακός κόμβος συνεργασίας.

Το επιτελείο της νέας Πολυεθνικής Νοτιοανατολικής Μεραρχίας, στο Βουκουρέστι της Ρουμανίας θα διοικεί δυνάμεις που αναπτύσσονται στο νοτιοανατολικό τμήμα του NATO, υποστηρίζοντας την ασφάλεια της Συμμαχίας. Επιπλέον ασκεί τη διοίκηση και τον έλεγχο των NFIUs στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία.

Επιπρόσθετα, το RAP απαιτεί ορισμένες βελτιώσεις στον τομέα της διοικητικής μέριμνας, συμπεριλαμβανομένης της προ-τοποθέτησης εξοπλισμού και προμηθειών, προκειμένου να ενισχυθεί η ετοιμότητα του NATO να ανταποκριθεί σε οποιαδήποτε πρόκληση για την ασφάλεια των Συμμάχων. Στο πλαίσιο της δομής διοίκησης του NATO θα δημιουργηθεί ένα Διακλαδικό Επιτελείο Υποστήριξης.

Δόγμα Ταχείας Στρατιωτικής Αντίδρασης της ΕΕ⁹⁹

Το δόγμα της Ομάδας Μάχης (Battlegroup concept) παρέχει στην ΕΕ ένα συγκεκριμένο εργαλείο στο πλαίσιο της ταχείας αντίδρασης, γεγονός που συμβάλλει στη βελτίωση της συνοχής, της ενεργητικότητας και της μεγαλύτερης εμπέλειας της ΕΕ. Αυτό το δόγμα επιτρέπει στην ΕΕ να ανταποκρίνεται γρήγορα στις αναδυόμενες κρίσεις, με στρατιωτικά μέσα, λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος και τις δυνατότητες των Ομάδων Μάχης σε κατάσταση ετοιμότητας.

Η έννοια της Ομάδας Μάχης είναι επίσης ένας οδηγός για την ανάπτυξη ικανοτήτων, τη βελτίωση της διαλειτουργικότητας και του μετασχηματισμού των ενόπλων δυνάμεων των κρατών μελών από έναν «ψυχρό πόλεμο» στη δυνατότητα να πραγματοποιούν ταχείες αναπτύξεις και επιχειρήσεις.

Μια Ομάδα Μάχης είναι η ελάχιστη στρατιωτική, αποτελεσματική, αξιόπιστη και συνεκτική, ταχέως αναπτυσσόμενη δύναμη, ικανή για αυτόνομες επιχειρήσεις ή για την αρχική φάση μεγαλύτερων επιχειρήσεων. Βασίζεται σε μια συνδυασμένη δύναμη, επιπέδου τάγματος, ενισχυμένη με την υποστήριξη της μάχης και διοικητικής μέριμνας. Στη γενική τους σύνθεση αποτελούνται από περίπου 1.500 άτομα προσωπικό, αλλά το τελικό νούμερο είναι εξαρτώμενο της εκάστοτε αποστολής.

Οι Ομάδες Μάχης βασίζονται στην αρχή της πολυεθνικότητας και θα μπορούσαν να σχηματιστούν από ένα έθνος-πλαίσιο ή από πολυεθνικό συνασπισμό κρατών μελών. Οι Ομάδες Μάχης είναι σε κατάσταση αναμονής για περίοδο έξι μηνών, ή πολλαπλάσια του, και θα πρέπει να είναι αρχικά αυτοσυντηρούμενη για 30 ημέρες, επεκτάσιμη σε 120 ημέρες, εάν ανεφοδιαστεί κατάλληλα.

Το δόγμα της Ομάδας Μάχης υπογραμμίζει την ανάγκη για πρόσθετες στρατηγικές δυνατότητες ανάπτυξης δυνάμεων, καθώς και την ανάγκη για επιτάχυνση λήψης απόφασης. Όχι μόνο τα όργανα της ΕΕ πρέπει να είναι έτοιμα,

⁹⁹ Common Security and Defence Policy, Eu Battlegroups, EUEA up dated: April 2013.

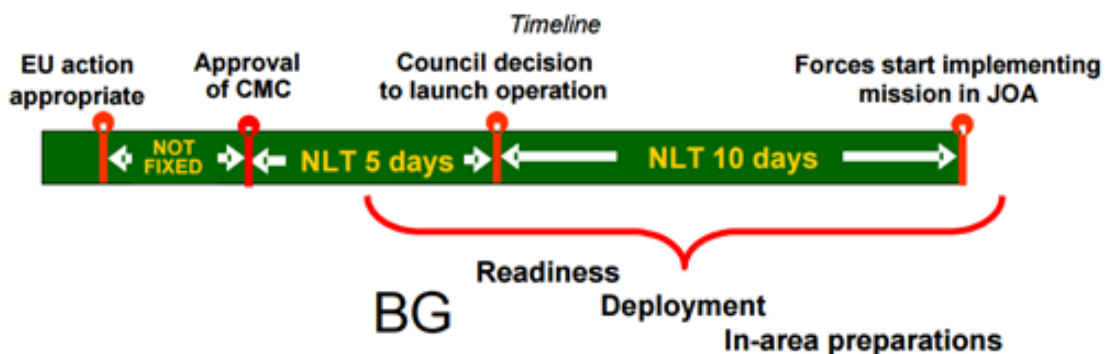
αλλά και οι εκάστοτε εθνικοί εμπλεκόμενοι φορείς. Οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων πρέπει να συγχρονιστούν για να καλύψουν τα απαιτητικά χρονοδιαγράμματα.

Η δημιουργία μίας πλήρους Ομάδας Μάχης αποτελεί ευκαιρία για ενισχυμένη στρατιωτική συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών. Αυτό βελτιώνει την αμοιβαία γνώση των δυνατοτήτων του άλλου όσον αφορά τα στρατιωτικά μέσα και τη λήψη πολιτικών αποφάσεων.

Οι Ομάδες Μάχης μπορούν να επιχειρήσουν σε ολόκληρο το φάσμα των καθηκόντων που απαριθμούνται στο άρθρο 43 παράγραφος 1 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς και εκείνων που προσδιορίζονται στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας. Οι επιχειρήσεις των Ομάδων Μάχης κατά κανόνα διεξάγονται σύμφωνα με ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών (UNSCR), αν και θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν επιχειρήσεις όπου δεν θα ήταν αναγκαία μια απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών (π.χ. για την εκκένωση πολιτών της ΕΕ).

Ο υψηλός επιχειρησιακός ρυθμός, οι σημαντικές δαπάνες που συνδέονται με την προετοιμασία και την πιθανή ανάπτυξη των Ομάδων Μάχης, σε συνδυασμό με την τρέχουσα οικονομική κρίση και τη λιτότητα, θέτουν, ωστόσο, προκλήσεις για την αντιμετώπιση των οποίων απαιτείται εντατική εργασία και πρωτοβουλίες.

Το παρακάτω σχήμα απεικονίζει συνοπτικά το χρονοδιάγραμμα λήψης απόφασης και ενεργοποίησης μίας Ομάδας Μάχης.

Δυσχέρειες, Προκλήσεις και Απαιτήσεις για Απρόσκοπτη Ανάπτυξη¹⁰⁰

Από το 2013, το NATO παρακολουθεί τη Ρωσία να διεξάγει πολλές μεγάλες στρατιωτικές ασκήσεις εντός και γύρω από την Ευρώπη. Αυτές οι αποστολές εκπαίδευσης καταδεικνύουν την ικανότητα της Μόσχας να μεταφέρει γρήγορα τις δυνάμεις της στα σύνορα με το NATO και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ταυτόχρονα, η Ρωσία έχει χρησιμοποιήσει αποδιοργανωτικές τακτικές κάτω από το όριο που θα προκαλούσε στρατιωτική αντίδραση του NATO¹⁰¹.

Επιπλέον η απόφαση της Ρωσίας να τοποθετήσει δυνάμεις στο Καλίνινγκραντ – ρωσικό έδαφος μεταξύ Πολωνίας και Λιθουανίας - και σημαντικά στρατιωτικά στοιχεία στα σύνορα της χώρας σημαίνουν ότι η VJTF θα κινδύνευε να προσβληθεί, πριν ακόμη είναι έτοιμη να πολεμήσει, ιδιαίτερη αν πρόκειται να τοποθετηθεί "Ανατολικά του Oder [της γραμμής των ανατολικών συνόρων της Γερμανίας]".¹⁰²

Για να αντιμετωπιστούν οι προσπάθειες της Ρωσίας για εξαναγκασμό στην Ευρώπη, οι σύμμαχοι του NATO συμφώνησαν το 2014 να τοποθετήσουν δυνάμεις στις βαλτικές χώρες και την Πολωνία. Η συμμαχία έχει επίσης αναπτύξει πολυεθνικές δυνάμεις στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Αλλά αυτές οι δυνάμεις είναι σχετικά μικρές. Έχουν νόημα μόνο αν, κατά τη διάρκεια μιας κρίσης, το NATO μπορεί να τις ενισχύσει αμέσως με μεγαλύτερες δυνάμεις. Αυτή είναι μια κρίσιμη αδυναμία στη στρατηγική του NATO: Από τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, η συμμαχία δεν κατάφερε να διασφαλίσει ότι η ενίσχυση μεγάλης κλίμακας μπορεί να συμβεί γρήγορα και αποτελεσματικά.

Μελέτες του Κέντρου για Στρατηγικές και Διεθνείς Σπουδές καθώς και πρόσωπα-κλειδιά έχουν επισημάνει τα προβλήματα ετοιμότητας της Ευρώπης. Ο στρατηγός Ben Hodges, ο οποίος διοίκησε τις στρατιωτικές δυνάμεις των Η.Π.Α.

¹⁰⁰ NATO's Problem in Europe Is Mobilization, By Jeffrey Rathke, Jan. 10, 2018 6:48 p.m. ET, The Wall Street Journal, <https://www.wsj.com/articles/natos-problem-in-europe-is-mobilization-1515628083>, πρόσβαση 28 Φεβ 2018.

¹⁰¹ Adamsky Dmitry (Dima), "From Moscow with coercion: Russian deterrence theory and strategic culture", The Journal Of Strategic Studies, 2018, Vol. 41, No. 1–2, σ. 33–60.

¹⁰² NATO rapid unit not fit for Eastern Europe deployment, say generals, Sam Jones in Szczecin MAY 15, 2016, Financial Times, <https://www.ft.com/content/7ac5075c-1a96-11e6-b286-cdde55ca122>, πρόσβαση 28 Φεβ 2018.

στην Ευρώπη μέχρι τη συνταξιοδότησή του πέρυσι, τόνισε συχνά την ανάγκη επιτάχυνσης των ρυθμίσεων διέλευσης των συνόρων. Από το 2015, ο στρατηγός Hodges είχε ζητήσει μια "στρατιωτική ζώνη Σένγκεν" παρόμοια με τη συμφωνία που επιτρέπει την ανεξέλεγκτη μετακίνηση ανθρώπων και εμπορευμάτων στα περισσότερα εσωτερικά σύνορα της ΕΕ.¹⁰³

Οι ΗΠΑ χρειάζονται μια διττή στρατηγική για την αντιμετώπιση αυτών των ελλείψεων, καθώς και την ανάπτυξη αξιόπιστης και αποτελεσματικής αποτροπής στην Ευρώπη. Το πρώτο στοιχείο είναι να αντιμετωπιστούν τα κανονιστικά εμπόδια και να επιταχυνθούν οι εθνικές εγκρίσεις, έτσι ώστε οι στρατιωτικές δυνάμεις και ο εξοπλισμός του NATO να μπορούν να κινούνται γρήγορα στα ευρωπαϊκά σύνορα.

Αλλά η γραφειοκρατία για τη διέλευση των συνόρων δεν αποτελεί το μεγαλύτερο εμπόδιο. Το σημαντικότερο μειονέκτημα είναι η μη ικανότητα των ευρωπαϊκών υποδομών να μεταφέρουν βαρύ στρατιωτικό εξοπλισμό και στρατεύματα σε μεγάλη κλίμακα. Αυτό απαιτεί επαρκείς σιδηροδρομικές συνδέσεις, τροχιαίο υλικό, λιμένες, ενισχυμένες γέφυρες και άλλες υποδομές που πληρούν τις τεχνικές απαιτήσεις για τη στρατιωτική μεταφορά. Δεν έχει νόημα να ξοδεύουμε δισεκατομμύρια σε άρματα μάχης, χωρίς τα μέσα να τα μεταφέρουμε έγκαιρα στα σημεία που απαιτείται. Οι στρατιωτικοί διοικητές και οι υπουργοί Άμυνας δεν είναι σε θέση να διορθώσουν αυτό το πρόβλημα. Η βελτίωση των υποδομών αποτελεί ευθύνη των εθνικών αρχών μεταφορών, της ΕΕ και των ιδιωτικών εταιρειών των χωρών του NATO.

Επί του παρόντος, ο κεντρικός προϋπολογισμός της ΕΕ δαπανά περίπου 19 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως σε βασικούς διαδρόμους μεταφορών σε ολόκληρη την Ευρώπη. Εν τω μεταξύ, οι εθνικές κυβερνήσεις των κρατών μελών της ΕΕ επενδύουν περισσότερα από 120 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως, σύμφωνα με στοιχεία του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης. Η Ουάσιγκτον θα πρέπει να συνεργαστεί με την ΕΕ για να εξασφαλίσει ότι η υποδομή που πληροί τις απαιτήσεις του NATO θα αποτελέσει προτεραιότητα στην

¹⁰³ Internal NATO report reveals weaknesses in defense, by Claudia von Salzen | Der Tagesspiegel | translated by Alexandra Brzozowski Oct 24, 2017, <https://www.euractiv.com/section/politics/news/internal-nato-report-reveals-weaknesses-in-defence/> πρόσβαση 28 Φεβ 2018.

αναθεώρηση της στρατιωτικής κινητικότητας της ΕΕ. Σε αντάλλαγμα, οι Η.Π.Α. πρέπει να διερευνήσουν μια φόρμουλα σύμφωνα με την οποία οι ευρωπαϊκές χώρες μπορούν να συμπεριλάβουν στον στόχο δαπανών 2% ένα μέρος των δαπανών υποδομής διπλής χρήσης, το οποίο ενισχύει τον στρατιωτικό αποτρεπτικό παράγοντα, ενώ παράλληλα υποστηρίζει την οικονομική ανάπτυξη.

Επικεντρώνοντας στην κινητοποίηση και την ταχεία ανάπτυξη, το ΝΑΤΟ θα ενισχύσει τη συλλογική άμυνά του. Αυτό θα φέρει το ΝΑΤΟ και την ΕΕ πλησιέστερα, και θα καταστήσει τις συγκρούσεις λιγότερο πιθανές και τη διατλαντική κοινότητα πιο ασφαλή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Νέα Δομή NATO¹⁰⁴

Η στρατιωτική διάσταση του NATO βασίζεται στην ενοποιημένη Δομή Διοικήσεως, στην Δομή Δυνάμεων και φυσικά στις διατιθέμενες στρατιωτικές δυνατότητες που συνεισφέρουν τα κράτη – μέλη της Συμμαχίας. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της επιτυχούς 70χρονης πορείας του NATO είναι η δυνατότητα προσαρμογής στο διαμορφούμενο Στρατηγικό Περιβάλλον που εκφράζεται με την Στρατηγική Αντίληψη (Strategic Concept) και όταν παρίσταται ανάγκη, με τις αποφάσεις που λαμβάνονται στις Διασκέψεις Κορυφής (Summits) και κατά συνέπεια όλων εκείνων των παραγόντων που τις υλοποιούν.

Στην τελευταία Διάσκεψη των Υπουργών Άμυνας του NATO στις Βρυξέλλες που πραγματοποιήθηκε το διήμερο 14-15 Φεβρουαρίου 2018 λήφθηκαν σημαντικές αποφάσεις, που αφορούν στην αναδιαμόρφωση της Δομής Διοικήσεως του NATO. Με αυτές τις αποφάσεις υλοποιείται εμβληματικά η αμυντική διάσταση της Συμμαχίας, η οποία παρέμενε αμετάβλητη από την τελευταία αναθεώρησή της το 2011, οπότε και περιορίσθηκε κατά πολύ το μέγεθός της, παρά τις γεωπολιτικές εξελίξεις που έχουν, εν τω μεταξύ, συντελεστεί και συνοψίζονται στον αναθεωρητισμό της Ρωσίας (Κριμαία- Ανατολική Ουκρανία) αλλά και στην αστάθεια στην Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική και στην τρομοκρατία που ως απειλή ακόμα υφίσταται παρά τις νίκες που έχουν σημειωθεί κατά του ISIS και άλλων συναφών οργανώσεων.

Η ειδοποιός διαφορά αυτής της αναθεώρησης, συγκριτικά με όλες τις προηγούμενες, έγκειται στην έμφαση που δόθηκε στη δυνατότητα της δομής να ανταποκριθεί σε απαιτήσεις συλλογικής άμυνας (άρθρου 5) και μάλιστα μέχρι το Μέγιστο Επίπεδο Έντασης (Maximum Level of Effort) αυτής. Συνεπώς το NATO σχεδιάζει να υλοποιήσει μια δομή η οποία θα πρέπει να ανταποκρίνεται σε τρεις καταστάσεις:

- Δραστηριότητες Ειρηνικής Περιόδου

¹⁰⁴ «Το NATO αναπροσαρμόζει την Στρατιωτική του Δομή!», <http://www.iellada.gr/diplomatia/nato-anaprosarmozei-tin-stratiotiki-toy-domi>, πρόσβαση 27 Φεβ 2018.

- Δραστηριότητες Κρίσεων
- Πολεμικές Επιχειρήσεις

Αναμφίβολα οι απαιτήσεις και το κόστος συντήρησης Στρατηγείων από την ειρηνική περίοδο για την τελευταία κατάσταση (πολεμικών επιχειρήσεων) είναι δυσβάστακτες και για το λόγο αυτό οι νέες οντότητες που δημιουργούνται εντάσσονται στη Δομή Δυνάμεων του NATO. Πρόκειται για Εθνικά Στρατηγεία τα οποία μέσω ενός ευέλικτου μηχανισμού και μιας συγκροτημένης διαδικασίας μετάβασης θα ενεργοποιούνται πλήρως υπό το στενό πολιτικό έλεγχο του Βορειοατλαντικού Συμβουλίου (NAC), το οποίο είναι και το ανώτατο πολιτικό όργανο αποφάσεων. Αυτό θα γίνεται ανάλογα με την κήρυξη μέτρων συναγερμού του Νατοϊκού Συστήματος Χειρισμού Κρίσεων (NATO Crisis Response System) και την εκχώρηση αρμοδιοτήτων στον SACEUR.

Πιο συγκεκριμένα προβλέπεται να δημιουργηθούν :

- Ένα ακόμα Στρατηγείο 2ου Επιπέδου (Joint Forces Command) όπως αυτά της Νάπολης της Ιταλίας (Naples) και του Μπρούνσουμ της Ολλανδίας (Brunsum). Πρόκειται για μία Διακλαδική Διοίκηση η οποία θα είναι περισσότερο Maritime Oriented και κατά πάσα πιθανότητα θα εγκατασταθεί στο Norfolk-ΗΠΑ με βασική αποστολή την εξασφάλιση των θαλασσίων γραμμών επικοινωνιών μεταξύ Αμερικής και Ευρώπης στην περιοχή ευθύνης του NATO.

- Ένα Στρατηγείο στον τομέα της ευρύτερης υποστήριξης Διοικητικής Μέριμνας με την ονομασία είτε Διοίκηση Επιχειρήσεων Μετόπισθεν (Rear Area Operations Command) είτε Διακλαδική Διοίκηση Υποστήριξης (Joint Support Command) που ουσιαστικά συνιστά Διοίκηση Υποστήριξης και η οποία θα επιτρέπει την ομαλή υλοποίηση των Σχεδίων Επιχειρήσεων στο Ευρωπαϊκό Θέατρο όπου εμπλέκονται πολλές χώρες. Θα φιλοξενηθεί στην Γερμανία (Ulm ή Berlin) ενώ θα υπάγεται υπό τον SACEUR.

Για την περίπτωση διεξαγωγής επιχειρήσεων μεγίστης έντασης προβλέπεται η συγκρότηση από τώρα δύο χερσαίων τμηματικών διοικήσεων (Land Component Commands) ικανών να ασκούν εκάστη διοίκηση και έλεγχο επί πολλαπλών Σωμάτων Στρατού. Φαίνεται ότι προσανατολίζονται ανά μια στο βόρειο και νότιο σκέλος της Συμμαχίας, ενώ η έδρα τους εξαρτάται από την προσφορά εθνικών στρατηγείων. Τα Στρατηγεία αυτά στην ειρήνη θα

εκπαιδεύονται και διεξάγουν ασκήσεις ενώ θα ενεργοποιούνται και χρησιμοποιούνται πλήρως στην περίπτωση επιχειρήσεων μέγιστης έντασης.

Η Συμμαχία στο «μετά Κριμαία» διάστημα έχει ολοκληρώσει τη σύνταξη πέντε Επιχειρησιακών Σχεδίων βαθμιαίας υλοποίησης (Graduated Response Plans), ανάλογα με την κλιμάκωση της κατάστασης προκειμένου να ανταποκριθεί στις ανησυχίες κατά κύριο λόγο των Πολωνών, Βαλτικών, Ρουμάνων, Βουλγάρων κατά του « εξ' ανατολών» (για το NATO) κινδύνου. Συνεπώς η αναπροσαρμογή της Δομής Διοικήσεως έρχεται ως φυσικό επακόλουθο των διεργασιών ενίσχυσης της Ετοιμότητας (Readiness) και Ανταποκρισιμότητας (Responsiveness) αλλά και της συμμαχικής δυνατότητας κάλυψης, σε πλαίσιο 360 μοιρών, των απαιτήσεων των τριών κύριων έργων που προβλέπει το ισχύον Στρατηγικό Δόγμα :

- Συλλογική Άμυνα
- Διαχείριση Κρίσεων
- Συνεργατική Ασφάλεια.

Κρίνεται σκόπιμο να διευκρινιστεί ότι τα Στρατηγεία της αναπροσαρμοσμένης Δομής Διοικήσεως θα είναι πλέον στατικά. Έμφαση δίνεται πλέον στα Στρατηγεία της Δομής Δυνάμεων που προσφέρουν οι χώρες για την ανάπτυξή τους και άσκηση διοικήσεως και ελέγχου σε περίοδο επιχειρήσεων, φυσικά μέσα από διευθετήσεις εξασφαλισμένης πρόσβασης της Συμμαχίας σε αυτά όταν απαιτηθεί.

Η χώρα μας διαθέτει ένα πολύτιμο εργαλείο Αμυντικής Πολιτικής στο πλαίσιο του NATO, το ένα από τα εννέα Στρατηγεία Ταχείας Ανάπτυξης της Δομής Δυνάμεων, γνωστό ως NRDC-GR στη Θεσσαλονίκη. Για την συγκρότηση του έχουν δαπανηθεί εκατοντάδες εκατομμύρια ευρώ εθνικών κονδυλίων με το ανταποδοτικό όφελος να περιορίζεται στην εκπαίδευση και απόκτηση νατοϊκής τεχνογνωσίας από το προσωπικό μας. Δυστυχώς το Στρατηγείο δεν αναπτύχθηκε στο Αφγανιστάν, όταν ήρθε η σειρά του και μας ζητήθηκε το 2006 (για τους γνωστούς φοβικούς λόγους πολιτικού κόστους που δεν επέτρεψαν και αντίστοιχη ανάπτυξη του Ευρωπαϊκού στρατηγείου Λάρισας στην ΚΑΔ το 2012), ενώ είναι το μοναδικό που δεν συμμετέχει στη νέα ενισχυμένη NRF- enhanced NRF (για τους γνωστούς οικονομικούς λόγους σήμερα).

Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει σοβαρά να σκεφθούμε πως θα αξιοποιήσουμε αυτό το σημαντικό «εργαλείο» για να αντισταθμίσουμε, σε νατοϊκό πλαίσιο, τη χαμηλή έως και μηδενική συμμετοχή μας, λόγω της τουρκικής απειλής, σε νατοϊκές δράσεις, εξετάζοντας τι ρόλο δύναται να αναλάβει τόσο στα πλαίσια της νέας δομής διοικήσεως όσο και σε θέματα προβολής σταθερότητας στα Δυτικά Βαλκάνια αλλά και στο Νότο της Συμμαχίας γενικότερα. Το Ναυτικό Κέντρο Εκπαίδευσης Επιχειρήσεων Αποτροπής στη Σούδα συνιστά άλλη μια καταξιωμένη οντότητα που ήδη χρησιμοποιείται από τη Συμμαχία και προβλέπεται να διαδραματίσει βασικό ρόλο σε θέματα εκπαίδευσης και στη νέα δομή.

Νέα Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁰⁵

"Ενώ το NATO παραμένει το πρωταρχικό πλαίσιο για τα περισσότερα κράτη μέλη, μια πιο αξιόπιστη ευρωπαϊκή άμυνα είναι απαραίτητη για την εσωτερική και εξωτερική μας ασφάλεια, όπως η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, των υβριδικών απειλών, της οικονομικής μεταβλητότητας, της κλιματικής αλλαγής και της ενεργειακής ανασφάλειας". Έτσι δηλώνει η Παγκόσμια Στρατηγική της ΕΕ, η οποία εντόπισε τις προκλήσεις ασφάλειας που αντιμετωπίζει η ΕΕ και τα κράτη μέλη της και οδηγήθηκε στη δημιουργία ενός νέου επιπέδου φιλοδοξίας για την πολιτική ασφάλειας και άμυνας της ΕΕ. Αναγνώρισε επίσης ότι η αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων απαιτεί συντονισμένη κινητοποίηση των μέσων εξωτερικής δράσης της ΕΕ - ολοκληρωμένη προσέγγιση - και ότι πρέπει να ληφθούν υπόψη οι δεσμοί μεταξύ εξωτερικής και εσωτερικής ασφάλειας. Τέλος, η Παγκόσμια Στρατηγική ζήτησε την ανανέωση της δέσμευσης με διεθνείς εταίρους, καθώς κανένας μεμονωμένος φορέας δεν μπορεί να αντιμετωπίσει με επιτυχία τις σημερινές προκλήσεις ασφάλειας από μόνος του.

¹⁰⁵« A Security and Defense Union in the making: recent developments and what's coming up», 20/10/2017-16:09, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/34278/security-and-defence-union-making-recent-developments-and-whats-coming_en, πρόσβαση 27 Φεβ 2018.

Υποβοήθηση της συνεργασίας των κρατών-μελών στην ανάπτυξη αμυντικών ικανοτήτων

Τα κράτη μέλη πρέπει να συνεργαστούν για την ανάπτυξη και τη διατήρηση των βασικών αμυντικών ικανοτήτων, καθώς και για τη διατήρηση ενός τεχνολογικού πλεονεκτήματος που θα εγγυάται τη μακροπρόθεσμη ασφάλειά τους. Η συνεργασία αυτή είναι βασική όχι μόνο για τη διαλειτουργικότητα, αλλά και για τη βιομηχανική ανταγωνιστικότητα, χωρίς την οποία τελικά θα απειληθεί η στρατηγική αυτονομία. Έχουν ξεκινήσει τρεις κύριες πρωτοβουλίες για την προώθηση αυτού: η Συντονισμένη Ετήσια Επισκόπηση για την Άμυνα (Coordinated Annual Review on Defence - CARD), η Μόνιμη Δομημένη Συνεργασία (Permanent Structured Cooperation - PESCO) και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας (European Defence Fund - ETA). Αυτές είναι όλες αυτοτελείς πρωτοβουλίες, αλλά είναι πιο αποτελεσματικές όταν συντονίζονται κατάλληλα. Η εκούσια αναθεώρηση των αντίστοιχων σχεδίων εθνικής άμυνας θα συμβάλλει στον εντοπισμό των σχεδίων συνεργασίας που θα επιδιωχθούν, κατά περίπτωση, μέσω της PESCO ή / και θα χρηματοδοτηθούν μέσω του ETA. Η αναθεώρηση του Σχεδίου Ανάπτυξης Ικανοτήτων (Capability Development Plan) έως την άνοιξη του 2018 θα οδηγήσει στον προσδιορισμό των προτεραιοτήτων της αμυντικής ικανότητας, σύμφωνα με το νέο επίπεδο φιλοδοξιών και θα τροφοδοτήσει όλες αυτές τις πρωτοβουλίες.

Ανάπτυξη μηχανισμών και δομών της ΕΕ για την αντιμετώπιση κρίσεων

Η αποτελεσματικότητα των εργαλείων της ΚΠΑΑ έχει επίσης βελτιωθεί. Η πρόσφατα δημιουργηθείσα στρατιωτική Ικανότητα Σχεδιασμού και Διεξαγωγής (Military Planning and Conduct Capability - MPCC) στο Στρατιωτικό Επιτελείο της ΕΕ (EU Military Staff – EUMS) παρέχει ήδη πολύτιμη υποστήριξη και καθοδήγηση στις αποστολές στο Μάλι, την Κεντροαφρικανική Δημοκρατία και τη Σομαλία. Ταυτόχρονα, έχει δημιουργηθεί ένα κοινό τμήμα συντονισμού πολιτικοστρατιωτικής υποστήριξης για την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών δομών και αποστολών / επιχειρήσεων. Παράλληλα, οι πρωτοβουλίες για την ενίσχυση της ανταπόκρισης σε μη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων και για τη βελτίωση της επίγνωσης της κατάστασης έχουν προχωρήσει

αρκετά και καταβάλλονται προσπάθειες για τη διευκόλυνση της ανάπτυξης των Ομάδων Μάχης (Battlegroups) μέσω αυξημένης κοινής χρηματοδότησης. Τέλος, η ΕΕΑΣ έχει αναπτύξει έναν μηχανισμό αντιμετώπισης κρίσεων, ο οποίος εξασφαλίζει την πλήρη κινητοποίησή της σε περίπτωση σοβαρών περιστατικών που πλήττουν τα συμφέροντα ασφαλείας της ΕΕ και των κρατών μελών της, καθώς και τον συντονισμό με άλλα μέσα αντίδρασης της Επιτροπής (ARGUS) και του Συμβουλίου (IPCR).

Κινητοποιώντας με συνεκτικό τρόπο όλα τα μέσα της ΕΕ για τη στήριξη της σταθεροποίησης και της διαχείρισης κρίσεων

Η Παγκόσμια Στρατηγική τονίζει ότι, περισσότερο από ποτέ, η πολυπλοκότητα των κρίσεων που αντιμετωπίζει η ΕΕ απαιτεί βελτιωμένο συντονισμό στην ανάπτυξη του ευρέος φάσματος εργαλείων της. Επίσης, θέτει την έγκαιρη προειδοποίηση και την πρόληψη των συγκρούσεων στο προσκήνιο και αναγνωρίζει την ανθεκτικότητα ως έννοια κεντρικής ασφάλειας, τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά. Αυτό οδήγησε σε μια βελτιωμένη "ολοκληρωμένη προσέγγιση", καθώς και σε δράσεις που στοχεύουν στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας, εμφανείς στις προσπάθειες σταθεροποίησης της ΕΕ που επιδιώκονται σε διάφορα σενάρια (π.χ. Σαχέλ, Σομαλία). Η ΕΕΑΣ επανεξέτασε επίσης τις προσεγγίσεις της για την έγκαιρη προειδοποίηση (ορίζοντα 3-5 ετών) και ολοκληρώνει τώρα τις εργασίες για ένα νέο εργαλείο οριοθέτησης, το οποίο θα βοηθήσει στον εντοπισμό των επικείμενων κρίσεων. Μια νομοθετική πρόταση για τη Δημιουργία Ικανοτήτων για την Ασφάλεια και την Ανάπτυξη (Capability Building for Security and Development - CBSD) βρίσκεται σε εξέλιξη, συμπληρώνοντας έτσι αποτελεσματικά τις προσπάθειες της ΚΠΑΑ προς υποστήριξη των χωρών εταίρων. Δημιουργήθηκε ένα νέο τμήμα της ΕΕΑΣ, Πρόληψη των Συγκρούσεων, Μεταρρύθμιση του Κράτους Δικαίου / της Ασφάλειας, Ολοκληρωμένη Προσέγγιση, Σταθεροποίηση και Διαμεσολάβηση (Prevention of Conflict, Rule of Law/Security Sector Reform, Integrated Approach, Stabilisation and Mediation - PRISM), προκειμένου να

επικεντρωθεί η προσοχή στα διάφορα αυτά ζητήματα και να λειτουργήσει ως κόμβος που θα διευκολύνει την εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης¹⁰⁶.

Η σχέση μεταξύ εξωτερικής και εσωτερικής ασφάλειας είναι επίσης όλο και πιο εμφανής. Αναπτύσσονται σχέδια δράσης για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας με βασικούς εταίρους, κυρίως στην περιοχή του MENA και στα Βαλκάνια. Η αντιτρομοκρατία και η καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος ενσωματώθηκαν στην εντολή ορισμένων αποστολών της ΚΠΑΑ και επιδιώκεται ενισχυμένη συνεργασία με τις υπηρεσίες δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων, όπως οι EUROPOL, FRONTEX και EUROJUST. Παράλληλα, οι εργασίες για την ενίσχυση της ανθεκτικότητας και η ικανότητα της ΕΕ να εντοπίζει και να ανταποκρίνεται σε υβριδικές απειλές συνεχίζονται. Οι εργασίες στον κυβερνοχώρο οδήγησαν στην ανάπτυξη ενός εργαλείου διπλωματικής απάντησης και ολοκληρώνεται η ανασκόπηση της στρατηγικής για την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο, η οποία αναφέρεται επίσης σε πτυχές που αφορούν την άμυνα.

Στρατηγική ανάπτυξη των αποστολών και των επιχειρήσεων της ΚΠΑΑ

Όλες αυτές οι διαρθρωτικές και εννοιολογικές βελτιώσεις αποσκοπούν στην επίτευξη μεγαλύτερης λειτουργικής αποτελεσματικότητας. Συνεπώς, επί του παρόντος βρίσκεται σε εξέλιξη μια σοβαρή επανεξέταση των δεσμεύσεων της ΚΠΑΑ. Αυτό αφορά κυρίως τον Νότο, έχοντας κατά νου άμεσες απειλές για την ΕΕ από την τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα και ειδικότερα τις ενέργειες της ΚΠΑΑ στη Λιβύη και τη ζώνη από την περιοχή Σαχέλ έως τη Σομαλία. Οι δύο ναυτικές επιχειρήσεις - οι επιχειρήσεις SOPHIA και ATALANTA - διατηρούν τη βασική τους στρατηγική σημασία. Οι προσπάθειες επιδιώκονται εξίσου στην Ανατολική Ευρώπη, όπου οι αποστολές στην Ουκρανία και τη Γεωργία σημαίνουν σαφή δέσμευση ασφάλειας της ΕΕ και στα Δυτικά Βαλκάνια. Νέα δράση ΚΠΑΑ θα πραγματοποιηθεί σύντομα στο Ιράκ, πέραν των υφιστάμενων αποστολών ΚΠΑΑ στην Παλαιστίνη.

¹⁰⁶ Juncos Ana E., “Resilience as the new EU foreign policy paradigm: a pragmatist turn?”, *European Security*, 2017, Vol. 26, No. 1, σ. 1–18.

Συνεργασία με τους εταίρους

Η δέσμευση της ΚΠΑΑ έχει ως στόχο να υποστηρίξει τους εταίρους της ΕΕ σε πολλές περιφέρειες, βοηθώντας τους να ενισχύσουν τη δική τους ασφάλεια και σταθερότητα. Αλλά πέρα από αυτά που υποστηρίζονται άμεσα, η ΕΕ συνεργάζεται με ορισμένα κράτη και διεθνείς οργανισμούς, συμβάλλοντας στη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Πράγματι, κανένας διεθνής παίκτης δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις ασφαλείας από μόνος του. Πολλά από τα κράτη και τους διεθνείς οργανισμούς είναι στην πραγματικότητα ήδη στρατηγικοί εταίροι της ΕΕ και οι τακτικές συναλλαγές μαζί τους συμβάλλουν στην προώθηση αυτού του έργου.

Η συνεργασία με το NATO παρουσίασε τον τελευταίο χρόνο πρωτοφανή ανάπτυξη. Μετά την κοινή δήλωση των ηγετών της ΕΕ και του NATO τον Ιούλιο του 2016, εντοπίστηκαν 42 συγκεκριμένες δράσεις στους επτά κύριους συμφωνημένους τομείς, οι οποίοι καλύπτουν, μεταξύ άλλων, επιχειρησιακές πτυχές, ανάπτυξη αμυντικών δυνατοτήτων και αντιμετώπιση απειλών για υβριδικές απειλές και απειλές στον κυβερνοχώρο. Η εφαρμογή αυτών των δράσεων έχει προχωρήσει σημαντικά. Η συνεργασία είναι πλέον ο κανόνας στις σχέσεις ΕΕ-NATO. Η επερχόμενη πρώτη παράλληλη και συντονισμένη άσκηση είναι ένα σαφές σημάδι αυτής της αλλαγής στο μυαλό.

Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (Permanent Structured Cooperation – PESCO)¹⁰⁷

Σημαντικό βήμα στην κατεύθυνση της ολοκλήρωσης και στον αμυντικό τομέα φιλοδοξεί να αποτελέσει η συμφωνία που υπέγραψαν 23¹⁰⁸ από τις 28 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τον Νοε 2017, στο πλαίσιο του συμβουλίου των υπουργών Εξωτερικών της Ένωσης.

¹⁰⁷ Permanent Structured Cooperation (PESCO) – Factsheet, Bruxelles, 16/11/2017 - 17:45, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/34226/permanent-structured-cooperation-pesco-factsheet_en, πρόσβαση 01 Μαρ 2018.

¹⁰⁸ Τα κράτη-μέλη που υπέγραψαν τη συμφωνία είναι τα εξής: Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Τσεχική Δημοκρατία, Κροατία, Κύπρος, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες, Πολωνία, Ρουμανία, Σλοβενία, Σλοβακία, Ισπανία και Σουηδία. Άλλα κράτη-μέλη μπορούν να συμμετάσχουν σε μεταγενέστερο στάδιο.

Η συμφωνία αποτελεί το πρώτο επίσημο βήμα για τη δημιουργία της λεγόμενης «Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας» («Permanent Structured Cooperation» - PESCO). Οι 23 χώρες συμφώνησαν στις αρχές της PESCO, υπογραμμίζοντας ιδιαίτερα το γεγονός ότι η «PESCO είναι ένα φιλόδοξο, δεσμευτικό και χωρίς αποκλεισμούς ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο για επενδύσεις στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας του εδάφους της ΕΕ και των πολιτών της». Επίσης, προσυπέγραψαν τον κατάλογο των «φιλόδοξων και πιο δεσμευτικών κοινών υποχρεώσεων», τις οποίες συμφώνησαν να αναλάβουν τα κράτη -μέλη, συμπεριλαμβανομένων «των τακτικά αυξανόμενων προϋπολογισμών για την άμυνα σε πραγματικούς όρους, με σκοπό την επίτευξη συμφωνημένων στόχων».

Κάθε συμμετέχον κράτος μέλος παρέχει ένα σχέδιο για τις εθνικές συνεισφορές και προσπάθειες που έχουν συμφωνήσει να κάνουν. Αυτά τα εθνικά σχέδια εφαρμογής υπόκεινται σε τακτική αξιολόγηση. Αυτό διαφέρει από την εθελοντική προσέγγιση που αποτελεί επί του παρόντος τον κανόνα της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας της ΕΕ.

Το πρόγραμμα PESCO έχει σχεδιαστεί για να καταστήσει την ευρωπαϊκή άμυνα πιο αποτελεσματική και να παράγει περισσότερα αποτελέσματα παρέχοντας ενισχυμένο συντονισμό και συνεργασία στους τομείς των επενδύσεων, της ανάπτυξης ικανοτήτων και της επιχειρησιακής ετοιμότητας. Η ενισχυμένη συνεργασία στον τομέα αυτό θα επιτρέψει τη μείωση του αριθμού των διαφόρων συστημάτων όπλων στην Ευρώπη και, ως εκ τούτου, θα ενισχύσει την επιχειρησιακή συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών, θα αυξήσει τη διαλειτουργικότητα και τη βιομηχανική ανταγωνιστικότητα.

Η PESCO θα συμβάλει στην ενίσχυση της στρατηγικής αυτονομίας της ΕΕ να ενεργεί μόνη της όταν χρειάζεται και με τους εταίρους όποτε είναι δυνατόν. Ενώ η PESCO υποστηρίζεται από την ιδέα ότι η κυριαρχία μπορεί να ασκείται καλύτερα μέσω της συνεργασίας, η εθνική κυριαρχία παραμένει αποτελεσματικά ανέπαφη.

Οι στρατιωτικές ικανότητες που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της PESCO παραμένουν στα χέρια των κρατών μελών, τα οποία μπορούν επίσης να τις καταστήσουν διαθέσιμες σε άλλα πλαίσια, όπως το NATO ή ο ΟΗΕ.

Η PESCO συνδέεται στενά με τη νέα συντονισμένη Ετήσια Επισκόπηση για την Άμυνα (Coordinated Annual Review on Defence - CARD) και το Ευρωπαϊκό

Ταμείο Αμυντικής Προστασίας (European Defence Fund - EDF), το οποίο αναπτύσσεται επί του παρόντος στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος βιομηχανικής ανάπτυξης για την άμυνα. Είναι συμπληρωματικά και αμοιβαία ενισχυτικά εργαλεία που συμβάλλουν στον ίδιο πολιτικό στόχο:

Η CARD, που θα διαχειρίζεται ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας, μέσω της συστηματικής παρακολούθησης των εθνικών σχεδίων δαπανών στον τομέα της άμυνας, θα συμβάλει στον εντοπισμό ευκαιριών για νέες συνεργατικές πρωτοβουλίες.

Το EDF θα παρέχει οικονομικά κίνητρα για την προώθηση της αμυντικής συνεργασίας από την έρευνα έως τη φάση ανάπτυξης των δυνατοτήτων, συμπεριλαμβανομένων πρωτοτύπων. Από την άποψη αυτή, τόσο η πρόταση της Επιτροπής όσο και η γενική προσέγγιση του Συμβουλίου για το ευρωπαϊκό πρόγραμμα βιομηχανικής ανάπτυξης της άμυνας παρέχουν τη δυνατότητα στα σχέδια PESCO να επωφεληθούν από την αύξηση της χρηματοδότησης, η οποία μπορεί να ανέλθει στο 30% - αντί για το 20% - στα πρωτότυπα.

Η PESCO θα αναπτύξει έργα ικανότητας, προσδιορισμένα κυρίως μέσω της διαδικασίας CARD σε τομείς προτεραιότητας. Τα επιλέξιμα έργα θα μπορούσαν επίσης να επωφεληθούν από τη χρηματοδότηση στο πλαίσιο του EDF, όπως εξηγήθηκε παραπάνω.

Διέλευση Συνόρων, Ελεύθερη Κυκλοφορία και Στρατιωτική Κινητικότητα (Border Crossing, Freedom of Movement and Military Mobility)¹⁰⁹

Το εξελισσόμενο περιβάλλον ασφάλειας δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη νέα στάση του NATO που αφορά την αποτροπή και την άμυνα και στα συνολικά επίπεδα ανθεκτικότητας των συμμάχων. Ως εκ τούτου, η υποστήριξη της ταχείας μετακίνησης των δυνάμεων του NATO στην περιοχή επιχειρήσεων, οι απαιτήσεις για την απρόσκοπτη διέλευση συνόρων και η ελευθερία στρατιωτικών κινήσεων θεωρούνται θέματα πρωταρχικής σημασίας.

¹⁰⁹ Summary of Border Crossing and Freedom of Movement Logistics Education and Training Stakeholders (BCFOM LETS) Meeting, held at NATO School, Oberammergau, Germany, 5-8 February 2018 and Border Crossing – Freedom of Movement (BCFOM) Symposium (model solution)

Σε αυτό το πλαίσιο, το Συμβούλιο Ασφαλείας του NATO έθεσε ως στόχο να σχεδιάσει και να διεξάγει για πρώτη φορά μέχρι το Σεπτέμβριο του 2018, ένα εκπαιδευτικό συμπόσιο για το προσωπικό των κρατών – μελών που εμπλέκεται στην ανάπτυξη δυνάμεων του NATO, και κυρίως σε θέματα διέλευσης των συνόρων και ελευθερίας στρατιωτικών κινήσεων (Εθνικά Σημεία Επαφής- Single National Point of Contact -SNPOC). Για το λόγο αυτό, οργανώθηκαν ομάδες εργασίας σε στρατηγικό επίπεδο με του κύριους εμπλεκόμενους οι οποίες ανέπτυξαν το περιεχόμενο της εκπαίδευσης, το αναλυτικό πρόγραμμα και τους εκπαιδευτικούς στόχους.

Σκοπός είναι να συναντούνται οι εκπρόσωποι και των 29 κρατών – μελών, σε ετήσια βάση, αρχομένης από τον Ιούλιο του 2018. Σκοπός αυτού του συμποσίου είναι να ευαισθητοποιήσει τους εμπλεκόμενους με τις υπόψη δραστηριότητες και να βελτιώσει την κοινή κατανόηση των απαιτήσεων και των διαδικασιών εφαρμογής που σχετίζονται με τις εθνικές πολιτικοστρατιωτικές ρυθμίσεις για ταχεία ανάπτυξη.

Το συμπόσιο θα παρέχει στους συμμετέχοντες τις απαραίτητες πληροφορίες ώστε να είναι σε θέση να:

- Συμβουλεύουν τις εθνικές αρχές που εμπλέκονται στη διαχείριση της διέλευσης των συνόρων και της διέλευσης των δυνάμεων του NATO.
- Συντονίζουν τη διέλευση των συνόρων και τη διέλευση των δυνάμεων του NATO εντός / μεταξύ των εθνικών αρχών.
- Να ενεργούν ως ενιαίο εθνικό σημείο επαφής (sNPOC) για τη διέλευση των συνόρων και τη διέλευση των δυνάμεων του NATO.

Οι στόχοι της εκπαίδευσης είναι η κατανόηση των βασικών απαιτήσεων για την απρόσκοπτη ανάπτυξη και συντήρηση των δυνάμεων του NATO κυρίως μέσω ή στον ευρωπαϊκό χώρο, και ο συσχετισμός τους με τις εκάστοτε εθνικές δομές και διαδικασίες, η εναρμόνιση των απαιτήσεων του NATO με τις εθνικές νομοθεσίες, η ενημέρωση για τα έως τώρα διδάγματα και τις καλύτερες πρακτικές, με σκοπό την ταχεία απρόσκοπτη ανάπτυξη και συντήρηση των δυνάμεων του NATO όπου και όταν απαιτείται, τόσο στα πλαίσια της συλλογικής άμυνας, όσο και για την αντιμετώπιση κρίσεων και υβριδικών απειλών.

Φυσικά NATO και ευρωπαϊκή Ένωση συνεργάζονται στενά για το υπόψη θέμα. Η Υπατη Εκπρόσωπος Federica Mogherini κατά την άφιξή τους στη συνεδρίαση των υπουργών Άμυνας του NATO, τον Νοε 2017, σε ερώτηση που της έγινε σχετικά με το θέμα της συνεργασίας ΕΕ-NATO για τη στρατιωτική κινητικότητα και ποια είναι η δυνατότητα να συνεργαστούν στενά οι δύο οργανώσεις σε αυτό το θέμα της στρατιωτικής διοικητικής μέριμνας και της διέλευσης των συνόρων, δήλωσε: «Το ανέφερα μόλις αυτό, ακριβώς αυτή την εβδομάδα η Ευρωπαϊκή Ένωση υποβάλλει προτάσεις για να ξεπεραστούν ορισμένα από τα εμπόδια που δυσχεραίνουν τη ζωή των στρατιωτικών μας, όταν πρέπει να κινηθούν γύρω από το ευρωπαϊκό έδαφος»¹¹⁰.

¹¹⁰ Remarks by High Representative/Vice-President Federica Mogherini upon arrival at the NATO Defense Ministers' meeting, Bruxelles, 08/11/2017, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/35311/remarks-high-representativevice-president-federica-mogherini-upon-arrival-nato-defence_en, πρόσβαση 09 Νοε 2017.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι «υβριδικές απειλές» και ο «υβριδικός πόλεμος» δεν αποτελούν μια νέα μορφή πολέμου. Απλά υποδεικνύουν τη διαρκή εξέλιξη της μορφής και των χαρακτηριστικών του πολέμου, ο οποίος θα γίνει ακόμη πιο πολύπλοκος και πιο δυναμικός από το παρελθόν. Με τον όρο αυτό περιγράφεται η πολυπλοκότητα του σημερινού συγκρουσιακού περιβάλλοντος, σε ότι αφορά τόσο την οργάνωση και δομή του, όσο και στα μέσα και τον πρωτότυπο τρόπο με τον οποίο αυτά χρησιμοποιούνται. Κι όλα αυτά σε συνδυασμό με τον ανελέητο ανταγωνισμό κρατικών και μη κρατικών δρώντων και σε ένα διεθνές περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από αλληλεξάρτηση, διεθνή καθεστώτα και συμμαχίες.

Η θεωρία της αλληλεξάρτησης και των διεθνών καθεστώτων επιβεβαιώνεται μέσα από τα χαρακτηριστικά και τις επιδράσεις των υβριδικών απειλών, που κάνουν εμφανή την αλληλεπίδραση μεταξύ κρατικών και μη δρώντων, ενώ η θεωρία των συμμαχιών, είτε μέσω της ισορροπίας της ισχύος, είτε μέσω της ισορροπίας της απειλής, γίνεται αντιληπτή από τους τρόπους αντιμετώπισης αυτών των απειλών, τόσο από το NATO και την ΕΕ, όσο και από τη μεταξύ τους συνεργασία και συνέργεια.

Η επιτυχημένη εφαρμογή του υβριδικού πολέμου από τη Hezbollah και τη Ρωσία και η αναίμακτη προσάρτηση της Κριμαίας άλλαξε τα δεδομένα σε ότι αφορά το περιβάλλον ασφαλείας, αμφισβητώντας την αντίληψη ότι η συμβατική στρατιωτική υπεροχή των ισχυρών εξασφάλιζε την υποταγή των αδυνάτων και φέρνοντας στο προσκήνιο την αξία της έμμεσης στρατηγικής και της θεωρίας του Sun Tzu, για την αξία της νίκης χωρίς καν τη διεξαγωγή μάχης¹¹¹.

Επομένως οι μελλοντικές συγκρούσεις θα χαρακτηρίζονται από τη χρησιμοποίηση διαφορετικού κάθε φορά συνδυασμού συμβατικών, ασύμμετρων, απρόβλεπτων και αντιδεοντολογικών μεθόδων, με κύρια χαρακτηριστικά τη δυσκολία διάκρισης μαχητών και αμάχων και την έλλειψη προβλεψιμότητας.

Σημαντικό ρόλο στη διεξαγωγή του υβριδικού πολέμου έχει ο ανθρώπινος παράγοντας, καθώς ο έλεγχος, η υποστήριξη της εσωτερικής και της διεθνούς κοινής γνώμης και η νομιμοποίηση των πράξεων θα αποτελέσουν στρατηγικούς

¹¹¹ Sun Tzu, «Η τέχνη του πολέμου», Αθήνα, Αιώρα, 2013, σ. 24 και 29.

στόχους της υβριδικής στρατηγικής. Βασικά γνωρίσματα των συμβατικών συγκρούσεων, όπως οι αποφασιστικές μάχες, η σχετική μαχητική ισχύς, το δεσμευτικό νομικό πλαίσιο και ο υπέρτατος στόχος της ειρήνης δεν υφίστανται πλέον. Οι αποφασιστικές μάχες και η σχετική μαχητική ισχύς δεν υπάρχουν επειδή οι υβριδικοί μαχητές δεν επιδιώκουν άμεση σύγκρουση, αλλά επιδιώκουν την προσβολή των αδυνάτων σημείων του αντιπάλου. Κατά συνέπεια δεν εφαρμόζουν το Διεθνές Δίκαιο. Σε ότι αφορά την επιδίωξη της ειρήνης, δεν ισχύει, καθόσον οι υβριδικοί δρώντες επιδιώκουν να μετατρέψουν τον πόλεμο σε έναν παρατεταμένο αγώνα θέλησης, στον οποίο ο αντίπαλος τους δεν θα αντέξει τις μεγάλες απώλειες και το κόστος της σύγκρουσης.

Για την αντιμετώπιση των υβριδικών αυτών απειλών απαιτείται ριζική αναθεώρηση του συμβατικού τρόπου σκέψης. Η ταχεία και απρόσκοπτη ανάπτυξη δυνάμεων και η επακόλουθη συντήρησή τους αποτελεί τον απώτερο στόχο. Η ανθεκτικότητα των κρατικών δρώντων έναντι στις υβριδικές απειλές αποτελεί το μέσο για την επίτευξη αυτού του στόχου. Το ΝΑΤΟ και η ΕΕ έχουν ήδη αναπτύξει δόγματα ταχείας ανάπτυξης δυνάμεων, με σκοπό τη συλλογική άμυνα και την αποτελεσματική διαχείριση κρίσεων. Η υλοποίηση αυτών των δογμάτων απαιτεί πολυδιάστατη αμυντική σχεδίαση, εφαρμογή δηλαδή της ολιστικής προσέγγισης, μέσω της κινητοποίησης του συνόλου των διαθέσιμων πόρων και μέσων, την άψογη συνεργασία μεταξύ στρατιωτικών και πολιτικών υπηρεσιών, ιδιωτικών εταιρειών, μη κυβερνητικών οργανώσεων και της ακαδημαϊκής κοινότητας, αλλά κυρίως την υποστήριξη και κινητοποίηση της κοινωνίας ενάντια στις υβριδικές απειλές.

Οι πρόσφατες εξελίξεις που αφορούν τη νέα δομή του ΝΑΤΟ, τη νέα στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη βαρύτητα που έχει δοθεί στο θέμα της ταχείας διέλευσης συνόρων και της ελευθερίας των στρατιωτικών κινήσεων αποδεικνύουν ότι οι βασικοί δρώντες του διεθνούς συστήματος έχουν πλήρη επίγνωση του νέου, εξελισσόμενου και ταχέως μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος ασφαλείας και εργάζονται για την ανάπτυξη και υιοθέτηση του τρόπου αντιμετώπισης των υβριδικών απειλών, τόσο σε στρατηγικό, όσο και σε επιχειρησιακό επίπεδο.

Η συνεργασία της «ήπιας» ισχύος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της «σκληρής» ισχύος του ΝΑΤΟ είναι απαραίτητη. Αυτοί οι δύο θεσμοί οφείλουν και

μπορούν να συνεργαστούν και να λειτουργήσουν ως πυλώνες του οικοδομήματος ασφαλείας ενάντια στις υβριδικές απειλές.

Τι θα γινόταν όμως στην περίπτωση που δεν λάμβαναν χώρα ούτε ο πόλεμος της Hezbollah, ούτε η προσάρτηση της Κριμαίας και τη Ρωσία? Θα υπήρχε λόγος αναφοράς σε υβριδικές απειλές και ανάγκης αναπροσαρμογής δογμάτων και τακτικών? Η προσωπική μου άποψη είναι πως όσο εξελίσσεται ο άνθρωπος, τόσο εξελίσσονται και όλα όσα σχετίζονται με αυτόν. Οπότε με τον έναν ή τον άλλον τρόπο θα άλλαζαν και οι απειλές και η μορφή του πολέμου. Αυτό εξάλλου δείχνει η ιστορία και είναι αναδιαμφισβήτητο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αστρεινίδης Μ., «Η Εξέλιξη Του Υβριδικού Πολέμου», Αθήνα: Ελληνικό Κέντρο Ελέγχου Όπλων, 2009.

Bull Hedley, «Η άναρχη κοινωνία», μτφ.: Ή. Στροίκου, επιμ.: Η. Κουσκουβέλης, Ποιότητα, Αθήνα, 2001.

Gilbert, A., “Η επίθεση των 33 ημερών: Ο πόλεμος του Ισραήλ κατά της Χεζμπολάχ στο Λίβανο και οι συνέπειές του”, μτφ. Σ. Βωβού, Αθήνα: Εκδ. Πολύτροπον, 2007.

Θουκιδίδου, Ιστορίαι, Α, 124.

Κουσκουβέλης Η., Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, Ποιότητα, Αθήνα, 2004.

Λεξικό Επιστήμη και Ζωή, Τόμος 4, σελ. 321.

Παντελής, Κ., «Ποιος είναι ο σύγχρονος υβριδικός πόλεμος;», Αθήνα: Κέντρο Διεθνών Στρατηγικών Αναλύσεων, 2015.

Πασχαλίδης Ι. "Επιχειρήσεις στο Λίβανο το 2006." Στρατιωτική Επιθεώρηση, Μάιος-Ιούνιος 2009: 53-67.

Sun Tzu, «Η τέχνη του πολέμου», Αθήνα, Αιώρα, 2013

Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο Τύπου, Βρυξέλλες, 6 Απριλίου 2016, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1227_el.htm, πρόσβαση 26 Φεβ 2018.

Κοινή Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, Κοινό πλαίσιο για την αντιμετώπιση υβριδικών απειλών, Απόκριση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Βρυξέλλες, 06 Απρ 2016.

ΚΟΣΜΟΣ 11.04.2017 «Σύσταση κέντρου αντιμετώπισης «υβριδικών» απειλών υπέγραψαν κράτη-μέλη της ΕΕ και του ΝΑΤΟ», Η Καθημερινή, <http://www.kathimerini.gr/904887/article/epikairothta/kosmos/systash-kentroy-antimetwpishs-yvridikwn-apeilwn-ypegrayan-krath-melh-ths-ee-kai-toy-nato>, πρόσβαση 26 Φεβ 2018

«Το ΝΑΤΟ αναπροσαρμόζει την Στρατιωτική του Δομή!», <http://www.iellada.gr/diplomatia/nato-anaprosarmozei-tin-stratotiki-toy-domi>, πρόσβαση 27 Φεβ 2018.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Adamsky Dmitry (Dima), "From Moscow with coercion: Russian deterrence theory and strategic culture", *The Journal Of Strategic Studies*, 2018, Vol. 41, No. 1–2, σ. 33–60.

Brzezinski, Z., "The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives", New York: Basic Books, 1997.

Davis, J.R., "Defeating Future Hybrid Threats", *Military Review*, September - October 2013.

Deep, Alex. "Hybrid War: Old Concept, New Techniques." *Small War Journal*, March 2, 2015.

Ehrhart Hans-Georg, "Postmodern warfare and the blurred boundaries between war and peace", *Defense and Security Analysis*, 2017, Vol. 33, No 3, σ. 263-275

Fitzgerald Chad W. & Brantly Aaron F., "Subverting Reality: The Role of Propaganda in 21st Century", *Intelligence International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2017, Vol 30, σ. 215–240.

Gilpin: «Three models of the future», *International Organization*, χειμώνας 1975, τομ.1, τευχ.29.

- Glenn, R.W. "Thoughts on Hybrid Conflict", *Small Wars Journal*, 2009: 2.
- Hoffman, F.G., "Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars". Virginia: Potomac Institute for Policy Studies, 2007.
- Hoffman, F.G., "Hybrid Warfare and Challenges", *Joint Forces Quarterly*, 2009:52.
- Jacobs, A. & Lasconjarias, G., "NATO's Hybrid Flanks Handling Unconventional Warfare in The South and The East", NATO Research Division, April 2015.
- Jansson Julia, "Building resilience, demolishing accountability? The role of Europol in counter-terrorism", *Policing and Society*, 2016, <http://dx.doi.org/10.1080/10439463.2016.1191485>.
- Juncos Ana E., "Resilience as the new EU foreign policy paradigm: a pragmatist turn?" *European Security*, 2017, Vol. 26, No. 1, σ. 1–18.
- Karagiannis, E., "The Russian Interventions in South Ossetia and Crimea Compared: Military Performance, Legitimacy and Goals", *Contemporary Security Policy*, 2014: 35(3).
- Keohane R.O & Nye J. S, *Power and Interdependence*, Little & Brown, Boston, 1975.
- Keohane R.O, «The demand for international regimes», *International Organization*, άνοιξη 1982, τομ.36, τευχ.2.
- Krasner S., «Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables», *International Organization*, άνοιξη 1982, τομ.36, τευχ.2.
- Kudors, A., "Hybrid War-A New Security Challenge for Europe", *Background Notes of Latvian Presidency of the Council of the European Union*, 2015.
- Lind, W.S., Nightingale, K., Schmitt, J., Sutton, J., & Wilson, G. "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation", *Marine Corps Gazette*, October, 1989.
- NATO Summit Guide, Warsaw, 8-9 July 2016, σελ. 1-5.

- Oliker Olga, "Putinism, Populism and the Defence of Liberal Democracy", *Survival, Global Politics and Strategy*, 2017, 59:1, σ. 7-24.
- Palmer, D.A.R., "Back to the future? Russia's hybrid warfare, revolutions in military affairs, and Cold War comparisons", Research Paper No.120, Rome: NATO Defense College, 2015.
- Reisinger, H., & Golts, A., "Russia's Hybrid Warfare: Waging War below the Radar of Traditional Collective Defense". Research Paper 105, November 2014.
- Schroefl, J., & Kaufman, S., "Hybrid Actors, Tactical Variety: Rethinking Asymmetric and Hybrid War", *Studies in Conflict & Terrorism*, 2014: 37(10).
- Thornton, R. & Karagiannis E., "The Russian Threat to the Baltic States: The Problems of Shaping Local Defense Mechanisms", *The Journal of Slavic Military Studies*, 2016: 29(3).
- Wales Summit Declaration, 05 Sep. 2014, Last updated: 26 Sep. 2016 15:49
- Waltz Kenneth., *Theory of International Politics*, Addison-Welsey, Reading, 1979.
- Williamson, C.S.C. "From Fourth Generation Warfare to Hybrid War", Strategy Research Project, Carlisle Barracks: U.S. Army College, 2009.
- Wirtz James J., "Life in the "Gray Zone": observations for contemporary strategists", *Defense and Security Analysis*, 2017, Vol.33, No 2, σ. 106-114.
- Woo, P.K., "The Russian Hybrid War in the Ukraine Crisis: Some Characteristics and Implications", *The Korean Journal of Defense Analysis*, 2015: 27(3).
- « A Security and Defense Union in the making: recent developments and what's coming up», 20/10/2017-16:09 https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/34278/security-and-defence-union-making-recent-developments-and-whats-coming_en, πρόσβαση 27 Φεβ 2018.
- Common Security and Defense Policy, Eu Battlegroups, EUEA up dated: April 2013.

Freier Nathan P. «Known Unknowns: Unconventional "Strategic Shocks" in Defense Strategy Development», Strategic Studies Institute, Νοέμβριος 2018, <http://ssi.armywarcollege.edu/pubs/summary.cfm?q=890>, πρόσβαση 25 Νοε 2017.

Internal NATO report reveals weaknesses in defense, by Claudia von Salzen | Der Tagesspiegel | translated by Alexandra Brzozowski Oct 24, 2017, <https://www.euractiv.com/section/politics/news/internal-nato-report-reveals-weaknesses-in-defence/> πρόσβαση 28 Φεβ 2018

Monaghan Andrew, «Putin's Way of War, The 'War' in Russia's 'Hybrid Warfare'», Strategic Studies Institute, 2016, σ. 65-74, http://ssi.armywarcollege.edu/pubs/parameters/issues/Winter_2015-16/9_Monaghan.pdf, πρόσβαση την 25 Νοε 2017.

NATO rapid unit not fit for Eastern Europe deployment, say generals, Sam Jones in Szczecin MAY 15, 2016, Financial Times, <https://www.ft.com/content/7ac5075c-1a96-11e6-b286-cddde55ca122>, πρόσβαση 28 Φεβ 2018

NATO Review Magazine, «Resilience: a core element of collective defense», <https://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/nato-defence-cyber-resilience/EN/index.htm>, πρόσβαση 26 Φεβ 2018

NATO's Problem in Europe Is Mobilization, By Jeffrey Rathke, Jan. 10, 2018 6:48 p.m. ET, The Wall Street Journal, <https://www.wsj.com/articles/natos-problem-in-europe-is-mobilization-1515628083>, πρόσβαση 28 Φεβ 2018.

Permanent Structured Cooperation (PESCO) – Factsheet, Bruxelles, 16/11/2017 - 17:45, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/34226/permanent-structured-cooperation-pesco-factsheet_en, πρόσβαση 01 Μαρ 2018.

Readiness Action Plan, Last updated: 21 Sep. 2017 09:52,
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_119353.htm?selectedLocale=en,
πρόσβαση 27 Φεβ 2018

Remarks by High Representative/Vice-President Federica Mogherini upon arrival
at the NATO Defense Ministers' meeting, Bruxelles, 08/11/2017,
https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/35311/remarks-high-representativevice-president-federica-mogherini-upon-arrival-nato-defence_en, πρόσβαση 09 Νοε 2017.

Summary of Border Crossing and Freedom of Movement Logistics Education and
Training Stakeholders (BCFOM LETS) Meeting, held at NATO School,
Oberammergau, Germany, 5-8 February 2018 and Border Crossing –
Freedom of Movement (BCFOM) Symposium (model solution)

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm, πρόσβαση 28 Φεβ
2018

<https://www.nato.int/nato-welcome/index.html>, πρόσβαση 28 Ιαν 2018

https://europa.eu/european-union/about-eu/history_el, πρόσβαση 28 Ιαν 2018.

https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_el, πρόσβαση 28 Ιαν 2018.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_60021.htm? Last updated 31 Jan 2018
17:00, πρόσβαση 06 Φεβ 2018.

http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm, Last updated 07 Jun 2017,
πρόσβαση 06 Φεβ 2018.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_58787.htm Last updated 18 Nov. 2011,
πρόσβαση 06 Φεβ 2018.

<http://infognomonpolitics.blogspot.gr/2012/09/p-ifestos-3082007.html>, πρόσβαση
08 Φεβ 2018.

<https://www.nato.int/docu/Review/2015/Also-in-2015/hybrid-modern-future-warfare-russia-ukraine/EN/index.htm>, πρόσβαση 08 Φεβ 2018.